

Koncepcija prve internacionale do vojnega, kolonialnega in nacionalnega vprašanja

VIRI IN LITERATURA

Najvažnejši viri za proučevanje Prve internacionale so protokoli Generalnega sveta, sejni zapisniki kongresov in konferenc Prve internacionale ter Marxova in Engelsova korespondenca, ki nam omogoča podrobno rekonstrukcijo njunih stališč glede na obravnavana vprašanja, nadalje osebni arhivi članov Generalnega sveta in tisk, ki je propagiral in tolmačil politiko Prve internacionale.¹

Posebno mesto pri osvetljevanju idejno-teoretičnih problemov Prve internacionale imajo Leninovi sestavki in pripombe, ki jih je dal v svojih delih o Prvi internacionali.²

Historična literatura, ki se posredno ali neposredno ukvarja s temi vprašanji je sicer zelo bogata, toda po svoji idejni interpretaciji je tendenciozna

¹ Generalni svet prvega internacionala 1864—1866. Londonskaja konferencija 1865 goda. Protokoly, Moskva 1961; Generalni svet prvega internacionala 1866—1868. Protokoly, Moskva 1963; Generalni svet Prvega internacionala 1868—1870, Protokoly, Moskva, 1964; Founding of the First International. A documentary record, Moskva, 1934; Minutes of the General Council of the First International v arhivu mednarodnega inštituta za socialno zgodovino v Amsterdamu. Protokolle des Generalrats der I. Internationale. Neue Zeit, Jhr. XX Bd., I. 1902; Protokoli kongresov Prve internacionale v Ženevi 1866, v Lausannu 1867, v Bruslju 1868, v Bazlu 1869; H. Gert, The First International Minutes of the Hague Congress of 1872 with related documents. Madison 1958; K. Marx-F. Engels, Prepiska. T. III.—IV. Beograd 1959/60; Die I. Internationale in Deutschland [1864—1872]). Dokumente und Materialien. Dietz Verlag. Berlin 1964; sem spadajo tudi naslednje ohranjene zbirke oziroma arhivi: arhiv G. Howela v Inštitutu Bishopsgate v Londonu; Sorgejev arhiv u'newyorški Public Libery; arhiv H. Schlüterja na Univerzi Wisconsin v Madisonu; Repertoire international des sources pour l'étude mouvements sociaux aux XIXe et XXe siècles. La première Internationale. Periodiques 1864—1877. V. I Paris 1958; Volume II: La Première Internationale. Imprimés 1864—1876. Actes officiels du Conseil Général et des Congrès et Conférences de l'Association Internationale des Travailleurs; Volume III: Imprimés 1864—1876. Actes officiels des Fédérations et Sections Nationales. Paris, 1963; R. V. Postgeit, Dokumenty Prvega Internacionala; Marx-Engels-Arhiv, knjiga III, Moskva/Lenjingrad, 1927; Dokumenty k počátkum dělnického hnutí v čechach 1864—1874, Praha, 1961; Pierwsza Międzynarodowka a sprawa polska, Dokumenty, Warszawa, 1964.

² Glej V. I. Lenjin, IV izd. T. 1, 138—139, 260; T. 2, 12; T. 4, 157—159; T. 8, 180, 181, 442, 446; T. 12, 37, 87—89; T. 13, 25, 66, 437—438; T. 15, 18; T. 17, 112, 274; T. 18, 11, 545; T. 20, 405—412; T. 21, 33, 61—62, 55; T. 25, 447; T. 29, 216, 280, 281; glej tudi V. I. Lenin, Predgovor k ruskemu prevodu pism Karla Marxa Ludviku Kugelmanu, K. Marx, Pisma Kugelmanu (1862—1874), Beograd, 1951, 171—181.

in jo je glede na njene izsledke treba uporabljati z veliko kritičnostjo.³ Med pomembnejša starejša marksistična zgodovinska dela o Prvi internacionali spadajo delo W. Eichoffa in razprave Gustava Jaeckha, ki so zasnovane na izvirnem gradivu in jih je Lenin zaradi objektivnega podajanja visoko cenil.⁴

Vloge Prve internacionale v mednarodnem delavskem gibanju se je v svojih delih dotaknil tudi Fr. Mehring.⁵ V novejšem obdobju pa so vse številnejša zgodovinska monografska dela in parcialne raziskave, ki z raznih aspektov obravnavajo probleme tega obdobja, zlasti se je ob jubilarinem letu 1964 ob 100-letnici Prve internacionale pojavilo veliko število publikacij in razprav o Prvi internacionali.⁶

Med mnogoštevilnimi problemi, ki so bili v ospredju pozornosti Prve internacionale, je bilo zlasti vprašanje boja proti militarizmu, vojni in kolonialnim osvajanjem. Razprava v obliki zgodovinske rekonstrukcije, zasnovane na izvirnem gradivu in literaturi, osvetljuje genezo stališč, ki jih je Prva internacionala zavzela do teh problemov.

1. Marxova koncepcija prve internacionale in zunanje ter notranjepolitični položaj

Prva internacionala predstavlja v zgodovinskem procesu konstituiranja delavskega razreda določeno stopnjo razvoja v mednarodnem delavskem gibanju. Njene osnove so bile trdnejše, kot jih srečujemo pri njenih predhodnih organizacijah npr. družbi »bratskih demokratov« (Fraternal Democrats), ki je

³ O. Testut, *L'Association Internationale des travailleurs*. Lyon, 1870; *Le Livre bleu de l'Internationale*, Paris, 1872; *L'Internationale et le jacobinisme au ban de l'Europe*, 2. Vol. Paris, 1872; James Guillaume, *L'Internationale. Documents et Souvenirs 1864—1878*, 4 Vol. Paris, 1905—1919. Zaradi svoje tendencioznosti in skrajno subjektivistične interpretacije so navedena dela brez večje znanstvene vrednosti in jih lahko uvrstimo med politično pamfletistično literaturo, kar zlasti velja za dela Testuja, ki si je postavil za življenjski cilj, da proučuje zgodovino Prve internacionale. Njegova dela so pisana z apolegetsko reakcionarnega stališča; pisca kot na pr. Guillaume in Nettlau pa prikazujeta zgodovinski razvoj anarhizma, sam Guillaume, Marxov sodobnik pa je bil strasten pristaš anarhistične smeri v delavskem gibanju.

⁴ W. Eichhoff, *Die Internationale Arbeiterassoziation. Ihre Gründung, Organisation, politisch-soziale Thätigkeit und Ausbreitung*, Berlin 1868 (ponovna izdaja Berlin 1964). Ta izredno dragocen spis predstavlja prvo in edino zgodovino Prve internacionale, ki jo je avtoriziral Marx. Poslal je avtorju gradivo in pred natisom pregledal njegov manuskript.

G. Jaechk, *Die Internationale. Eine Denkschrift zur vierzigjährigen Gründung der Internationalen Arbeiter-Assoziation*, Leipzig, 1904; *Das Ende der Internationale in England, Die Neue Zeit*, Stuttgart, 1905, Jhg. 23, Bd. 2, N 27.

⁵ Fr. Mehring, *Historija njemačke socialne demokratije*. III i IV zv., Zagreb 1953—1955. Mehring je v svoji zgodovini obravnaval Prvo internacionalo predvsem s stališča nemškega delavskega gibanja oziroma njegovih struj do Prve internacionale. Njegova zgodovinska ocena politične aktivnosti Lassalla in Schweitzerja je bila in je še danes predmet diskusij in polemik med raziskovalci nemškega delavskega gibanja. Kljub določenim koncesijam, ki jih je Mehring napravil lassallovcem, je njegova zgodovina ostala vse doslej neprekosljivo delo historiografije nemškega delavskega gibanja.

⁶ M. Kriwogus-S. M. Stezkewitsch, *Abriss der Geschichte der I. und II. Internationale*. Dietz Verlag, Berlin, 1960; Freymond J., *La première Internationale*. Genève,

bila zasnovana na čartističnem gibanju in je s tem gibanjem tudi zamrla. Prav tako se ni mogla razviti »Mednarodna zveza« — naslednica družbe »bratskih demokratov« v okolju politične apatije, ki je tedaj zajela delavski razred Anglije in Francije.

Prva internacionala, ki so jo ustanovili v St. Martin's hallu, je bila zasnovana na iniciativo voditeljev angleškega delavskega gibanja in francoskih organizacij. Razvila je osnove in principe, ki so postali rastočim delavskim gibanjem kaži pot, in jim hkrati dala pobudo za njihovo rast. V zavest delavcev je vcepila misel o solidarnosti delavcev vseh dežel in formulirala končni cilj, o katerem prej ni bilo govora: o vstajenju človeštva v brezrazredni družbi, svobodni slehernega hlapčevstva in izkoriščanja človeka po človeku. Z internacionalo je stopil socializem dejansko v ospredje kot svetovno gibanje.

Njena življenjska doba je bila sicer kratka. Delovala je le osem let, od ustanovitve leta 1864 do haaškega kongresa leta 1872. Kot je razvidno iz protokolov generalnega sveta, so bili njeni finančni viri zelo skopi, število članstva pa je bilo neznatno. Kljub temu je vcepila v brazde svojega časa nepo-

1962; Braunthal J., Geschichte der Internationale Bd. I. Hannover 1961; G. M. Stekloff, History of the first International, London, 1928; D. H. Cole, Marxism and Anarchism, 1850—1890 v knjigi »History of Socialist Thought«, London, 1954; H. Collins, The English Branches of the First International v delu »Essays in Labour History«, London, 1960; R. P. Morgan, The German Social Democrats and the First International 1864—1872 (MS); R. W. Postgate, The Workers International, London, 1920; J. H. Commons, History of Labour in the United States, 2 Vol., New York, 1921; H. Schlüter, Die Internationale in Amerika, Chikago, 1918, L. Valiani, Storia del Movimento Socialista, Bd. I: L'Epocha della Prima Internazionale, Firenze (v tisku); Dalla prima alla Seconda Internazionale 1872—1889, Milano, 1954; München-Helfen, Otto in Boris Nikolajewsky, Karl und Jeny Marx, Berlin, 1933; G. Mayer, Friedrich Engels, 2. Bd., Berlin, 1920. in Haag, 1934; E. Engelberg, Fragen der Demokratie und des Sozialismus in der I. Internationale. Einführung zur originalgetreuen Reproduktion des »Vorbotes« aus Anlass des 100. Gründungstages der I. Internationale, Berlin-Zürich 1963; R. Dlubek, Johann Philipp Becker. Vom radikalen Demokraten zum Mitstreiter von Marx und Engels in der I. Internationale (1848—1864/65), Phil. Diss, Berlin, 1963; Henry Collins, Karl Marx, the International and the British Trade Union Movement. V: Science and Society zv. 4, London, 1962, 400—421; Ders: The English Branches of the First International. V: Essay in Labour History, in Memory of G. D. H. Cole, Edited by Asa Briggs and John Saville, London, 1960, 242—275; I. Dubsky, Pronikani marxismu do českých zemi, Praha, 1963; Micjal Reiman, Z prvnich Dob českého hnutí, Praha, 1963; Irena Koberdowa, Pierwsza Miedzynarodówka i lewica Wielkiej Emigracji (v tisku); Z. Kormanowa, Die Rolle der polnischen Frage in der I. Internationale und der polnische Beitrag zu ihrer Geschichte. V: Beiträge zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, 6. Jhr. 1964, 122—132.; Az I. Internacionálé és Magyarországnak, Szerk. Erényi Tibor és Kovács Endre, Budapest, 1964; A Magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. 1. kötet. A magyar munkásmozgalom kialakulása 1848—1890. Budapest, 1951; R. Dlubek, Die Rolle der I. Internationale bei der Schaffung der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei. V Beiträge zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, 6. Jg., 1964, 38—62; E. Kundel, Die Stellung der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei in der I. Internationale, Ibidem 63—76; W. Ettelt, Die I. Internationale und die Entwicklung der Gewerkschaftsbewegung in Deutschland Ibidem, 211—216; H. Stoll, Die Hilfe der I. Internationale für den Kampf der Eisenacher Partei gegen den Annexionspolitik der preussisch-deutschen Reaktion in der Zeit des Deutsch-Französischen Krieges, Ibid. 336—240 itd. Sm. V. A. Gorohov, Ruskaja sekcija Pervogo Internacionala. Moskva 1925; Sm. B. Itenberg, Perviji International i revolucionnaja Rusija. Moskva 1964; I. S. Knižnik-Vetrov, K. Voprosy o svjazah russkoi sekciji I Internacionala v Russiji. V. Istorija SSR 1964, zv. 4. Šneer Mendelevič Levin, Obšestvennoe dviženje v Rossiji v 60—70e godi XIX veka, Moskva 1958.

zabne sledi. Milijonom delavcev se je zdela kot legendarna sila, v katero so stavili neizmerno upanje. Konservativne buržoazne vlade pa so v njej videle tajinstveno, ogrožajočo gigantsko silo. Evropski kabineti so se ukvarjali z načrti, kako bi jo izkoreninili. V Franciji in Španiji so jo preganjali s posebnimi zakoni, v Avstro-Ogrski in Nemčiji so jo označili za državi nevarno, papež pa jo je obsodil kot »sovražnika boga in človeštva«.¹

Za značaj in vlogo internacionale je bilo bistvenega pomena, da je Marx v njej sodeloval že od vsega pričetka.

Vtisnil ji je obliko in program. Ne glede na skromnost upov, ki so jih angleški sindikalni voditelji in francoski proudhonistični delavci stavili v internacionalo, je Marx v njenem obstoju videl važen instrument osvobodilnega boja delavskega razreda. Zato si je ne glede na delo, ki ga je imel s pisanjem »Kapitala«, vzel čas, da je prispeval levji delež k izgradnji te mednarodne delavske organizacije.

Poraz revolucije leta 1848 nikakor ni omajal njegovega upanja, da se bodo revolucionarne razmere zopet povrnila in da bo revolucija dokončno zmagala. V 50 letih 19. stoletja ni videl nikakih znakov za takšen razvoj. V svojem delu »Razredni boji v Franciji 1848—1850« je nakazal vzroke propada revolucije 1848—1849. Jasno je videl, da je propadla revolucija spričo protislovja med meščanstvom in delavstvom. Nerazvita politična zavest proletariata se je razblinila in tonila v buržoaznih mahinacijah, še preden je revolucija lahko rešila svoje zgodovinske naloge. Njen poraz je ohromil njene revolucionarne sile.

Toda v začetku 60 let je bila Evropa zopet v vrenju. V ZDA je trajala secesijska vojna, ki jo je Napoleon III. izkoristil, da je v Mehiki vzpostavil neke vrste francoski protektorat — parodijo svojega lastnega cesarstva.²

Hkrati je tedaj prišlo tudi do napetosti med ZDA in Anglijo, ki bi lahko privedla do vojne, če ne bi s svojimi veličastnimi demonstracijami posegli vmes angleški delavci. Mirovna pogodba, ki je zaključila vojno med Dansko na eni in Prusijo ter Avstrijo na drugi strani, je bila podpisana 30. oktobra 1864 in je nosila v sebi že kal vojne med obema velikima silama, podobno kot je vojna leta 1866 nakazovala bližnji spopad med Prusijo in Francijo. V Prusiji je liberalno meščanstvo stopilo v odločilni boj proti vladajočemu junkerskemu plemstvu, poljsko ljudstvo pa se je v nenehnih vstajah upiralo carskemu režimu. Garibaldi je tedaj na čelu republikanskih prostovoljcev v zmagoslavnem pohodu uničil fevdalno kraljestvo Neapelj in Sicilijo. V Franciji so volitve leta 1863 spravile cesarstvo v krizo in poživile delavsko gibanje. Irska je bila v revolucionarnem vrenju. V Angliji se je delavsko gibanje zelo okrepilo. Proti koncu 50 let 19. stoletja je namreč v Angliji prišlo do združevanja in spajanja številnih majhnih delavskih organizacij v velike strokovne organizacije. Veliki stavkovni boji gradbenih delavcev pa so utrdili njihove tradeunionistične organizacije. V začetku 60 let je ponovo oživel tudi boj za volilno pravico. Ohro-

¹ Glej Marx K. Offizieller Bericht des Londoner Generalrats, verlesen in öffentlicher Sitzung des Internationalen Kongresses zu Haag, Marx-Engels Werke Bd. 18, Berlin 1962, str. 129—137 (odslej citiramo le Werke).

² Napoleonova intervencija je izzvala odpor republikancev, vzpostavitev cesarstva pod Maksimilijanom pa je bila težka kršitev ameriških političnih principov, ki so veljali za časa predsednika Monroeja. Po zmagi Severnih držav so ameriški politiki zahtevali odhod Francozov iz Mehike. Pred amerišskimi grožnjami se je Napoleon umaknil, francoske čete pa so zapustile Mehiko.

melost demokratičnega in proletarskega gibanja, ki je zajela Evropo po letu 1848, je izginila. Marx je te dogodke nakazoval kot simptome bližajoče se revolucije, ki bo imela svoj začetek v Franciji.

V poslanici generalnega sveta prve internacionale federalnemu svetu romanske Švice leta 1870 je retrospektivno ocenjeval to 'situacijo in zapisal: »Čeprav bo verjetno revolucionarna pobuda izšla iz Francije, lahko služi samo Anglija za vzvod za resno ekonomsko revolucijo. Zaradi svojega gospodstva na svetovnem tržišču je Anglija edina dežela, kjer mora vsaka revolucija v ekonomskih odnosih učinkovati neposredno na ves svet. Če imata landlordstvo in kapitalizem na eni strani svoj klasičen sedež v tej deželi, tako so na drugi materialni pogoji za njegovo uničenje tu najbolj dozoreli. Generalni svet je sedaj v srečnem položaju, da ima direktno roko nad tem velikim vzvodom proletarske revolucije. Angleži razpolagajo z vsemi potrebnimi materialnimi pogoji za socialno revolucijo. To, kar jim manjka, je smisel za posploševanje in revolucionarna strast. Temu lahko odpomore le generalni svet in s tem v tej deželi in povsod drugod pospeši resnično revolucionarno gibanje.«³ Marx je pričakoval skorajšnji propad francoskega cesarstva in upal, da bo revolucija v Franciji kot leta 1848 dala pobudo evropskemu revolucionarnemu gibanju. Če bi angleški delavci izvajali volilno pravico in s tem opredelili politiko svoje dežele in če bi pod temi predpostavkami demokratizirana Anglija šla skupaj z novo francosko republiko, bi bile ustvarjene osnove za dvig revolucionarnega gibanja. V skupnem nastopu francoskega in angleškega delavskega razreda je Marx povsem upravičeno gledal prve pogoje za zmago revolucije. Takšna angleško-francoska kombinacija skupaj z obnovljeno buržoazno demokracijo v ZDA na eni strani in na drugi podprta z gibanjem v srednji in vzhodni Evropi je imela v svoji zasnovi realno perspektivo.

Za Marxa je imela oživitev internacionale kot instrumenta izgradnje mednarodnega delavskega gibanja, zasnovanega na perspektivah bodoče revolucije, zelo jasen cilj. Njegova osnovna misel je bila, da se s politično zmago proletarske demokracije v vseh vodilnih deželah spremeni tudi gospodarski položaj delavstva.

Na zborovanjih in kongresih internacionale so nedvomno igrali pomembno vlogo tudi ožji strokovni interesi. Toda Marx si je nenehno prizadeval, da je nakazoval zvezo med majhnimi dnevnimi skrbmi proletariata in velikimi nalogami proletarskega političnega gibanja. Prek generalnega sveta je direktno vplival na angleško in francosko delavsko gibanje. Zveza delavskega gibanja Francije z angleškim se mu je zdela izredno pomembna za usodo revolucije, ki jo je predvideval.

Ob ustanovitvi internacionale je v »Inavguralni poslanici« opozoril tudi na solidarnostne težnje angleških delavcev za zmago Severnih držav v secesijski vojni ZDA. Kljub temu, da je na tisoče delavcev ostalo brez posla, je bila med njimi solidarnostna ideja izredno živa. Čisti strokovni egoizem bi mogel voditi do tega, da bi angleški delavci zahtevali ukinitve blokade in svoboden dovoz bombaža, to se pravi, da bi se zavzeli za Jug proti Severu. Toda angleški sindikati in njihovi člani so se postavili v veličastnem gibanju mednarodne demokratične solidarnosti na stran Severa.

³ Marx K., Der Generalrat an den Föderalrat der romanischen Schweiz, Werke Bd 16, Berlin 1962, str. 386.

Angleški delavci so na množičnih zborovanjih v Manchestru, centru angleške tekstilne industrije, in Lancashiru nasprotovali vladni intervenciji na strani Juga. Ta je s tem skušala zlomiti pomorsko blokado Severnih držav, ki je angleško tekstilno industrijo zaradi pomanjkanja surovin težko prizadela.

Zahtevali so uničenje sužnjeposestnikov, čeprav so pri tem sami trpeli pomanjkanje. Simpatije evropskih naprednih krogov so izražale med ameriško državljansko vojno na karakterističen način napredno razredno usmerjenost delavskega gibanja. V Angliji je bila večina vladajočega razreda na strani Juga, toda proletariat je bil skoraj strnjeno na strani Severa. Zborovanja angleških delavcev za Lincolna so v glavnem preprečila intervencijo evropskih velesil v ameriški državljanski vojni. Na to epizodo iz zgodovine mednarodne delavske solidarnosti je opozoril celo Marx, ko je zapisal: »Ne modrost vladajočega razreda, ampak odpor zoper zločinsko blaznost je obvaroval zahodno Evropo, da ni bila čez drn in strn potegnjena v hudodelski križarski pohod za ohranitev in razširitev suženjstva onkraj morja.«⁴

Generalni svet prve internacionale je poslal tudi poslanico Abrahamu Lincolnu, »ki mu je bilo usojeno, da vodi svojo deželo v neenakem boju za osvoboditev rase, ki je okovana v verige«. Poslanica izraža solidarnostne težnje evropskih delavcev, »ki potrpežljivo prenašajo težave bombažne krize«, toda instiktivno čutijo »začetek titanskega boja v Ameriki«.⁵

Ko se je dolgotrajen boj v Ameriki obrnil v korist Severa, so te zmage izredno dvignile samozavest angleških delavcev. Tradeunioni so tedaj še bolj okrepili agitacijo za splošno volilno pravico in težili za tem, da še bolj utrdijo svoje mednarodne delavske zveze. Ameriška državljanska vojna je dejansko poživila delavsko gibanje. Marx je ta dogodek z vso upravičenostjo označil kot »plat zvona ... za evropski delavski razred«.⁶

Prva internacionala je bila tedaj edino torišče, na katerem so se srečali predstavniki francoskega in angleškega delavskega gibanja. Marxu je bilo posem jasno, da je internacionala le rahla zveza, sestavljena iz heterogenih ideoloških elementov. Angleški sindikalni voditelji niso bili nikakršni socialisti, francoski pripadniki internacionale so bili pretežno proudhonisti in so na »avtoritativno« dejavnost generalnega sveta gledali z velikim nezaupanjem. Z nemškimi lassalovci je prišlo leta 1865 do preloma. Prav tako ni predstavljala ozkosrčna, partikularistična taktika W. Liebknechta krepitev internacionale. Italijanske organizacije so stale najprej pod Mazzinijevim vplivom, pozneje pa pod vplivom Bakunina. Kljub ogromnim notranjim težkočam je Marxu uspelo, da je držal internacionalo skupaj vse dotlej, dokler dogodki evropske politike niso naredili njen obstoj brezpredmeten. S porazom pariške komune je bilo francosko delavsko gibanje začasno zatrto. Angleški delavci so medtem dosegli volilno pravico, niso pa kazali nikakršne težnje, da osnujejo samostojno politično stranko proletariata. Po spremenjenem položaju leta 1871 internacionala ni mogla postati vzvod za evropsko revolucijo, njene revolucionarne perspektive so postale brezupne. Marx je zato hotel tedaj le še preprečiti, da bi prešla ime in avtoriteta internacionale na anarhiste. Zato je dal

⁴ Marx K., Inavguralna poslanica I. internacionale, Marx-Engels, Izbrana dela. I. zv., Ljubljana 1950, str. 487.

⁵ Generalni svet prvego internacionale 1864—1866, Protokoly, Moskva 1961, str. 17—18. (Nadalje citiran: Protokoly.)

⁶ Marx K., Kapital, I. Beograd 1957, str. 52.

pobudo za sklep na haaškem kongresu internacionale leta 1872, naj se prestavi sedež generalnega sveta iz Londona v New York, nakar so jo čez nekaj let na kongresu v Philadelphiji (leta 1876) razpustili.

Prva internacionala je bila veličasten poskus delavskega razreda, da poveže napredne demokratične sile na socialističnih osnovah. V kratkem času obstoja je internacionala pod Marxovim vodstvom izoblikovala svojo zunanjo politiko in politiko do vojnega, nacionalnega in kolonialnega vprašanja, kar je predmet naše podrobnejše historične raziskave.

2. Ustanovitev prve internacionale in poljsko vprašanje

Neposredno pobudo za ustanovitev I. internacionale je dal poljski upor leta 1863. Demokrati Evrope, predvsem v Franciji in Angliji, so že zdavnaj čutili globoko vez s stvarjo poljske revolucije. Že poljski upor leta 1830 je izzval pri vseh svobodoljubnih slojih srednje in zahodne Evrope goreče simpatije. Geslo »pomoči Poljski« je postalo povezujoče geslo za evropske demokrate. Leta 1848 so se francoski delavci zavzemali, da bi vlada napovedala vojno fevdalno absolutistični carski Rusiji. Ponovna vstaja na Poljskem leta 1863 je izzvala stare simpatije v Franciji in v Angliji. V Franciji Ludvika Bonaparta, ki je zatrl s policijskimi ukrepi vsako samostojno pobudo, se niso mogle te simpatije manifestirati v akcijah. V Angliji so sklicali sindikalni voditelji množično zborovanje, na katerem so demonstrirali svojo solidarnost s poljsko revolucijo. Zahtevali so oboroženo posredovanje Anglije na strani Poljske in poslali posebno delegacijo k ministrskemu predsedniku lordu Palmerstonu. Ta je delegacijo sicer sprejel in izjavil, da oborožena intervencija Anglije brez sodelovanja Francije ne more priti v poštev. Angleški sindikalni voditelji so se nato odločili, da z organiziranjem nadaljnjih množičnih zborovanj okrepijo pritisk na vlado in vzpostavijo tesnejše zveze z zastopniki francoskih delavcev. To so bile tiste legalne organizacije, ki so se ob privilegiju Ludvika Napoleona razvijale v 60 letih 19. stoletja. Do stikov z angleškimi sindikalnimi voditelji je prišlo med obiskom francoske delavske delegacije na svetovni razstavi leta 1862.⁷ Obisk francoske delavske delegacije je imel v nekem širšem smislu pomen za predzgodovino internacionale. Skupina francoske delegacije pod vodstvom Tolaina je tedaj vzpostavila tudi osebne stike med angleškimi in francoskimi delavskimi zastopniki. Angleški sindikati so pova-

⁷ Prihod te delegacije na svetovno razstavo v Londonu je bil v bonapartistični Franciji skromna koncesija delavskemu razredu. Policijski režim Napoleona III. ni dopustil samostojnega delavskega gibanja, organiziranje sindikatov pa je bilo v Franciji prepovedano. Odkar pa se Napoleon III. ni čutil varnega, se je pričel igravati z delavskim gibanjem in skušal z izboljšanjem materialnega položaja delavcev zgladiti razredna nasprotja. Ustanovil je obrtniška sodišča, podpiral delavska podporniška društva, blagohotno trpel zadrugištvo in se v velikem obsegu lotil javnih del. Toda gospodarska kriza v letih 1857—1858 je razbila cesaristično iluzijo. Mezde so stalno upadale, stavkovno gibanje pa je kljub koalicijski prepovedi nenehno naraščalo. Nemiri so silili vlado k novim koncesijam. Leta 1862 je cesarska vlada dovolila francoskim delavcem, da so si izvolili neke vrste strokovno zastopstvo. Ti delavski predstavniki naj bi zastopali francoski proletariat na bližnji londonski svetovni razstavi. S tem so bile v Franciji legalizirane nekatere po svojih ciljih zmerne delavske organizacije.

bili francoske organizacije k skupni manifestaciji za Poljsko. Tolain se je odzval vabilu angleških sindikalnih voditeljev in prišel 22. julija 1863 z nekaj tovariši na zborovanje.⁸

Po zborovanju je francosko delegacijo povabil londonski sindikalni svet. Ob izmenjavi zdravic so govorili o potrebi, da se delavci tesneje povežejo. Postavili so tudi poseben angleški komite, ki so ga pooblastili, da sestavi poslаницo francoskim delavcem, v kateri bi izrazili misel, da je potrebno ustanoviti mednarodno delavsko organizacijo. Poslanica francoskim delavcem, ki jo je sestavil Odger, je bila sestavljena v duhu tistih pozivov k solidarnosti delavskega razreda vseh dežel, ki jih srečujemo pri Georgu Harneyu, Ernstu Jonesu, organizaciji »bratskih demokratov« in njenih naslednicah.⁹

Toda potekali so trije meseci, preden je bila angleška poslanica odposlana, in nadaljnjih osem, preden je prišlo do odgovora. Medtem pa so že zatrli poljsko vstajo.

Zborovanje, ki so ga sklicali 28. septembra v St. Martin's hallu v Londonu zaradi izmenjave obeh poslanic, je obudilo k življenju zgodovinsko internacionalo.

Velika zborovalna dvorana je bila, kot je nekaj tednov zatem Marx pričel Engelsu, tako tesno zasedena, da bi se lahko v njej zadušili.¹⁰ Zborovanja so se udeležile močne skupine francoskih, italijanskih, švicarskih in poljskih delavcev ter mnogi člani nemškega komunističnega izobraževalnega društva. Bilo je okoli 2000 oseb. Komite, ki je pripravil zborovanje (Cremer), je Marxa v pismu spoštljivo prosil, da bi se ga udeležil. Marx neposredno ni sodeloval pri pripravah zborovanja, vendar je bil nekaj dni pred njim obveščen o tem prek svojega starega prijatelja Eccarius, nemškega krojača, ki je delal v angleškem sindikalnem gibanju, in prek Le Lubeza.

Marx je bil tedaj v vodilnih krogih angleških sindikatov poznan in spoštovan kot socialistični znanstvenik in pisatelj. Po razpustu Zveze komunistov se je umaknil in nerad sodeloval v raznih neplodnih diskusijah in kampanjah, ki so jih organizirala različna emigrantska demokratska društva. Ko je zvedel za

⁸ Med govorniki so bili Odger, predsednik londonskega sindikalnega združenja, Cremer, sekretar zveze zidarjev. Oba sindikalna voditelja sta vodila tudi londonska zborovanja za Severno Ameriko in organizirala manifestacije za Garibaldijska.

⁹ V poslanici so opozorili delavce, kako se zbirajo vladajoči krogi na konferencah, na katerih brezvestni ministri opravičujejo in legalizirajo svoje zločine, medtem ko tiste, ki se borijo za svobodo narodov in pravico ljudskih množic, vklepajo in izganjajo iz dežele. »Pustite nas, da govorimo o velikih stvareh, od katerih je odvisen mir med narodi,« je rečeno v poslanici. Nadalje so opozorili tudi na škodljivo delo podjetnikov, ki so pozivali delavce s kontinenta v Anglijo, jih slabše plačevali in s tem vplivali tudi na zniževanje mezd angleških delavcev. »To se je zgodilo ne zaradi hudobnosti naših kontinentalnih bratov, ampak zaradi pomanjkanja regularne, sistematične zveze delovnih razredov vseh dežel.« Poudarili so, da si je treba prizadevati, da se mezde na splošno dvignejo in da se z mednarodnim sodelovanjem delavcev prepreči padanje mezd. Ob koncu sestanka so pozvali delavce k neposredni solidarnostni akciji v korist osvobodilnega boja Poljakov. Predlagali so sočasno podpisno akcijo za peticijo v Franciji in Angliji, v kateri so zahtevali, naj francoska in angleška vlada priznata Poljsko v njenem revolucionarnem boju proti Rusiji kot vojskujočo se silo. To moramo storiti zato, da razbijemo zvijače tajne diplomacije, ta bič ljudstev, in preprečimo ponovitev hudičeve tragedije: pobijanje najhrabrejših sinov Poljske in spreminjanje te lepe dežele v ogromno bojišče v sramoto civiliziranega sveta.« Peticijo so nato nameravali predložiti obema vladama.

¹⁰ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 4. novembra 1864. MEGA Bd. 3, str. 196.

sklicanje zborovanja v St. Martin's hallu in ko so ga povabili, naj na njem prisostvuje kot predstavnik nemških delavcev, je to posredno sprejel. Takole je pozneje opisal Engelsu svoj odnos do zborovanja: »Dal sem jim Eccariusu, ki se je sijajno izkazal, pa tudi jaz sem prav tako prisostvoval kot nema figura na platformi. Tokrat sem vedel, da so tako s strani Londončanov kot Parižanov figurirale resnične ‚sile‘ in zato sem se odločil, da odstopim od svojega sicer običajnega pravila, da takšna vabila zavračam.«¹¹

Značaj, potek in sklepi zborovanja tedaj niso kazali, da bo ta nova organizacija odigrala tako pomembno zgodovinsko vlogo. Govorniki so sicer izražali na zborovanju protest zatiranih zoper socialne in politične krivice. Govorili so o svobodi in bratstvu med narodi. V angleški poslanici so opozarjali na skupne interese vseh dežel v njihovem boju za višje mezde in delovne pogoje, v francoski poslanici pa na razredno cepitev družbe in kapitalistično zaslužnjenje delavcev.¹² Vsi govorniki so pozivali k solidarnosti delavcev, nobeden pa ni jasno formuliral pojmov. Nihče ni videl v bodoči internacionali politične ali vsaj sindikalne delovne skupnosti. Ideje o osvoboditvi družbe izpod kapitalističnega mezdnega suženjstva niso formulirali. Načrt, ki so ga predlagali Francozi, je nakazoval novi organizaciji le majhne perspektive.¹³ Zborovalci so nato izvolili 22-članski provizorični centralni komite iz zastopnikov angleških, francoskih, italijanskih, poljskih in nemških delavskih organizacij. Med izvoljenimi so bili Odger, Cremer, Howell in nemška zastopnika Marx in Eccarius.

Zborovanje v St. Martin's hallu ni dalo bodoči internacionali niti oblike niti vsebine, ne programa in ne imena. Ta naloga je padla na provizorični centralni komite oziroma na Marxa, ki je opravil to delo.

Število smeri v okviru internacionale ni bilo majhno. V njej so bili zastopniki apolitičnega združnega socializma, zastopniki reformističnih, sindikalnih,

¹¹ Marxovo pismo Engelsu z dne 4. novembra 1864. MEGA Bd. 3. str. 196.

¹² Na ustanovnem sestanku je bilo v ospredju socialno vprašanje, nacionalno vprašanje je bilo tedaj pomaknjeno v ozadje. Beesly, profesor zgodovine in ekonomije na londonski univerzi, aktiven član angleškega delavskega gibanja, je v svojem pozdravnem govoru sicer mimogrede omenil boj Poljakov, nato pa je Odger prečital poslanico angleških delavcev francoskim. V odgovoru so francoski delavci angleškim v posebni poslanici, ki jo je v imenu francoskih delegatov prebral Tolain, izrazili solidarnostne težnje delavcev vsega sveta. V poslanici je bilo rečeno: »Priatelji in bratje! Svobodoljubni delavci vseh dežel! Končno se ponovno pojavlja v ospredju ljudstvo, ki se zaveda svojih lastnih moči in se dviga proti tiraniji na političnem in proti monopolom in privilegijem na ekonomskem področju... Odslej naj se slišijo glasovi o vseh velikih političnih in socialnih vprašanjih. Despotom naj oznanjajo, da je konec z gospodstvom tiranije.« Pozvali so delavce k solidarnosti in k združitvi v mednarodno organizacijo. »S sistemom delitve dela je delavec degradiran na stroj. Industrijsko suženjstvo je v nastajanju... Delavci vseh dežel, združiti se moramo proti smrtnemu sistemu, ki razdvaja človeštvo v dva sistema. V solidarnosti je naša rešitev.«

¹³ Organizacijski načrt, ki ga je francoska delegacija pripravila še v Parizu in ga je v njenem imenu prečital Le Lubez, ni ničesar govoril o velikih nalogah bodoče mednarodne organizacije, ki sta jih v zvenceh besedah najavili obe poslanici. Strukturo so novi organizaciji dale že predhodne organizacije. Predlagali so, naj se osnuje centralna komisija s sedežem v Londonu in naj ji pripadajo delavci iz raznih dežel. Centralna komisija naj bi v vseh evropskih glavnih mestih osnovala krajevne odbore, ki naj bi z njo korespondirali. Imela je tudi nalogo, da postavlja v diskusijo vprašanja, ki so mednarodno pomembna, rezultate diskusije pa objavlja v raznih jezikih. Francoska delegacija je tudi predlagala, naj se za naslednje leto skliče mednarodni delavski kongres v Belgiji.

anarhističnih in utopičnih ideologij — proudhonisti, fourieristi, cabetisti, blanquisti, bakuninisti in marksisti.

Od vseh navedenih struj so edino Marx in marksisti vedeli, kaj želijo in za kaj se bore. Marx je težil, da iz internacionale ustvari borbeno razredno organizacijo proletariata, da izoblikuje enotnost gibanja, da delavsko gibanje dvigne na višjo stopnjo in da mu da ustrezajočo teoretično osnovo. Marxu je uspelo, da je vse te struje združil v enotno organizacijo. Z osnovanjem internacionale je bil ustanovljen mednarodni center delavskega gibanja. Za Marxa je bilo to izredno pomembno vprašanje, ker je v internacionali videl organizacijo, s pomočjo katere bi bilo mogoče izvesti osvoboditev delavskega razreda.¹⁴ Zato se je čuval, da tega centra ne bi izpodkopal z ideološkimi vprašanji in je statute ter spomenico — »inavguralno poslanico delavcem« — sestavil tako spretno, da v zahtevah in formulacijah nista odbili nobene smeri v internacionali. O splošnih pravilih mednarodne delavske zveze so diskutirali na prvi seji centralnega komiteja »zelo dolgo in razburljivo«. ¹⁵ Diskusijo so zaključili z izvolitvijo pododbor, ki so ga pooblastili, da naslednjemu zasedanju centralnega komiteja predloži osnutek pravil.¹⁶

Pododbor se je 8. oktobra tj. tri dni zatem sestel k svoji prvi seji. Marx se te seje zaradi bolezni ni mogel udeležiti. Na njej so razpravljali o dveh predlogih. John Weston, star Oownov pristaš, ki ga je Marx označil za zelo ljubeznivega in pridnega človeka, je izdelal »izrazito konfuzen in dolgovezen« program, Wolff pa je predlagal za osnovo statutih internacionale statute Mazzinijeve zveze italijanskih delavskih organizacij.¹⁷ Toda centralni komite, ki se je 12. oktobra ponovno sestel, je prosil pododbor, da oba dokumenta predela.¹⁸ Marx je vabilo za drugo sejo dobil prepozno. Imel pa ni nič proti, da pododbor osnutek pravil revidira. Z osnutkom se je seznanil šele na zasedanju centralnega sveta 18. oktobra, ko ga je Le Lubez prečital. O tem je pozneje Engelsu pisal tole: »... Bil sem naravnost prestrašen, ko sem slišal čitati dobrega Le Lubeza strašno, frazeološko, slabo napisano, povsem in celo nezrelo preambulo, ki je pretendirala, da postane deklaracija načel, iz katere je povsod kukal Mazzini; bila je prevlečena z najbolj neopredeljenimi krpami francoskega socializma.«¹⁹ Glede statutih, ki so vsebovali 40 paragrafov, je Marx dejal, da so ne glede na napake dejansko predstavljali neke vrste centralno vlado evropskega delavskega gibanja (naravno z Mazzinijem v ozadju).²⁰ Tudi centralni

¹⁴ Primerjaj Marxovo pismo Weydemayerju z dne 29. novembra 1864, Marx-Engels, Soč. XXV, str. 425—427.

¹⁵ Protokoly, str. 5. — Še preden se je ta diskusija pričela, so konstituirali centralni komite: George Odger je bil izvoljen za predsednika, W. R. Cremer za generalnega sekretarja in G. Wheeler za zakladnika. Sklenili so tudi, da se sestanejo vsak torek ob 8. uri zvečer, in določili četrletno članarino. (Glej Protokoly, str. 3—5).

¹⁶ V pododbor so bili izvoljeni: Anglež E. Whitlock, John Weston in Pidgeon, Francoz Le Lubez, Mazzinijev sekretar L. Wolff, Poljak J. E. Holtorp in Nemeec dr. Marx; v sestav podkomiteja sta glede na položaj prišla tudi Odger kot predsednik in Cremer kot sekretar (Protokoly, str. 5).

¹⁷ Primerjaj Marxovo pismo Engelsu z dne 4. novembra 1864, MEGA Bd. 3, str. 197.

¹⁸ Primerjaj Protokoly, str. 7.

¹⁹ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 4. novembra 1864, MEGA Bd. 3, str. 197.

²⁰ Ibidem, str. 198.

komite z novim osnutkom preambule ni bil zadovoljen in je pooblastil pododbor, da ga ponovno redigira.²¹

Dva dni zatem tj. 20. oktobra so se pri Marxu doma zbrali Cremer, Fontana in Le Lubez, Weston pa je bil zadržan. Marx, ki dotlej teh dokumentov ni imel v rokah, je trdno sklenil, kot je pisal Engelsu, da bo poskrbel, da ne bo, če le mogoče, ostala nobena vrstica iz robe. Da bi pridobil na času, je predlagal, naj bi najprej »prediskutirali« pravila, nato pa »redigirali« preambulo. — Razpravljali so pozno v noč in sklenili, naj se seja centralnega komiteja prestavi od 25. na 1. november, medtem pa naj bi podkomite do 27. oktobra pripravil vse potrebno oziroma prišel do končnih rezultatov. Marxu so pustili na vpogled dokumente. Marx je opozoril v pismu Engelsa, da si s tem gradivom ni mogel ničesar pomagati. Napisal je novo preambulo — splošna pravila mednarodne delavske zveze — in sestavil »Poslanico delavskemu razredu« (An Address to the Working Classes). Pododbor je na dveh nadaljnjih sejah z majhnimi dopolnitvami sprejel oba dokumenta, ki ju je sestavil Marx. Centralni komite, ki se je sestel 1. novembra 1864, ju je z velikim navdušenjem sprejel. Le Lubez jih je prevedel v francoščino, Fontana v italijanščino, Marx pa, ki ju je pisal v angleškem jeziku, se je obvezal, da ju prevede v nemščino.²² Marx je v tej zvezi pisal Engelsu: »Bilo je zelo težko stvari uravnati tako, da najini pogledi izidejo v taki obliki, da bi bili sprejemljivi sedanjemu stališču delavskega gibanja... Treba je časa, preden ponovno prebujajoče gibanje dovoli staro smelost jezika...«²³

V prvih treh odstavkih statutov je Marx formuliral splošne osnovne ideje internacionale — ideje, ki so bile zasnovane na njegovih zgodovinsko-filozofskih in političnih konceptih.

Toda pretežna večina članov internacionale niso bili marksisti. Soglasno so sicer potrdili statute. Priznali so idejo, da »mora biti osvoboditev delavskega razreda delo delavskega razreda samega«. Priznali so, da »je ekonomsko podjarmljenje delovnega človeka po izkoriščevalcih monopola nad delovnimi sredstvi, to se pravi nad viri življenja, osnova za vso družbeno bedo in politično odvisnost...«. Prav tako so se strinjali, da »je ekonomska osvoboditev delavskega razreda velik smoter, ki se mu kot sredstvo mora podrediti vsako politično gibanje«.²⁴ Toda te misli so dopuščale različne razlage in vsaka smer v okviru internacionale jo je tolmačila v smislu predstav, ki jih je imela glede rešitve socialnega vprašanja.

Na kongresih internacionale so se zato vodile ostre razprave o socialnih, političnih in programatičnih vprašanjih, ki so jih načenjali zastopniki raznih smeri. — Zgodovina kongresov Prve internacionale je dejansko zgodovina idejnega boja za marksistična načela, za enotno ideologijo, za program ciljev socializma in za metode njenega uresničenja.

»Inavguralna poslanica« po svojem pomenu sicer ni enaka »Komunističnemu manifestu«, nima tistega zanosa, ki se izraža v manifestu, tiste moči sijajnega jezika in ogromne duhovne širine, ki jo izžareva napredna zgodovina

²¹ Protokoly, str. 9.

²² Protokoly, str. 9—11.

²³ Marxovo pismo Engelsu z dne 4 novembra 1864, MEGA Bd. 3, str. 199.

²⁴ Marx K., Splošna pravila internacionalne delavske zveze, Marx-Engels, Izbrana dela I. zv., Ljubljana 1950, str. 491.

vina filozofije, kritična analiza socialističnih teorij in goreč poziv k revolucionarni akciji. V njej ni bilo govora o radikalnih interesnih protislovjih med proletariatom in buržoazijo, o vzpostavitvi gospostva proletariata s strmoglavljenjem buržoazije. Tak smel način izražanja je bil v tedanjih okoliščinah zelo težak. Takšnih formulacij zastopniki nemarksističnih smeri v delavskem gibanju tudi ne bi akceptirali.

V »Inavguralni poslanici« je Marx najprej prikazal protislovja med bogatstvom in revščino. »Neovržno dejstvo je, da se beda delavskega razreda od leta 1848 do 1864 ni zmanjšala, čeprav se glede napredka industrije in razmaha trgovine s to dobo ne more kosati nobena druga.« Podrobneje je nato spregovoril o zavirajočem vplivu neuspele revolucije leta 1848. »Ko revolucija leta 1848 ni uspela, so na evropski celini z železno pestjo nasilja razbili delavskemu razredu vse politične organizacije in ves tisk... Kratke sanje o svobodi so se končale z nastopom industrijske mrzlice, moralne pokvarjenosti in politične reakcije.« Množice so zapadle v nikdar prej znano apatijo. »Kljub temu,« nadaljuje Marx, »doba izza revolucije 1848 ni bila brez svetlih strani.« V tej zvezi je navedel dvoje dejstev: zakon o deseturnem delavniku in zadružno gibanje. Pozdravil je uvedbo tega zakona v Angliji, ki ni bila samo velik političen uspeh, ampak je tudi pomenila zmago načela. »Prvič se je zgodilo,« piše Marx, »da je politično ekonomska znanost delavskega razreda očitno premagala politično ekonomsko vedo buržoazije. Pa še neka večja zmaga politično ekonomske znanosti dela nad politično ekonomsko znanostjo lastnine je bila blizu: zadružno gibanje, zlasti zadružne tovarne... Vrednosti tega velikega socialnega poskusa sploh ni mogoče preceniti. Z dejanjem namesto z razlogi so dokazali, da je proizvodnja v velikem obsegu in v skladu z novodobno znanostjo mogoča brez razreda podjetnikov... Dokazali so, da za uspeh ni nujno, da bi morala biti delovna sredstva v izključni oblasti nekaterih kot sredstvo za zatiranje in izžemanje delavcev in da je mezdno delo prav tako kakor suženjsko delo in tlačansko delo samo prehodna in nižja oblika, ki ji je uporabeno, da izgine pred združenim delom, ki vihti svoje orodje z voljno roko, jasno glavo in veselim srcem.« Marx je nadalje opozoril, da je zadružni sistem lahko učinkovito orožje za osvoboditev delavskega razreda, če ga pospešujejo v državnem merilu in z državnimi sredstvi. Zato pa je potrebna politična oblast. »Zato je osvojitvev politične oblasti velika naloga delavskega razreda... En osnoven del uspeha,« je poudaril Marx, »imajo v svojih rokah — svojo številnost; toda številnost odloča samo, če je množica organizirana in jo vodi znanje.« Opozoril je na potrebo »bratovske zveze, ki bi morala biti med delavci različnih dežel in ki bi jih morala spodbujati k čvrsti strnjivosti v vseh bojih za njihovo osvoboditev... V tem spoznanju so 28. septembra 1864 delavci iz različnih dežel na javnem zborovanju v St. Martin's hallu ustanovili »Internacionalno delavsko zvezo.«²⁵

»Inavguralna poslanica« je vsebovala tudi program mednarodne politične stranke proletariata. Marx je v njej mednarodnemu delavskemu gibanju jasno začrtal zunanje politično smer in formuliral principe delavske zunanje politike ter pozval delavstvo, da mora »obvladati skrivnosti mednarodne politike.«²⁶

²⁵ Marx K., Inavguralna poslanica Internacionalne delavske zveze, Marx-Engels Izbrana dela I. zv., Ljubljana 1950, str. 477—488.

²⁶ Ibidem, str. 487.

V poslanici je Marx podčrtal tesno povezanost notranje politike z zunanjo. Zahteval je boj proti diplomaciji vseh evropskih vlad, proti zunanji politiki, ki zasleduje zlobne namene, se poigrava z nacionalnimi predsodki in zapravlja v piratskih kolonialnih vojnah kri in blagostanje, boj za zunanjo politiko, ki bo običajne zakone npravnosti in pravičnosti, ki naj urejajo odnose med privatniki, uveljavila kot najvišji zakon v občevarju med narodi. Boj za takšno zunanjo politiko je bil za Marxa del splošne borbe za emancipacijo delavskega razreda.

Prva internacionala pod Marxovim vodstvom je v svojem praktičnem boju te principe uveljavljala in položila temelje svoji zunanji politiki. Izoblikovala je tudi svoja stališča do vojnega, kolonialnega in nacionalnega vprašanja.

Tudi v 60 letih 19. stoletja je Marx videl v fevdalno absolutistični Rusiji ključni položaj evropske reakcije. Zato je podpiral vsako politično strujo, vsako evropsko politično silo v spopadu s carsko Rusijo, celo despotsko Turčijo med krimsko vojno. V strategiji evropske demokracije in proletarske revolucije se mu je zdelo najvažnejše Rusijo oslabiliti z vojnami in nacionalnimi revolucijami kot so npr. vstaje na Poljskem. V »Inavguralni poslanici« je napadel carizem kot »barbarsko silo«, ki ima glavo v Petrogradu, roke pa v vseh evropskih vladah. Marx se je v zunanji politiki prve internacionale zato dosledno zavzemal za vzpostavitev neodvisne Poljske, ki naj bi bila neke vrste jez pred prodiranjem ruskega carizma. Proudhon in njegovi pristaši so nasprotovali Marxovi zunanjepolitični konceptiji glede vzpostavitve neodvisne Poljske. Proudhon je sicer umrl leto dni po ustanovitvi prve internacionale, toda njegovi pogledi do vojnega vprašanja so zapustili določen vpliv na njegove pristaše. Proudhon je dvomil v politične sposobnosti industrijskega proletariata in o možnosti, da bi si izboljšal z izkoriščanjem parlamentarnega političnega boja svoj položaj. Menil je, da bi ga njegova udeležba v parlamentarnem boju nujno skorumpirala, zmedla in degradirala na glasovalni stroj v korist vladajočih razredov. Proletariatu je odrekal sposobnosti za vodenje državne politike, njegovo aktivnost je omejil le na področje komunalne politike. Zavračal je ne le aktivno udeležbo proletariata v državni politiki, ampak je nastopil tudi proti sleherni vstaji in revoluciji ter vojni med narodi. Svoja pacifistična stališča do vojn je v delih podajal zelo konfuzno in paradokсно. Zlasti obširno jih je obravnaval v zajetnem delu »La guerre et la paix. Recherches sur le principe et la constitution du droit des gens. Pariz 1861«. V tem delu je celo trdil, da vojna uveljavlja pravico močnejšega in da je edino racionalna, častivredna in legitimna stvar.²⁷ Močnejše ljudstvo je stalno tudi boljše. Vojna je torej sodba božja. Izrekel se je tudi proti vzpostavitvi neodvisne Poljske.²⁸

Ko je bil poljski upor v ospredju zanimanja evropskih demokratičnih krogov, je to misel še odkriteje izpovedal.²⁹ Nasprotoval je Marxovim trditvam, da je Rusija glavni krivec delitve Poljske, zanikal caristično nevarnost za Evropo ter v lepih barvah prikazal reformno delo Aleksandra II. Menil je, da se Poljska najugodnejše razvija pod ruskim gospostvom. Marx je nato upravičeno dejal, da Proudhon s to brošuro uganja bebast cinizem carju v čast.³⁰

²⁷ Proudhon P. J., *La guerre et la paix*... vol. I. str. 284.

²⁸ Proudhon P. J., op. cit. vol. II., str. 324.

²⁹ Proudhon P. J., *Si les traités de 1855 ont cesse d'exister?* Paris 1863.

³⁰ Rjazanov N., *Die auswärtige Politik der alten Internationale und ihre Stellung zum Krieg*, Neue Zeit 33. Jhr, II. Bd., Stuttgart 1915, str. 361.

Zaradi Proudhonovega vpliva v Franciji in Belgiji je zanimanje za Poljsko v okviru internacionale na kontinentu nekoliko zamrlo. Toda na sejah centralnega sveta so o poljskem vprašanju pogostokrat živahno razpravljali in podrobneje izoblikovali svoja stališča do tega problema.

V imenu angleških članov centralnega sveta je Fox Andree sestavil poslanico o Poljski, ki so jo obravnavali na seji podkomiteja centralnega sveta 6. decembra 1864. Poslanica, katere tekst se ni ohranil, je bila sestavljena v duhu buržoazne demokracije. Fox je v njej trdil, da se v zunanji politični tradiciji Francije že od vselej kaže potreba po neodvisnosti Poljske. Proti takšnim trditvam je Marx odločno nastopil in dokazal, da so vladajoči razredi Francije, začevši od Ludvika XV. pa vse do Napoleona III., demagoško izkoriščali v sebične interese boj za neodvisnost Poljske in so zaradi svojih lastnih koristi sistematično izdajali Poljake. Podkomite je Foxov manifest sprejel le pod pogojem, da upošteva Marxove dopolnilne predloge.³¹ O poslanici so nato na sejah centralnega sveta 13. in 20. decembra 1864 ter 3. januarja 1865 ponovno razpravljali. Marx je v tej diskusiji dvakrat sodeloval (13. decembra in 3. januarja) in v zgoščenem zgodovinskem prikazu dokazal, da francoska zunanja politika ni bila nikdar naklonjena ponovni vzpostavitvi neodvisne Poljske. Te trditve je podkrepil z bogatim zgodovinskim gradivom, s čimer je izpodkopal Foxovo idealizirano besedičenje o tradicionalni zunanji politiki vladajočih razredov Francije do Poljske. Prav tako je razkrinkal reakcionarno bistvo ruske, pruske in avstrijske politike do Poljske.³² Centralni svet je bil mnenja, da je bil Marxov govor poln pomembnih zgodovinskih dejstev in da bi ga bilo treba objaviti.³³

O Poljski so na seji centralnega sveta 20. januarja 1865 ponovno razpravljali. Ugotavljali so, da bi neodvisna Poljska imela ogromen pomen za stvar miru in svobode v Evropi.³⁴

Ob prvi obletnici poljskega upora je centralni svet sklical za 1. marec v St. Martin's hallu zborovanje in pozval svoje člane, naj se ga udeleže.³⁵ Ker so nekateri buržoazni radikali nasprotovali sklicanju tega zborovanja, je Marx zborovanju pripisal še poseben pomen. Z ogorčenjem je v tej zvezi pisal Engelsu: »... upali so... sporočiti, da sedaj ni primeren čas za poljsko zborovanje. Prek našega sveta sem jim odgovoril, da delavski razred ima svojo zunanjo politiko, ki se nikdar ne ravna po tem, kaj ima buržoazija za prikladno oziroma za neprikladno. Buržoazija je imela vedno za umestno, da je spodbujala Poljake v začetku vsake nove vstaje, jih med vstajo s svojo diplomacijo izdala in pustila na cedilu, ko so jih Rusi uničevali. V resnici je zborovanje zaradi denarne podpore. Ali naj revni emigranti (tokrat večidel delavci in kmetje, zato pa jih nikakor ne štiti princ Zamoyski et Co) umrejo od lakote, ker se angleški buržoaziji zdi neprikladno omeniti celo ime Poljske.«³⁶

³¹ Primerjaj Marxovo pismo Engelsu z dne 10. decembra 1864, MEGA Bd. 3, str. 213—214; glej tudi Protokoly, str. 21, 278.

³² Protokoly, str. 25, 279.

³³ Protokoly, str. 25, 280.

³⁴ Protokoly, str. 27, 280.

³⁵ Protokoly, str. 36.

³⁶ Marxovo pismo Engelsu z dne 25. februarja 1865, MEGA Bd. 3, str. 246.

Do živahnega zanimanja za Poljsko je prišlo na predkongresni konferenci, ki je bila od 25. do 28. septembra v Londonu.³⁷

Centralni svet je konferenci predložil program, ki je bil na seji 25. julija 1865 prediskutiran in sprejet. Deveta točka programa o poljskem vprašanju je bila zasnovana pod močnim Marxovim vplivom.³⁸ Čeprav se je konferenca ukvarjala predvsem z organizacijskimi in finančnimi vprašanji, je na dnevni red diskusije razen socialnih vprašanj postavila tudi politično vprašanje: vloga Rusije in zahteva po vzpostavitvi enotne in neodvisne Poljske.³⁹

Toda ob tem so se pokazala protislovja v konceptih med Marxom in Proudhonovimi pristaši. Proudhonisti so nasprotovali diskusiji o poljskem vprašanju z izjavo, da ne spada na socialistični kongres.⁴⁰ Kljub odporu proudhoni- stov je Marxu uspelo, da je njegov predlog prišel v teje formulaciji v diskusijo: »Nujno je potrebno uničiti zavojevalni vpliv Rusije v Evropi s tem, da se prizna Poljski ‚pravico vsakega naroda do samoodločbe‘ in da se ta dežela ponovno zasnuje na socialni demokratični osnovi.«⁴¹

³⁷ Po sklepu ustanovnega kongresa v St. Martin's hallu naj bi se sestal prvi kongres internacionale septembra 1865 v Bruslju. Toda Marx se je bal, da bo zmeda socialnih in političnih idej, ki jih je videl predvsem v francoskem delavskem gibanju, »osmešila« internacionalo pred svetom. Prepričal je zato centralni svet, naj preloži kongres na kasnejši čas, namesto njega pa skliče konferenco v London, kamor naj bi prišli delegati administrativnih komitejev in pripravili bližnjo konferenco. (Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 31. julija 1865. MEGA Bd. 3, str. 280.) — Za javnost pa so navedli, da se je centralni svet prepričal o smotrnosti sklicanja konference, na kateri bi sodelovalo omejeno število delegatov glavnih svetov asociacije s kontinenta. Na tej konferenci bi razpravljali o programih, ki bi jih morali predložiti kongresu. Mnenja so bili, da je bilo delavstvo v Angliji do te mere absorbirano z gibanjem za volilno reformo, volitvami v parlament in z industrijsko razstavo, v Franciji pa s stavkami, da sklicanje kongresa ne bi moglo v polni meri pripomoči k razvoju asociacije. Ena resnih ovir je bila tudi v tem, da je tedaj belgijski parlament sprejel zakon o tujcih, ki je internacionali onemogočil, da skliče v belgijski prestolnici kongres. Izključil je tudi sleherno možnost, da tam skličejo predkongresno konferenco. (Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 31. julija 1865. MEGA, Bd. 3, str. 280, in Protokoly, str. 70—74.)

³⁸ Glej Protokoly, str. 72. — Deveta točka programa se je glasila: »... Moskvska grožnja Evropi in vzpostavitev neodvisne in enotne Poljske«.

³⁹ Protokoly, str. 178—180, 294. — Na londonski konferenci so bile zastopane samo stare dežele: Anglija, Francija, Belgija in Švica; Francijo je zastopala samo delegacija pariške delavske organizacije (Tolain, Varlin, Fribourg in Limousen) in dopisni sekretar za Francijo Eugène Dupont. Delegati iz Belgije César de Paepe in iz Švice J. P. Becker ter François Dupleix so lahko poročali le o prvih gibanjih za internacionalo. Nemčija ni bila zastopana. Schweitzer, predsednik Splošne delavske zveze, je sicer v časopisu »Socialdemokrat« objavil »Inavguralno poslanico«, toda njegova organizacija se internacionali ni priključila. Kot delegata nemškega izobraževalnega društva sta bila na konferenci prisotna Fr. Lessner in Karl Schapper. Marx je bil tam kot dopisni sekretar za Nemčijo, Herman Jung pa za Švico. Eccarius je bil navzoč kot namestnik predsednika centralnega sveta, Bobczynski je zastopal kot delegat poljske nacionalne organizacije v Londonu, Italijo pa major Wolff, Mazzinijev sekretar. Mnogo reprezentativnejši so bili člani angleške delegacije: George Odger, predsednik londonskega sindikalnega sveta, George Howell, sekretar sindikalnega sveta, W. R. Cremer, sekretar tesarskega in gradbenega sindikata in razni drugi sindikalni funkcionarji, ki so sedeli v centralnem svetu. (Glej Protokoly, str. 167—182.)

⁴⁰ Protokoly, str. 179—180; prim. tudi Rjazanov N., op. cit. str. 362.

⁴¹ Protokoly, str. 179.

Predlog komisije so podprli poljski delegat (Bobczynski) ter večina angleških delegatov (Odger, Wheeler in Carter).⁴² Nekateri delegati (Le Lubez iz Francije ter Weston iz Anglije) so se zavzemali za princip samoodločbe narodov brez posebnega poudarka na Poljski.⁴³ Proudhonistično nastrojeni belgijski delegat de Paepe je zahteval, naj poljskega vprašanja sploh ne obravnavajo na konferenci, ker bi obnovev Poljske po njegovem mnenju lahko koristila le višjemu in nižjemu plemstvu ter duhovščini, manj pa kmetom. Po njegovem mnenju vpliv pruske, avstrijske, angleške oziroma francoske vlade ni bil nič manj škodljiv kot vpliv ruske. Zdelo se mu je nepravilno, da bi se med zatiranimi narodi imenovala le Poljska.⁴⁴ V tem smislu sta govorila tudi Lassassie in Vesinier.⁴⁵ Zadnji je po londonski konferenci zaradi poljskega vprašanja razvil splošno kampanjo proti centralnemu svetu in pri tem nastopal z enakimi dokazi kot nekoč Proudhon.⁴⁶

Da bi se delavstvo čimbolj seznanilo s poljskim vprašanjem, je Engels tedaj napisal tri članke pod naslovom »What have the working classes to do with Poland«, ki so izšli v časopisu »Commonwealth« 24. in 31. marca ter 5. maja 1866.⁴⁷

V njih je Engels dokazal, da je bil cilj zunanje politike delavskih slojev že od začetka samostojnega delavskega gibanja — vzpostavitev Poljske. Opozoril je, da je pred kratkim Mednarodna delavska asociacija temu vseobsegajočemu instiktivnemu občutku razreda, ko je nastopila kot njegov reprezentant, dala še močnejši izraz s tem, da je zapisala na svojo zastavo »Odpor proti ruskim posegom v Evropi in ponovno vzpostavitev Poljske«. Ta program zunanje politike delavcev zahodne in srednje Evrope je naletel na enodušno odobravanje razreda, na katerega je bil naslovljen, z izjemo majhne skupine pristašev proudhonove šole v Franciji. Na osnovi podrobnejše zgodovinske analize je Engels ovrgel proudhonistične trditve, češ da Rusija ne nosi glavne krivde za razdelitev Poljske. Z zgodovinskimi argumenti je dokazal krivdo Rusije, pri tem pa ni prizanesel niti Prusiji niti Avstriji in ju je ostro kritiziral zaradi njune zatiralske vloge šibkejših narodov. Ko je utemeljeval politiko internacionale do poljskega vprašanja, je opozoril, da imajo delavci ne le Prusije, ampak celotne Nemčije pred vsemi drugimi delavci poseben interes

⁴² Protokoly, str. 179—180. Poljski delegat Bobczynski je poudaril, da so sinovi Poljske prelivali kri na vseh bojiščih, kjer je pravica nastopala proti nasilju in da je Poljska ključ do evropske svobode... Angleški delegat Odger je opozoril, da je bilo organizirano prvo bratsko srečanje francoskih in angleških delavcev v St. Martin's haliu prav v zaščito Poljske, ki je simbol vseh zatiranih narodov. Wheeler pa je dejal, da je despotizem povsod odvraten, toda ruski despotizem je najokrutnejši. Carter se je upravičeno spraševal, kam bi despotizem prišel, če človeštvo ne bi dvignilo glasu proti njemu.

⁴³ Protokoly, str. 179.

⁴⁴ Protokoly, str. 179.

⁴⁵ Protokoly, str. 179—180. — Lassassie je menil, da bi bilo bolje osredotočiti zanimanje na revščino in zatiranje, v katerem žive ljudstva, namesto da bi iskali nepravilnosti v tako oddaljeni deželi. Govornik se je energično zavzel za osvoboditev Irske izpod angleškega jarma. Vesinier pa je zahteval, naj navedejo v resoluciji poleg Poljske tudi še Rim, Benetke, Madžarsko, Francijo, Irsko, Mehiko in druge.

⁴⁶ Primerjaj Marxovi pismi Engelsu z dne 5. januarja 1866 in z dne 15. januarja 1866, MEGA Bd. 3, str. 302—304.

⁴⁷ Engels F., Was hat die Arbeiterklasse mit Polen zu tun? WERKE Bd. 16, str. 153—163.

na vzpostavitvi Poljske in so v vsakem revolucionarnem gibanju dokazali, da se tega zavedajo. Osvoboditev Poljske pomeni za njih osvoboditev njihove lastne dežele ruskega hlapčevstva.⁴⁸ Toda v primeru, da bi ruski delavski razred (ki je bil tedaj komaj v procesu nastajanja) sprejel političen program, ki bi vseboval osvoboditev Poljske, šele tedaj bo po Engelsovem mnenju Rusija kot narod izpadla iz okvira razmotrivanja, caristična vlada pa bo še nadalje pod obtožbo.⁴⁹

Še podrobneje pa je Marx osvetlil stališče internacionale do poljskega vprašanja v spomenici pod naslovom »Navodila delegatom začasnega generalnega sveta v posameznih vprašanjih«, ki je izšla pred ženevskim kongresom. V njej je v zelo zgoščeni obliki podal bistvene ugovore, ki so se pojavili na londonski konferenci. V teh navodilih je bilo rečeno, da evropski delavci postavljajo to vprašanje:

a) predvsem zato, ker so se buržoazni pisci in agitatorji sporazumeli, da molčijo o njem, čeprav so pokrovitelji vseh nacionalnosti na kontinentu, pa celo Irske. Kakšen je vzrok tega molčanja? Vzrok tega je v tem, da aristokrati in buržuji gledajo na to mračno azijsko državo na vzhodu Evrope kot na poslednjo trdnjavo proti valovom delavskega gibanja, ki se dvigajo. Ta država se lahko uniči le z obnovitvijo Poljske na demokratičnih osnovah.

b) V sedanjem spremenjenem položaju osrednje Evrope in delno Nemčije je demokratična Poljska potrebna bolj kot kdaj. Brez nje bo Nemčija postala predstraža Svete alianse, z njo pa bo stopila v sodelovanje s francosko republiko. Vse dokler ne bo rešeno to važno evropsko vprašanje, bo delavsko gibanje vedno naletelo na prepreke, trpelo bo poraze in njegov razvoj bo oviran.

c) Zato, ker je Nemčija ena od soudeleženihi v razdelitvi Poljske, mora zlasti nemški delavski razred prevzeti iniciativo v tem vprašanju.⁵⁰

Na kak način naj bi prišlo do združitve, Marx ne govori. Po dolgotrajni diskusiji na kongresu (Odger, Eccarius, Carter, Fribourg) je bila slednjič sprejeta kompromisna resolucija, ki je zahtevala »odstranitev imperialističnega vpliva Rusije in vzpostavitev socialnodemokratske Poljske«.⁵¹

Po ženevskem kongresu poljskega vprašanja na kongresih prve internacionale niso več obravnavali. Izpodrinilo ga je irsko vprašanje. Za internacionalo je poljsko vprašanje dejansko zgubilo svoj praktičen pomen in je postalo

⁴⁸ Engels F., op. cit., str. 153.

⁴⁹ Glej Engels F., op. cit., str. 155.

⁵⁰ Marx K., Instruktionen für die Delegierten des Provisorischen Zentralrats zu den einzelnen Fragen, WERKE Bd. 16, str. 198—199.

⁵¹ Primerjaj Rjazanov N., op. cit., str. 367. — Rjazanov navaja po protokolih ženevskega kongresa francoski in Beckerjev dodatni predlog. Razlika med obema predlogoma je v tem, da francoski predlog govori na splošno o uničevanju vsake vrste despotizma, medtem ko nemški predlog zagovarja izrecno uničenje ruskega despotizma.

a) Le congrès declare: Persuadé que par le développement et la consolidation de l'Association internationale des Travailleurs, **tout despotisme disparaîtra** et la reconstitution de la Pologne démocratique et Sociale se fera de lui même.

b) Der Kongres erklärt, überzeugt zu sein, dass sich durch die Befestigung und Ausbreitung der Internationalen Arbeiterassotiation **die Vernichtung der despotischen Einflusses Russlands in Europa** und die Herstellung eines sozialdemokratischen Polens von selbst vollziehen werde.

izrazito akademsko vprašanje.⁵² Internacionala se je poljske vstaje sicer spomnila s skromno proslavo.⁵³

Vzpostavitev neodvisne Poljske pa je še nadalje ostala zahteva zunanje politike mednarodnega proletariata.

Poljsko vprašanje je bilo v prvem obdobju prve internacionale v ospredju zanimanja evropske demokracije in predmet živih diskusij na sejah generalnega sveta. Geslo neodvisne Poljske je bilo za Marxa važen člen v strategiji evropske demokracije in proletarske revolucije, ker je spodkopavalo sistem ruskega absolutizma. Marx je Poljakom priznal pravico do samoodločbe in s tem neposredno formuliral princip o pravici narodov do samoodločbe.

Lenin je pozneje, ko je ocenjeval to situacijo, upravičeno zapisal: »Za epoho 40 in 60 let preteklega stoletja... je bilo to stališče popolnoma pravilno, edino dosledno demokratično in proletarsko. Dokler so ljudske množice v Rusiji in večini slovanskih dežel spale še nevzdravno spanje, dokler v teh deželah ni bilo samostojnih, množičnih, demokratičnih gibanj, je šlahčičevsko osvobodilno gibanje na Poljskem imelo ogromen, prvorazreden pomen s stališča demokracije in sicer ne samo vsruske, ne samo vseslovanske, temveč tudi vseevropske. (Lenin V. I., O pravici narodov do samoodločbe. Ljubljana, 1948, str. 44.)

3. Prva internacionala in irsko vprašanje

Irsko vprašanje je imelo v času prve internacionale ne le velik pomen za angleško, ampak tudi za mednarodno delavsko gibanje. Irska je tedaj spadala med pomembna revolucionarna žarišča v Evropi.⁵⁴

⁵² Rjazanov N., op. cit., str. 368.

⁵³ Protokoly, Moskva 1961, str. 90—92, 104—107, 108. Generalni svet prvoga internacionala 1866—1868, Protokoly Moskva 1963, str. 204—205.

⁵⁴ Zgodovina Irske je od 12. stoletja, ko so jo pričeli osvajati angleško-normanski baroni, prepletena z upori proti angleškemu gospostvu. V 16. in 17. stoletju je Angležem uspelo, da so zasedli ves otok. V obdobju angleške buržuazne revolucije v 17. stoletju pa je sledila odločilna etapa v spreminjanju Irske v kolonijo. Do prvega upora je prišlo med angleško buržoazno revolucijo. Trajal je od leta 1641 do 1652. Ta vstaja je bila odgovor irskih kmetov in razlaščenega plemstva na kolonializacijsko politiko angleškega absolutizma, ki so jo uresničevali zastopniki angleške buržoazije in novo »pomeščanjeno« plemstvo. Upora se je udeležilo angleško-irsko rodovno plemstvo, ki mu je grozila konfiskacija njegove posesti, in velik del katoliške duhovščine. Iz njihovih vrst so izšli tudi glavni voditelji upora. Ko je angleška republika pod Cromwellom zatrla upor, so se okrepile pozicije novega plemstva, ki je s kolonialnim ropanjem zemljišč zelo obogatelo in prispevalo svoje k ponovni vzpostavitvi monarhije (leta 1660). Povod za drugi upor (1689—1691) je dal državni udar v Angliji leta 1688, ki je privedel do vzpostavitve fevdalno-meščanske ustavne monarhije, na čelu katere je bil Wiljem III. Oranski. Jakob II., ki so ga izgnali iz Anglije, je skušal izkoristiti irsko gibanje, da bi ponovno prišel na prestol. Postavil se je na čelo upora. Angleški pristaši Jakoba in irski uporniki so vsekakor imeli različne cilje. Pod pritiskom drugih je bil Jakob II. prisiljen, da je začasno priznal neodvisnost irskega parlamenta in ukinil kolonizacijske zakone, ki so sankcionirali konfiskacijo irskih zemljišč. Toda vojni pohod se je končal s porazom upornikov. Do tretjega upora (od maja do junija 1798) je prišlo zaradi kolonialnega zatiranja in teroristične politike angleške vlade, ki je razbila irske patriotske organizacije. Upor se je pod vplivom vojne za neodvisnost angleških kolonij in francoske revolucije izredno okreпил. Vstajo je vodilo revolucionarno krilo meščansko-patriotskega društva »United

Prva internacionala pod Marxovim vodstvom je temu vprašanju zato posvetila posebno pozornost. O tem nam pričajo živahne diskusije, ki so jih vodili na zborovanjih, zasedanjih generalnega sveta in na kongresih prve internacionale. Teoretične in praktične naloge, pred katerimi je bilo tedaj mednarodno delavsko gibanje, so terjale, da so morali njeni voditelji v novih zgodovinskih okoliščinah zavzeti svoja stališča do dogodkov na Irskem. Mednarodni delavski organizaciji se je torej zastavljala naloga, da izoblikuje svoja stališča do izredno ostrih razrednih in nacionalnih konfliktov, katerih prizorišče je postala Irška.

Boj irskega ljudstva za neodvisnost je nudil Marxu in Engelsu bogato gradivo za študij zgodovine osvobodilnega gibanja zatiranih narodov. Prav v zvezi z dogajanjem na Irskem sta izoblikovala splošne izhodiščne postavke za politiko prve internacionale glede nacionalnega vprašanja. Irsko nacionalno gibanje se je tedaj razvijalo pod vplivom meščanske in malomeščanske ideologije. Obremenjeno je bilo z napakami, ki so bile značilne za tovrstna buržoazna nacionalna gibanja. Marx in Engels nista podpirala vsake oblike irskega nacionalnega gibanja, ampak sta najprej proučila, katera oblika zasluži podporo mednarodnega proletariata. Ko sta ostro zavračala irske meščanske nacionaliste, ki so se povezovali z angleško aristokracijo, sta si hkrati prizadevala, da bi z njihovim razkrinkavanjem vplivala na zastopnike levega krila irskega nacionalnega gibanja in jih privedla iz ozkih nacionalističnih okvirov. Marx in Engels sta se zato v okviru internacionale borila ne le proti šovinističnim predsodkom, ki so jih imeli angleški liberalni in tradeunionistični voditelji do Irske, ampak tudi proti ozkosrčnemu nacionalizmu zastopnikov irskega meščanskega političnega življenja. Irski politiki in številni fenijevci niso dojeli, kakšen pomen bi lahko imelo irsko nacionalno osvobodilno gibanje, če bi ga podprle napredne sile, zlasti pa angleški delavski razred.

Irsko vprašanje sta Marx in Engels ocenjevala z revolucionarnih vidikov. Na njegovo rešitev kot sploh na rešitev nacionalnega vprašanja sta gledala s stališča interesov delavskega razreda in njegovih upov za revolucionarni boj, torej ne izolirano s stališča nekih abstraktnih pravic, ampak konkretno s stališča interesov revolucionarnega boja.

Narodnoosvobodilna gibanja tedanje dobe so bila v mnogih evropskih deželah tesno povezana z likvidacijo ostankov fevdalizma. Nacionalno vprašanje je bilo sestavni del buržoazno-demokratske revolucije, katere dosledna uresničitev bi odprla delavskemu razredu perspektive v boju za socialistično preobrazbo in mu približala uresničenje njegovih lastnih ciljev. Marx in Engels sta se zavzemala, da delavski razred vsestransko podpre resnična narodnoosvobodilna gibanja. Pozvala sta ga v boj za dosledno rešitev nacionalnega vprašanja kot enega pomembnih vprašanj buržoazno-demokratske revolucije. V tej zvezi sta nenehno poudarjala razredno omejen značaj te revolucije in

Irishmen», ki ga je osnoval Wolfe Tone v Belfastu. Za svoj cilj si je organizacija postavila: razglasitev neodvisne irske republike. Vzroki za poraz vstaje so bili v nezadostni povezanosti vodstva »United Irishmen« s kmeti, od koder se je regrutiral največji del upornikov, v aretaciji večine organizatorjev pred uporom, v razbitosti in v zelo spontanem značaju upora. Tuja invazija francoskih čet ni uspela. Po brutalnem uničenju vstaje je angleška vlada leta 1801 vsilila Irski anglo-irsko unijo in ukinila zaščitne carine, ki jih je irski parlament uvedel proti koncu 18. stoletja. S tem ukrepom so izredno prizadeli irsko manufakturno industrijo, ki je pričela hitro propadati, dežela pa je postala agrarni privesek metropole.

opozarjala, da v teh okoliščinah ni mogoče odpraviti nacionalnega zatiranja in pravne neenakosti.

V irskem vprašanju sta dosledno zastopala princip proletarskega internacionalizma in ostro nastopila proti vsem šovinističnim in nacionalističnim tendencam, proti »treznim« reformističnim načrtom »normalizacije« angleško-irskih odnosov v okviru obstoječe britanske države. Poudarila sta, da je dolžnost proletariata zatirajočega naroda, da pomaga osvobodilnim gibanjem zatiranih narodov. Težek socialni položaj irskih delovnih slojev je bilo po Marxovem mnenju mogoče odpraviti le z zmago delavskega razreda Anglije. Marxu je bilo povsem jasno, da je angleško zatiranje Irske zavrló v tej deželi ne le sleherni napredek na ekonomskem, političnem in kulturnem področju, ampak da je bilo to zatiranje največja ovira za širjenje resničnega revolucionarnega gibanja tudi v Angliji. Prav izkoriščanje Irske je krepilo politični položaj angleškega konservativnega sloja. Revolucionarna osvoboditev Irske bi odstranila resno oviro na poti naprednega razvoja angleških delovnih slojev. Uspehi irskega buržoazno-demokratskega gibanja bi lahko pomagali angleškim delavcem, da bi se osvobodili šovinističnih in reformističnih vplivov, ki so negativno delovali na boj za socialistično preobrazbo. Angleškim delavcem sta zato svetovala, naj podprejo irsko gibanje in ga v interesu svoje svobode privedejo do zmage. Delovnim slojem Irske sta priznala pravico samoodločbe vključno do odcepitve.

Marx in Engels sta irsko vprašanje povezovala z možnostjo revolucionarnega razvoja v Angliji. Okrepitev buržoaznega nacionalnega osvobodilnega gibanja, ki je na Irskem v 60 letih 19. stoletja zavzemala revolucionarne oblike, je Marxu dala pobudo, da je spremenil svoj nekdanji strateški načrt.

V 40 letih 19. stoletja sta Marx in Engels mislila, da bo prišlo do socialne preobrazbe najprej v Angliji, Irci pa bodo dobili svojo svobodo iz rok zmagovitih čartistov. Te revolucionarne perspektive so bile tedaj zasnovane na povsem realnih predpostavkah: čartistično gibanje je bilo tedaj še v vzponu, revolucionarne tendence na Irskem pa so bile do leta 1847 še zelo slabotne, saj so imeli največji vpliv O'Connell in njegova na pol klerikalna stranka.

S porazom čartizma je bilo konec revolucionarnega obdobja angleškega delavskega gibanja. Zaradi posebnih zgodovinskih okolišnosti Anglije kot industrijsko najrazvitejše države in njenega industrijskega ter trgovskega monopola v svetu so se v angleškem delavskem gibanju krepile reformistične težnje. Glede na socialistično preobrazbo v Angliji ti pojavi niso bili najbolj razveseljivi.

V 60 letih 19. stoletja so se revolucionarne tendence na Irskem zelo okrepile. Agrarni nemiri so zajeli cela okrožja in imeli za posledico, da so se v politični areni pričeli vse bolj uveljavljati zastopniki levega krila irskega narodnoosvobodilnega gibanja. V teh novih okoliščinah v obdobju prve internacionale sta Marx in Engels menila, da je treba zadati prvi udarec angleškemu kolonialnemu sistemu prav na Irskem, kjer je dozorevala revolucionarna situacija. Revolucionarno uničenje te trdnjave landlórdov bi ustvarilo po njunem mnenju pogoje za socialno preobrazbo tudi na britanskem otoku.

Tedaj sta bila torej mnjenja, da je revolucionarno-demokratska rešitev irskega vprašanja bolj kot rešitev nacionalnega vprašanja v katerikoli drugi deželi Evrope tesno povezana s perspektivami boja proti kapitalizmu. Samo osvoboditev Irske na revolucionaren način lahko ustvari pogoje za socialistično

preobrazbo v Angliji. Interesi ne le angleškega, ampak tudi celotnega mednarodnega proletariata zahtevajo odločno podporo v korist svobode in neodvisnosti irskega ljudstva.

Prav iz teh pobud je Marx pozorno sledil razvoju nacionalnega gibanja na Irskem. V svoji korespondenci je zlasti opozarjal na porast nemirov med irskim kmečkim prebivalstvom, v člankih pa žigosal irsko veleposestniško opozicijo⁵⁵ in zavirajoči negativen vpliv katoliške cerkve, ki je preprečevala resnično revolucionarno gibanje na Irskem.

Ko je opisoval svoje vtise s potovanja po Irski, se je Engels pritoževal v pismu Marxu nad kolonialnim gospostvom Angležev in ostro obsodil pogubne posledice brezvestnega angleškega kolonialnega upravljanja na Irskem. Opozoril je, da na Irskem ni videl nikjer industrije, videl pa je precejšnje število orožnikov, duhovnikov, advokatov, birokratov in plemstva, ki so vsi živeli na račun revnega kmečkega prebivalstva. »Kamorkoli se obrneš,« je pisal Engels, »vladajo strogi ukrepi, vlada se vmešava v vse, o tako imenovani samoupravi pa ni nikakega sledu.« Opozoril je, da je prav na primeru Irske mogoče opaziti, da je svoboda angleških meščanov zasnovana na izkoriščanju kolonij. Po njegovih navedbah so življenjske razmere za irske kmete neznosne in Irci čutijo, da v svoji lastni deželi niso več doma. Lakota, emigracija in preganjanje kmetov z zemlje je ustvarilo socialno tragedijo irskega ljudstva, ki je naredila na Engelsa močan vtis. Poudaril je, da nikdar ni mislil, da bi mogla lakota imeti tako oprijemljivo resničnost. »Cele vasi so prazne, med njimi pa so prelepi parki landlordov, gotovo edinih, ki tam stanujejo...«⁵⁶ Takšni so bili Engelsovi vtisi leta 1856, ko je prepotoval skoraj dve tretjini dežele.

Prav tako je Marxu Irska pri njegovih raziskavah služila za dokaz, kako razvijajoča se kapitalistična industrija metropole vpliva na podeželsko prebivalstvo, ga razkrajja in spreminja v industrijsko rezervno armado. Vsa Irska je bila dejansko spremenjena v kmetijski sirovinski privesek metropole in v tržišče za ceneno delovno silo v korist angleške veleindustrije. V »Kapitalu« se je Marx dotaknil ekonomskega razvoja Irske kot kolonialne dežele in analiziral vzroke, značaj in posledice tamkajšnje agrarne revolucije in na osnovi teh protislovnih odnosov povzel revolucionarne zaključke glede na pogoje množičnega gibanja proti landlordom in kapitalistom.

Revolucionarna situacija na Irskem v 60 letih 19. stoletja⁵⁷ je ugodno vplivala na dozorevanje revolucionarne krize v sami Angliji, kjer je bilo zaradi ekonomske krize in volilne kampanje vzdušje zelo razgubano.

---

⁵⁵ Primerjaj Marx, K., Die Irische Brigade. — Zur Einberufung des Arbeiterparlament, WERKE Bd. 10, Berlin 1961, str. 62—63, 654. — Z irsko brigado je Marx označil irske poslance v angleškem parlamentu. — V 30 in 40 letih 19. stoletja je pripadala večina te frakcije desnemu krilu irskega nacionalnega gibanja. To krilo je zastopalo interese vrhov irske buržoazije, landlordov in klerikalnih krogov katoliške cerkve. Razen tega so tej frakciji pripadali tudi irski liberalci, za katerimi so stali bogati irski zakupniki. Zaradi poslednjih okoliščin ravnotežja med torijci in whigi je irska brigada igrala med notranjimi parlamentarnimi boji »jeziček na vagi«, ki je včasih tudi odločal o usodi vlade.

⁵⁶ Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 23. maja 1856, Soč. XXII, str. 145.

⁵⁷ V 50 in 60 letih so fenijevci, ki so imeli svoje centrale v Ameriki in na Irskem, pričeli pripravljati oborožen odpor. Svoje nade v zmago pa so povezovali z upanjem na spopad med Anglijo in ZDA.

Poseg internacionale, predvsem njenih angleških članov, se je v teh okoliščinah zdel Marxu nujno potreben. V tem smislu je tedaj tudi opozoril Engelsa, da si je na vse načine prizadeval izzvati demonstracijo angleških delavcev za fenijanizem.⁵⁸ Značilno za Marxovo politično prakso je bilo, da je irsko vprašanje postavil na dnevni red generalnega sveta prav tedaj, ko je dosegla kriza na Irskem posebno ostrino in so bile široke množice tako na Irskem kot v Angliji izredno razvnete.

Iz protokolov generalnega sveta ter Marxove in Engelsove korespondence z različnimi voditelji internacionale je razvidno, da sta se Marx in Engels morala ostro boriti proti sektaškimi stališčem nekaterih vodilnih članov internacionale, njihovi nacionalni ozkosti in zaprtosti ter njihovemu zavračanju slehernega političnega boja. Nenehno sta opozarjala delavstvo, naj reagira na velike dogodke v drugih deželah, se energično vključuje v boj za demokratične reforme in aktivno podpira osvobodilna gibanja zatiranih narodov. Boj za odpravo nacionalnega zatiranja mora delavskemu razredu postati programsko geslo njegovega lastnega boja za emancipacijo.

Prva internacionala je zato tem vprašanjem na svojih kongresih, konferencah, zasedanjih generalnega sveta in zborovanjih posvečala posebno pozornost. Z moralno avtoriteto je podpirala osvobodilni boj Poljakov, Italijanov in Ircev. Duša in inspirator te kampanje v okviru internacionale je bil Marx.

Irsko vprašanje je bilo tedaj predmet živahnih razpravljanj na zasedanjih generalnega sveta. Na osnovi podrobne historične rekonstrukcije si je mogoče predočiti taktična stališča, ki so se izoblikovala na zasedanjih generalnega sveta in naletela na svoje odmeve v Marxovi in Engelsovi korespondenci ter v govori in spisih oziroma člankih drugih voditeljev prve internacionale.

Marx in internacionala sta posvečala posebno pozornost fenijejskemu gibanju. Generalni svet je na zasedanju 2. januarja 1866 pozval irske žene, naj z denarno akcijo podprejo aretirane fenijejce; pobudo za to akcijo pa je dal znani fenijejski voditelj O'Donovan Rossa. »S tem, da se obračamo na vas, ne želimo prikriti, da so naše simpatije povsem na strani zaprtih,« je rečeno v pozivu.⁵⁹ Mesec in pol zatem so na zasedanjih generalnega sveta ponovno obravnavali vprašanje zaprtih Ircev. V jeseni 1866 so nekateri fenijejci zaradi brezsrčnega trpinčenja zblazneli v ječi Pentoville, kar je dalo generalnemu svetu pobudo, da je na zasedanju 20. februarja 1866 sklenil, da pošlje notranjemu ministru Greyju posebno delegacijo. Ta naj od njega zahteva, da preišče položaj irskih zapornikov. Toda Grey se je uprl, da bi jo sprejel. Generalni svet se je nato sporazumel, da to gradivo brez komentarja objavi.⁶⁰ Zaradi boja za volilno reformo vse do jeseni 1867 irsko vprašanje ni bilo v ospredju pozor-

⁵⁸ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 2. novembra 1867, MEGA Bd 3, str. 442. — V septembru 1855 so bili mnogi voditelji fenijejcev (Luby, O'Leary, O'Donovan Rossa) aretirani, tisk fenijejcev pa je bil prepovedan. Habeas Corpus Akt so anulirali, zaporniki pa so bili izpostavljeni trpinčenju. Fenijejci, ki so ostali na svobodi, so se leta 1867 uprli, vstaja pa je propadla. Septembra 1867 so fenijejci napadli kaznilniški voz v Manchestru in osvobodili dva znana fenijejska voditelja, Kellyja in Deasyja. Angleška vlada je kot odgovor na to 23. novembra 1867 obsodila na smrt 3 Irce, ki so bili osumljeni, da so organizirali napad.

⁵⁹ Glej Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 2. januar 1866; prim. tudi »Commonwealth« Nr. 157, 10. marca 1866.

⁶⁰ Glej Protokoly. Moskva 1961, str. 249—255, 326; »Commonwealth« No. 157. 10. marca 1866.

nosti angleškega delavskega gibanja. Na zasedanjih generalnega sveta so ga obravnavali bolj informativno. Poročila o tem so za to dobo bolj skopa. Fox, član generalnega sveta, je na zasedanju 23. oktobra 1866 poročal o aktivnosti fenijejcev v ZDA,⁶¹ na enem naslednjih zasedanj pa so zabeležili pristop Jamesa Stephensa, voditelja fenijejcev, k internacionali.⁶²

Novo pobudo za obravnavanje irskega vprašanja so dale represalije proti fenijejcem, zlasti proces proti osumljenim fenijejcem v zvezi z napadom na zaporniški voz v Manchestru septembra 1867. Sodna obravnava je izzvala močan protestni val tako na Irskem kot v Angliji. Marx je dogodke na Irskem zasledoval z veliko pozornostjo, proučeval gradivo o agrarnih nemirih in poročila o sodnih procesih. Prav v tem času je z zadovoljstvom ugotavljal, da med angleškimi delavci vse bolj rastejo simpatije za fenijejce.⁶³ Engels pa je opozarjal na vse večjo zavzetost angleških delavcev za fenijejce in se čudil, da so se londonski delavci pričeli zavzemati za nasilno in protiangleško gibanje.⁶⁴

Vse te okoliščine so Marxu omogočile, da je v oktobru in novembru pričel široko propagandno kampanjo za podpiranje fenijejcev, pred generalnim svetom prve internacionale pa je izčrpno obrazložil svoje stališče do irskega vprašanja. Pri tem je naletel na nerazumevanje pri desnem tradeunionističnem krilu internacionale.

Do razlik v mišljenju med Marxom in tradeunionističnimi voditelji je prišlo že med volilno kampanjo. Odger, Cremer, Lucraft, ki so sedeli v svetu radikalne Lige za reformo, so se v svojih stališčih večkrat nagibali h kompromisu z meščanskimi in malomeščanskimi radikali. Že tedaj se je Marx moral boriti proti reformističnim stališčem teh voditeljev, ki so gledali na volilno reformo kot da je ta sama sebi namen oziroma edino odrediščno orožje za uresničenje programa miroljubne družbene preobrazbe. Marx je v volilni reformi videl le sredstvo za politično vzgojo in mobilizacijo delavskega razreda za doseg njegovih lastnih ciljev. Konflikt med revolucionarnim krilom, ki ga je vodil Marx, in desnimi tradeunionističnimi voditelji je postal neizogiben. Razprava o irskem vprašanju je ta protislovja le še poglobila.

Marx je hotel irsko vprašanje s tem, da ga je postavil na dnevni red zasedanj generalnega sveta, izkoristiti ne le za revolucioniranje angleškega delavstva in spremeniti Irsko v »klico vrenja«, ampak je hotel hkrati razkrinkati reformistično vedenje tradeunionističnih voditeljev ter oslabiti liberalni vpliv na angleško delavstvo. Za tradeunionistične voditelje je postalo irsko vprašanje preizkusni kamen njihove iskrenosti glede reševanja tega vprašanja.

Do prvih znakov neprincipialnega gledanja na to vprašanje je prišlo na zasedanjih sveta Lige za reformo.⁶⁵

⁶¹ Protokoly, Moskva 1963, str. 20.

⁶² Ibidem, str. 37.

⁶³ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 7. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 445.

⁶⁴ Glej Engelsovo pismo Kugelmannu z dne 8. novembra 1867, Marx-Engels Soč. XXV., str. 503.

⁶⁵ Meščanski radikali so se izrekli proti fenijejškemu gibanju. Na zasedanju sveta Lige 23. oktobra 1867 je njen predsedujoči Beales prečital pismo, v katerem je ostro napadel fenijejško gibanje ter ga obsodil, da razbija in slabi zvezo med Anglijo in Irsko, namesto da bi jo krepilo in utrjevalo. Fenijejcem je kot zagovornik nasilne unije med Irsko in Anglijo oporekal pravico do »fizične sile«. Okoli pisma se je nato razvila živa diskusija. Tradeunionistična voditelja Odger in Lucraft sta naprotovala, da bi objavili pismo kot dokument, ki bi izražal stališča sveta Lige za

Omahljivo zadržanje tradeunionističnih voditeljev na zasedanju sveta Lige je spodbudilo generalni svet, da je dal irsko vprašanje na dnevni red svojega zasedanja. Živa diskusija, ki je sledila, je bila neke vrste odgovor marksističnega jedra internacionale na nastop angleških radikalov na zasedanju sveta Lige proti irskemu gibanju in na omahljivost voditeljev tradeunionov glede tega vprašanja.

Na predlog članov generalnega sveta Junga in Lessnerja so na zasedanju 12. novembra 1867 sklenili, da bodo na prihodnji seji razpravljali o podpori fenijevcem.⁶⁶ V živahni diskusiji, ki se je začela ob navzočnosti nekaterih angleških in irskih časopisnih dopisnikov 19. novembra, so govorniki branili stališča fenijevcov in zavračali trhle argumente nasprotnikov, ki jih je bilo mogoče slišati na zasedanju sveta Lige za reformo in čitati v meščanskem tisku. Jung je v govoru izjavil, da sicer ni pristaš gibanja »fizične sile«, toda Irci drugih sil pritiska nimajo na voljo. Dejal je, da irski patrioti imajo prav tako pravico, da se uprejo tujemu gospostvu kot Italijani in da od njih niso nič manj hrabri. Lessner pa je opozoril, da med osnovne dolžnosti internacionale spada, da v sleherni deželi podpre zatirane množice v boju za svobodo. V tem smislu zanima internacionalo tudi irsko vprašanje. Ircem je priznal pravico do upora proti Angležem, rekoč, da bi storili Angleži isto, če bi jih katerakoli druga država na isti način izkoriščala.

Posebno prepričevalen v svojem govoru je bil Dupont, sekretar in dopisnik za Francijo. Poudaril je, da internacionala ne bi izpolnila svoje dolžnosti, če bi ostala do irskega vprašanja ravnodušna. »Fenijanstvo je boj zatiranega naroda za njegove pravice do socialnega in političnega obstoja...« Ostro je obsodil izpade meščanskega tiska proti fenijevcem in se upravičeno vprašal, če je o legalnih sredstvih boja sploh koristno govoriti ljudstvu, ki ga je privedlo angleško izkoriščanje skozi stoletja do skrajnih meja bede in je zaradi koščka kruha primorano emigrirati. Poln ogorčenja nad angleškim kolonialnim sistemom je ugotavljal, da se Angleži čudijo, potem ko so na Irskem uničili vse — življenje in svobodo — da je v Ircih toliko sovražstva do izkoriščevalcev. Ali je umestno, da Angleži govore o zakonitosti in pravičnosti, ko so ustvarili politični teror, ki je po svoji ostrini celo prekoračil režim neapeljskega »kralja-bombe«. Svoj govor je zaključil s pozivom, naj sklenejo irski borci in angleško delavstvo zvezo v skupnem boju proti zemljiški aristokraciji in kapitalistom.⁶⁷ Tudi naslednji govornik Morgan je Ircem priznal pravico, da proti Angležem uporabijo fizično silo in obsodijo njihove postopke nasproti Ircem.

reformo. Oba sindikalna voditelja sta branila taktiko fenijevcov in njihovo pravico do »fizične sile«. Odger je izjavil, da bi postal brezpogojno fenijevce, če bi bil po rodu Irec. Svet Lige je nato zavrnil resolucijo, ki so jo predložili radikali, Bealesovo pismo pa naj bi po mnenju sveta objavili kot privatno pismo.

Toda na naslednjem zasedanju sveta Lige za reformo 30. oktobra 1867 sta Odger in Lucraft spremenila prejšnje stališče do irskega vprašanja. Ko je Beales prečital drugo pismo, v katerem je fenijevece označil za »iniciatorje državljanske vojne«, ter slehernemu, ki bi podpiral tajno društvo po vzoru fenijevskega bratstva, zagrozil z izključitvijo iz Lige, je navzoče tradeunionistične voditelje (Odger, Lucraft, Cooper) navdal tak strah, da so se pričeli opravičevati glede prejšnjih stališč in zatrjevati, da so bili daleč od tega, da bi propagirali uporabo nasilnih sredstev.

⁶⁶ Glej Protokoly, Moskva 1963, str. 117—120.

⁶⁷ Ibidem, str. 118—120.

Lucraft, eden voditeljev tradeunionov, je sicer zatrjeval, da irsko vprašanje ni v tem, ali Irci imajo pravico uporabiti fizično silo, ampak v tem, ali lahko, če to store, kaj dosežejo. Fenijevcem je svetoval, da uporabijo v svojem lastnem interesu miroljubno in legalno taktiko. Ircem v Londonu je očital, da so angleškimi in škotskim delavcem odrekli podporo med kampanjo za volilno reformo. Pri tem je zamolčal, da je krivda deloma ležala tudi na angleških tradeunionih, ker te kampanje niso povezovali z revolucionarnim bojem za svobodo Irske. Lucraft, ki je bil na zasedanju generalnega sveta v svojih pogledih sam, je dejansko izražal stališča radikalnega angleškega meščanstva.

Tudi drugi govorniki so svoje poglede smelo izpovedali v duhu principov prve internacionale. Weston je menil, da označuje beseda »fenijanstvo« plod mnogih stoletij zatiranja in izzvanega sovraštva, ki ga ni mogoče ozdraviti z reformnimi koncesijami, in pozval demokrate Anglije in Škotske, da odpravijo nepravilnosti. Wiljem Parks je poudaril, da imajo Irci pravico do samouprave, Jayet J. pa je dokazoval, da je odpor s fizično silo sveta dolžnost slehernega naroda, ki ga izkoriščajo domači in tuji tirani.⁶⁸

Marx, ki je kljub slabemu zdravju prisostvoval diskusiji, je menil, da irsko vprašanje še zdaleč ni izčrpano. Predlagal je, naj nadaljujejo diskusijo 26. novembra tj. na naslednjem zasedanju generalnega sveta.

Na izredni seji 20. novembra je generalni svet sprejel odprto pismo notranjemu ministru Hardyju. Sestavil ga je Marx v zvezi s smrtno obsodbo, ki jo je tedaj izreklo sodišče v Manchestru proti štirim privržencem fenijevskega gibanja.⁶⁹ Podpisniki so opozorili javnost, da je bila sodba izrečena na osnovi ponarejenih izjav in da bo izvršitev kazni Angliji prizadejala večjo škodo kot korist. Usmrtitev obsojencev ne bi bil sodni akt, ampak politični akt maščevanja. Reformistični voditelji tradeunionov, prestrašeni zaradi ostrega tona pisma, so se ga bali objaviti v tisku. — Toda pismo je 24. novembra 1867 le priobčil francoski demokratični časopis »*Courrier français*«, katerega urednik je bil Vermarel.⁷⁰

Marx je na zasedanju generalnega sveta 26. novembra nameraval govoriti.⁷¹ Toda njegova želja se ni izpolnila. 23. novembra je angleško sodišče usmrtilo tri od štirih fenijevcev, kar je izzvalo veliko razburjenje med člani generalnega sveta. Engels je izvršitev sodbe primerjal z justičnim umorom, ki so ga zagrešili ameriški lastniki sužnjev nad Johnom Brownom, pri čemer je sicer obstajala razlika v tem, da so južnjaki obravnavali svojo žrtev kot upornika, medtem ko so si Angleži z vsemi silami prizadevali, da bi politično dejanje ožigosali za navaden zločin.⁷²

V okoliščinah splošnega razburjanja zaradi usmrtitve Ircev je Marx menil, da je primerneje, da bi v tej situaciji pred javnostjo nastopil z izrazi simpatij za Irce in da bi obsodil angleško vlado prav angleški član generalnega sveta. Najprimernejši je bil P. Fox, ki je v govorih in prispevkih ta vprašanja dotlej osvetljeval z naprednih vidikov.

⁶⁸ Ibidem, str. 121.

⁶⁹ Ibidem, str. 121—122, 288.

⁷⁰ Ibidem, str. 288.

⁷¹ Glej Marx K., Entwurf einer nicht gehaltenen Rede zur irischen Frage, Werke Bd. 16, str. 439—444.

⁷² Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 24. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 449 do 450.

Fox je v svojem govoru obdolžil angleško vlado, da je Ircem dala povod za spremembo taktike, ker so spoznali, da so bila zaman vsa prizadevanja, da bi s sredstvi »moralne sile« od vlade nekaj dosegli. Dejal je, da so Irci pod O'Connelovim vodstvom sprejeli načelo, da se bodo borili s sredstvi »moralne sile«, toda angleška vlada jih je prisilila, da so spremenili svojo taktiko. Angleško gospostvo nad Irsko je imel za enako pogubno kot avstrijsko nad Italijo. Ob zaključku je v posebni resoluciji predlagal dokaj brezbarvno besedilo, v katerem je zahteval avtonomijo za Irce in jih skupno z Angleži pozval k trdnemu miru in prijateljstvu.⁷³

Marx je Foxov govor na splošno imel za dober, ostreje pa je kritiziral njegov osnutek resolucije, ki je bil po njegovem mnenju prepleten z liberalnimi frazami in malomeščanskimi pozivi »irskim prijateljem«. Menil je, da je brezvsebinski, nakar ga je stalni komite na njegov predlog zavrnil.⁷⁴

Proti koncu leta 1867 je fenijejsko gibanje zaradi svoje nepreračunljive anarhistične taktike doživljalo določeno krizo.⁷⁵ V okoliščinah šovinističnih izpadov proti Ircem je Marx 16. decembra 1867 na zasedanju londonskega nemškega delavsko-izobraževalnega društva, ki se ga je udeležilo okoli 100 oseb,⁷⁶ v uro in pol dolgem referatu ponovno obrazložil svoja stališča do irskega vprašanja. S tribune tega delavskega zborovanja je v trenutku, ko je to vprašanje izzvalo močno razburjenje pri vseh slojih angleške družbe, utemeljil zadržanje internacionale do tega vprašanja, ki je bilo eno najbolj kompliciranih vprašanj angleškega političnega življenja.

Marx je v govoru izčrpno podal načela, ki naj bi bila osnova politiki internacionale glede irskega vprašanja. Svoj referat je zasnoval na tezah govora, ki naj bi ga imel že na zasedanju generalnega sveta 26. novembra 1867.⁷⁷ Temu konceptu je dodal še nekaj novega gradiva.⁷⁸ Marxu je v referatu uspelo, da je značaj irskega gibanja pojasnil znatno globlje kot vsi drugi člani internacionale pred njim, ki so v govorih in člankih navajali le politično stran

⁷³ Glej Protokoly, Moskva 1963, str. 122—124.

⁷⁴ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 30. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 456.

⁷⁵ 13. decembra 1867 je prišlo v ječi Clerkenwell, v kateri je bilo zaprtih tudi nekaj Ircev, do eksplozije. Ta dogodek je izzval med naprednimi angleškimi krogi veliko razburjenje. Na negativne posledice takšne anarhistične taktike je celo opozoril Marx v pismu Engelsu, ko je zapisal: »To zadnje fenijansko junaštvo v Clerkenwellu je velika neumnost. Londonske množice, ki so pokazale z Irsko mnogo simpatij, bodo zaradi tega razjarjene in bodo padle vladni stranki v roke.« (Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 14. decembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 463). Meščanski tisk je pričel ostro napadati fenijejce, v teh napadih se mu je pridružil tudi tradeunionistični list »Bee-Hive«, ki je pred nekaj tedni priobčeval številne proteste zoper nameravano usmrnitev fenijejcev. Anarhistična taktika fenijejcev je neugodno vplivala na solidarnostne težnje angleškega delavskega razreda za irsko gibanje v smislu Marxovih in Engelsovih taktičnih koncepcij.

⁷⁶ Keršencev P., Irlandija u borbe za svoju nezavisnost, Moskva 1936, str. 64—65.

⁷⁷ Marx K., Entwurf einer nicht gehaltenen Rede zur irischen Frage, Werke Bd. 16, str. 439—444.

⁷⁸ Glej Marx K., Entwurf eines Vortrages zur irischen Frage, gehalten im Deutschen Bildungsverein für Arbeiter in London am 16. December 1867, Werke Bd. 16, str. 445—458. — Marxov referat se je ohranil le v Eccariusovem povzetku. Nekaj glavnih misli je mogoče razbrati tudi iz Marxovega pisma Engelsu z dne 30. novembra 1867. Na osnovi obeh referatov in navedenega Marxovega pisma Engelsu je v glavnih potezah mogoče rekonstruirati vsebino Marxovega govora z dne 16. decembra 1867.

angleško-irskega konflikta ali pa so izolirano prikazali nekatere okoliščine nacionalnega zatiranja. Marxov referat je bil rezultat skrbnega proučevanja zgodovinske preteklosti Irske in prav obsežno zgodovinsko proučevanje odnosov med Anglijo in Irsko mu je omogočilo, da je lahko z močjo zgodovinskih dokazov pojasnil resnične vzroke globokega konflikta med Anglijo in Irsko ter ostro obtožil Anglijo zaradi stoletnega kolonialnega izkoriščanja Irske. Iz ohranjenega osnutka referata se nazorno vidi, kako so vodilni krogi Anglije skozi stoletja zatirali svojo irsko kolonijo, kako so ropali zemljo irskih kmetov in jim vsilili polfevdalni sistem, kako ogromno škodo je prizadejala angleška kolonizacija razvoju Irske in kakšno neverjetno trpljenje je prinesla irskemu ljudstvu. Uničila je irsko industrijo, povzročila neverjetno bedo, lakoto in množično umiranje Ircev. Svoje ugotovitve, ki jih je podajal v historično-genetični obliki, je ilustriral tudi s statističnimi podatki. Pregledno je osvetlil, kako je po nasilni združitvi Irske z Anglijo (1801) pričela rapidno upadati irska manufakturna industrija in kmetijstvo, ekonomska emigracija Ircev pa je dosegla ogromen obseg. Opozoril, je da je Irška edina evropska dežela, v kateri se prebivalstvo katastrofalno zmanjšuje. Samo v letih 1845—1860 se jih je izselilo skoraj 2 milijona, fizično stanje prebivalstva pa se slabša iz leta v leto.⁷⁹

Opisal je tudi posledice uvajanja ekstenzivnega pašništva na irsko prebivalstvo, ki so ga pričeli uvajati landlordi, in ugotavljal tesno povezanost teh gospodarskih procesov z metodami brezobzirnega razlaščenja in nasilja. »Od leta 1855—1861 je 1.032.964 Ircev nadomestilo 996.887 komadov živine,« je povzel Eccarius iz Marxovega govora.⁸⁰

Ko je Marx angleškim in nemškim delavcem pojasnjeval vzroke angleško-irskega konflikta, je poudaril, da so fenijejsko gibanje izzvale neznosne razmere, ki so bile posledica agrarnega prevrata. Osvoboditev Irske je za irske kmete postala ekstistenčno vprašanje, ali kot je dejal Marx, da je za njih »svobodna emancipacija Irske s strani Anglije ali boj na življenje in smrt edini izhod.«⁸¹

Ko je Marx ocenjeval gibanje fenijejcev, je prišel do zaključka, da ima fenijejsko gibanje za razliko od predhodnega gibanja repealov⁸² antiklerikalen in republikanski značaj in da odraža socialne potrebe irskih kmečkih množic, kar je najvažnejše. »V vseh nekdanjih irskih gibanjih,« piše Marx Engelsu,

⁷⁹ Marx K., Werke Bd. 16, str. 456—457.

⁸⁰ Ibidem, str. 457.

⁸¹ Ibidem, str. 446.

⁸² Gibanje »repealov« se imenuje gibanje za ukinitvev anglo-irske unije, ki jo je angleška vlada po porazu irske vstaje leta 1798 vsilila leta 1801 Ircem. V 20 letih 19. stoletja je postala zahteva po ukinitvi unije najbolj popularno geslo na Irskem. Meščanski liberalci, ki so bili na čelu nacionalnega gibanja (O'Connell), so v agitaciji za ukinitvev unije videli le sredstvo, da bi dosegli od angleške vlade majhne koncesije za irsko buržoazijo. Februarja 1835 je sklenil O'Connell z voditelji whigov v Lichfieldskem dvorcu pogodbo, ki se je imenovala po dvorcu lorda Lichfielda, kjer so bila pogajanja. Po tej pogodbi je O'Connell obljubil kot protiuslugo za nekatere ugodnosti, ki so jih priznali posedujočim razredom Irske, da bodo podpirali whige v parlamentu in da bodo prispevali k omejitvi množičnega gibanja na Irskem. Skladno s to pogodbo so O'Connell in njegovi pristaši prenehali z agitacijo za ukinitvev unije. Leta 1840 so bili irski liberalci prisiljeni pod vplivom ljudskih množic, da osnujejo združenje repealov. Toda kljub temu so si prizadevali, da ga vodijo po poti kompromisa z angleškimi vladajočimi razredi. Proti koncu 40 let 19. stoletja je združenje razpadlo. — Glej Werke Bd. 16, str. 674.

»so ljudstvo vodili le aristokrati, buržoazija in katoliška duhovščina«. ⁸³ Opozoril je tudi, »da Angleži še ne vedo, da je ekonomska vsebina in s tem tudi političen namen angleškega gospostva na Irskem od leta 1846 stopil v povsem novo fazo in prav zaradi tega se fenijevstvo označuje s socialistično ... tendenco in kot gibanje nižje vrste«. ⁸⁴

Marx je s tem le hotel poudariti povezanost fenijevskega gibanja za neodvisnost Irske s težnjami irskih kmetov, da se zavarujejo pred samovoljno veleposestnikov, in težnjami, da ponovno razdele zemljo, ki so jim jo landlordi odvzeli. Fenijevsko gibanje je bilo objektivni izraz teženj po združitvi nacionalno-osvobodilne revolucije z buržoazno-demokratsko agrarno reformo.

Za dobro stran fenijevcev je Marx imel njihovo razredno stališče, ki so ga izražali do Irske veleburžoazije, liberalnih irskih politikov in parlamentarcev ter končno do katoliške cerkve. Poudaril je, da so fenijevci s tem, da so se osvobodili razkrajajočega vpliva veleburžoazije in klerikalcev, položili osnovo za emancipacijo irskega gibanja. Dejal je, da je v fenijevskem gibanju, ki se je v glavnem opiralo na mestne srednje sloje in kmete, našla svojo vsebino rastoča razredna diferenciacija na irski vasi. Bogati farmerji so bili do fenijevcev sovražno razpoloženi, medtem ko je podeželski proletariat, ki je bil v procesu nastajanja, podpiral ekstremne oblike boja. Za dosego svojih nacionalnih in socialnih ciljev so se fenijevci borili na revolucionaren način, z metodami revolucionarnega boja. Pri tem so se odločno upirali, da bi posnemali gibanje repealov v njihovi parlamentarni taktiki in v brezsmiselnem ustvarjanju blokov z angleškimi liberalci. Ob pozitivnih potezah fenijevstva in napredni vlogi, ki jo je to gibanje v določeni fazi nacionalnega gibanja odigralo na Irskem, sta Marx in Engels razkrinkala tudi pomanjkljivost tega gibanja in zavzela v svoji medsebojni korespondenci kritično stališče do fenijevskih voditeljev. ⁸⁵

Pristaši fenijevskega gibanja po Marxovem mnenju niso kazali zadostne trdnosti in ideološke zrelosti. V svojih predstavah o družbi se niso povzpeli prek nejasnih pogledov meščanske ideologije, ki je pojem razreda in razredno borbo nadomestila z megleno frazo o ljudstvu. V čudodelni sili individualne kmečke parcele pa so iskali perspektive. Najostreje nasprotnike so imeli v vrstah radikalne buržoazije in pri desnem krilu angleških tradeunionov, ki so jih obsojali predvsem, ker so se zatekali k uporabi »fizične sile«.

Fenijevce je Marx kritiziral predvsem zaradi njihove »zarotniške taktike«. ⁸⁶ Njihovo taktiko, ki je imela svoj izvor v malomeščanskih predstavah in v pomanjkljivem razumevanju pomena in vloge revolucionarne množične akcije v boju za neodvisnost, je Marx ocenjeval kot manifestacijo politične kratkovidnosti. Zaradi opuščanja agitacije med množicami je povsem upravičeno obsojal fenijevce in svaril, da ustvarja zarotniška, anarhistična taktika ugodna tla za policijske provokacije in neizogibne izdaje, stranko pa reducira na nepomembno sekto. Prav tako je grajal nacionalistične tendence fenijevstva, njihovo ozkosrčno zapiranje v irske probleme, kar jim je preprečevalo, da bi se orientirali na potencialne in edino zanesljive zaveznike — na angleško in mednarodno delavsko gibanje. Namesto tega so fenijevci povezovali svojo

⁸³ Marx K., WERKE Bd. 16, str. 445

⁸⁴ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 30. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 456.

⁸⁵ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 17. decembra 1866, MEGA Bd. 3, str. 370, in Marxovo pismo Engelsu z dne 30. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 454, 456 itd.

⁸⁶ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 14. decembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 463.

usodo z morebitnim sporom med Anglijo in ZDA in se nadejali, da bodo s pomočjo ameriške intervencije dosegli svojo svobodo.

Marx fenijevecv tedaj ni javno kritiziral. Menil je, da je najvažneje, da pri angleških delavcih prebudi simpatije za fenijevsko gibanje in jih zbliža z irskimi borci. Pri tem pa je naletel na nerazumevanje meščanskega in trade-unionističnega tiska, ki je napadal fenijevsko gibanje. Ko je razkrival razna natolcevanja tega tiska proti fenijevcem, je odkrito opozarjal tudi na pozitivne strani fenijejstva in skušal v smislu svojih koncepcij vzpostaviti s fenijejskimi voditelji akcijsko enotnost.

Takšna Marxova taktika pa še zdaleč ni pomenila, da bi se odrekel kritiki fenijevecv, ampak je iz taktičnih razlogov v trenutku rastočega angleškega šovinizma opustil javno kritiko fenijejskega gibanja. Kot bojno geslo angleškega delavskega gibanja je postavil »odcepitev Irske od Anglije«. ⁸⁷

Angleži naj torej zahtevajo odcepitev, Ircem samim pa naj prepustijo, da rešijo vprašanje zemljiške lastnine. Za razliko od polovičnih, reformističnih projektov »osvoboditve« Irske je Marx postavil dosledno demokratičen, revolucionaren program popolne osvoboditve Irske. Uresničenje tega programa bi zahtevalo od irskih kmetov, da sami radikalno preosnujejo agrarni red in da dajo pobudo za kmečko-plebejsko obračunavanje z landlordini. »Odcepitev Irske od Anglije sem imel prej za nemogočo,« je pisal Marx 2. novembra 1867, tj. mesec in pol pred svojim referatom. »Sedaj jo imam za neobhodno, čeprav lahko po odcepitvi pride do federacije.« ⁸⁸ To misel je Marx čez nekaj tednov v posebnem pismu Engelsu ponovil, ko je priporočal angleškimi delavcem, naj postavijo za programsko točko svoje stranke zahtevo, da se ukine unija iz leta 1801. »To je edino legalna in zato edino mogoča oblika za irsko emancipacijo, ki je lahko sprejeta v program neke angleške stranke.« ⁸⁹

Marxova zahteva, da se Irska odcepi od Anglije s ciljem, da se tam izvede agrarna revolucija, je bila resnično revolucionarna pot za demokratično rešitev irskega vprašanja. Njegova koncepcija je bila dejansko prevzeta v idejo revolucionarnega boja tako na Irskem kot tudi v sami Angliji. Glede na hitrejši družbeni razvoj v Angliji bi bilo po Marxovem mnenju koristneje, da bi bila Irska osvobojena tako, da bi angleški delavski razred podprl množično gibanje na Irskem. Takšno Marxovo stališče je bilo tedaj primer klasičnega reševanja nacionalnega vprašanja in nov prispevek k principom proletarske nacionalne politike, ki je bila globoko prežeta z načeli mednarodne solidarnosti angleškega delavskega razreda z zatirano Irsko. Osnovna misel Marxovega referata je bila, da je na osvoboditvi Irske življenjsko zainteresiran sam delavski razred Anglije in da imajo irski delovni sloji skupno z angleškimi delavci iste sovražnike v landlordih in buržoaziji. Delavski razred Anglije bi pospešil po Marxovem mnenju svojo lastno zmago, če bi z osvoboditvijo Irske zadal udarec angleškim vladajočim razredom.

Vladajoči sloji Anglije so tedaj vse bolj spoznavali, da je internacionala, ki se je borila za osvoboditev Irske, postala njihov resen nasprotnik. Z ogorče-

⁸⁷ Marx K., Entwurf einer nicht gehaltener Rede zur irischen Frage... in London am 16. Dezember 1867, Werke 16, str. 444, 446.

⁸⁸ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 30. novembra 1867; MEGA Bd. 3, str. 442.

⁸⁹ Ibidem, str. 457. — Marx je irskemu gibanju postavil tele glavne naloge: 1. samouprava in neodvisnost od Anglije, 2. agrarna revolucija in 3. zaščitne carine proti Angliji. Primerjaj tudi Marx K., Bd. 16, str. 444.

njem so ugotavljali, da se pod Marxovim vodstvom vmešava v vsa pomembnejša politična vprašanja in razvija svoje lastne revolucionarne programe in načrte neodvisno od projektov liberalne in radikalne buržoazije.

Konservativen tisk jo je pričel zaradi smelega razpravljanja o irskem vprašanju ostro napadati in jo celo označil za državi nevarno organizacijo. Francoska reakcionarna vlada Napoleona III. je pričela zasledovati pariško sekcijo internacionale in jo označevati kot center zarotniških organizacij.

Kolikor lahko sklepamo iz zapisnikov protokola zasedanj generalnega sveta iz leta 1868, tedaj internacionala ni posvečala večje pozornosti irskemu vprašanju. V ospredju njenih obravnav ga ponovno zasledimo novembra 1869, kar se je ujemalo z novo oživitvijo nacionalnega gibanja, ki je leta 1868 nekoliko upadlo zaradi varljivih upov v Gladstonovo volilno kampanjo. Irske množice so že v prvih mesecih Gladstonove vlade spoznale, da od liberalcev nimajo kaj pričakovati.⁹⁰ To nezaupanje se je pokazalo tudi v vse večjem odporiškem gibanju v letih 1869 in 1870 ter v živahni kampanji za amnestijo zaprtih fenijejcev.⁹¹

Med simptomatične dogodke tedanjega političnega življenja v Angliji in na Irskem je šteti tudi, da je bil na parlamentarnih volitvah v Tipperary izvoljen za poslanca O'Donovan Rossa, nekdanji redaktor fenijejskega časopisa »Irisch People«, ki ga je neko angleško sodišče obsodilo na doživljenjsko ječo. Engels, ki je zelo povoljno ocenil ta dogodek, je menil, da bo toliko razgibal fenijejce, da bodo opustili zarotniško taktiko in se oprijeli propagande in agitacije med množicami, kar bi bilo znatno bolj revolucionarno kot tisto, kar so delali po neuspelem upor. »Strah, ki ga je ta preobrat izzval pri filistrih in ki odmeva skozi ves liberalni tisk,« je pisal Engels Marxu, »je najboljši dokaz za to, da je bil tokrat žebelj zadet na glavo.«⁹² Toda fenijejci niso opravičili Engelsovih upov v spremembo svoje taktike; bil je to edini primer, da so sodelovali pri takšni množični parlamentarni kampanji.

Kolikor je mogoče razbrati iz zapisnikov zasedanj generalnega sveta in iz Marxove ter Engelsove korespondence, je bila internacionala v Angliji gonilna sila, ki je vodila kampanjo za amnestijo Ircev. Generalni svet je takoj po bazelskem kongresu pričel organizirati zborovanja in demonstracije pod geslom »Amnestija za irske zapornike«. Eno večjih zborovanj je bilo v Londonu v Hyde Parku, o katerem je Engels obvestil Marxa, da se je na njem zbralo nad 100.000 ljudi in da je bila to najbolj impozantna demonstracija, kakršne London že leta ni videl.⁹³

Marx, ki je tedaj z zadovoljstvom ugotavljal, da delavsko gibanje v Angliji ponovno oživlja, je sklenil, da postavi na dnevni red zasedanja generalnega sveta stališče internacionale do irskega vprašanja in da njegov pomen za angleško delavsko gibanje še podrobneje precizira. Menil je, da je treba zaostri boj proti angleškim liberalcem in razkrinkati njihove tradeunionistične oboževalce.⁹⁴ Na vladi je bilo tedaj liberalno ministrstvo, ki je bilo polno demago-

⁹⁰ Gladstone je prišel na oblast 1. decembra 1868.

⁹¹ Glej Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 16. November 1869.

⁹² Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 29. novembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 251.

⁹³ Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 1. novembra 1869, Bd. 4, str. 234.

⁹⁴ Političen položaj leta 1869 je bil znatno bolj kompliciran kot v letu 1867. Tedaj je bila glavni sovražnik konservativna Derbyjeva vlada, ki je vladala z repre-

ških obljub in je zasnovalo program navideznih reform. Desni tradeunionistični voditelji (Odger, Applegart in drugi) so pričeli vse odkriteje sodelovati z vladajočo liberalno stranko. Gladstonu je uspelo, da si je s svojo politikom demagoških obljub pridobil volivce. Govoril jim je o projektu novega agrarnega zakona, s čimer je zlasti zavajal tradeunionistične voditelje, irske katoliške množice pa si je skušal pridobiti z obljubami o odpravi privilegijev protestantske cerkve. To politično situacijo v Angliji je Marx registriral tudi v pismu Kugelmanu, ko je zapisal: »Tu prevladuje sedaj irsko vprašanje. Njega sedaj Gladston in Co. izkoriščajo, da bi ponovno prišli na oblast... bližajoče se posledice tega preobrata so za delavsko stranko bolj škodljive, namreč zato, ker so intriganti med delavci kot Odger, Potter in drugi, ki hočejo priti v naslednji parlament, sedaj dobili novo pretvezo, da se priključijo meščanskim liberalcem.«⁹⁵

Demoralizirajoča taktika liberalcev in njihovi reformni obeti okoli reševanja irskega vprašanja so zavedli omahljivi del angleškega delavstva in okrepili reformistične predstave pri tradeunionističnih voditeljih.

Marx je zato pri ponovnem obravnavanju irskega vprašanja v okviru internacionale predvsem težil, da razkrije demagoško politiko liberalcev in njihovih oboževalcev.

Na zasedanju generalnega sveta 26. oktobra je informiral člane sveta, kako je meščanski tisk napačno tolmačil londonsko demonstracijo v korist amnestije Ircev, in opozoril, da je demonstracija kljub izkrivljanju meščanskega tiska pokazala, da je del angleškega delavskega razreda premostil svoje predsodke nasproti fenijevskemu gibanju. Poudaril je, da generalni svet mora razkrinkati vlado in meščanski tisk ter izdelati svoje stališče do irskega vprašanja.⁹⁶

V smislu te koncepcije je v začetku novembra predložil generalnemu svetu dvoje vprašanj v razpravo: 1. postopek angleškega ministrstva do vprašanja irske amnestije in 2. stališče angleškega delavskega razreda do irskega vprašanja.⁹⁷

O prvi točki dnevnega reda je imel na zasedanju generalnega sveta 16. novembra izčrpen referat, v katerem je razkrinkal Gladstonovo politiko do irskega vprašanja in opozoril, da se ta politika v ničemer ne razlikuje od torijske in da na Irskem sedaj kot prej vladajo z despotskimi policijskimi ukrepi.⁹⁸ Spomnil je Gladstona na dvoličnost izjav med volilnim bojem, ko je opravičeval upor fenijevcev s tem, da je izjavljal, da bi se vsak drug narod v podobnih razmerah uprl. Ko so ga v spodnjem domu za te izjave prijeli, je dejal Marx, se je izgovarjal, češ da so njegove goreče izjave proti osvajalni politiki imele

salijami in je izzvala splošno nezadovoljstvo med širšimi družbenimi sloji prebivalstva. Celo desni tradeunionistični voditelji, ki so sestavljali blok z radikali, so zavzeli v teh okoliščinah sovražno stališče nasproti vladi.

⁹⁵ Glej Marxovo pismo Kugelmanu z dne 6. aprila 1868, Marx-Engels Soč. 25, str. 519.

⁹⁶ Glej Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 26. Oktober 1869.

⁹⁷ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 12. novembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 238.

⁹⁸ Glej Aufzeichnung zweier Reden von Karl Marx über die Politik der britischen Regierung gegenüber der irischen Gefangenen, Aus den Protokollen der Sitzungen des Generalrats vom 16. und 23. November 1869, Werke Bd. 16, str. 570—574. Prim. tudi Marxovo pismo Kugelmanu z dne 29. novembra 1869, Marx K., Pisma Kugelmanu, Beograd 1951, str. 101—103.

le pomen, da je Irsko treba vladati po irskih predstavah.⁹⁹ Gladstonove izjave je postavil na laž, rekoč, da bi takoj, ko je postal minister, moral pričeti z amnestijo. Toda ničesar od tega se ni zgodilo. Na Irskem so pričele mestne samouprave z gibanjem za amnestijo irskih zapornikov, o kateri pa Gladston ni hotel mnogo slišati oziroma jo je dopuščal le pod sramotnimi pogoji: »Hotel je prisiliti irske borce,« je rečeno v Eccariusovem povzetku Marxovega govora, »da se odrečejo svojih principov, hoče jih moralno ponižati.«¹⁰⁰ Opozoril je, da je družbeni red na Irskem zasnovan na zatiranju, uradniki pa so služabniki zatiralcev. »Vlada služi zatiralcem Irske. Gladston bi želel, da bi Irci padli na kolena, ker sta suveren in parlament izvedla velik akt pravičnosti. Toda prav ti so tisti, ki so zagrešili zločin nad irskim ljudstvom. Irsko vprašanje je bilo edino geslo, s pomočjo katerega sta Gladston in Bright postala ministra...«¹⁰¹ Poudaril je, da v nobeni evropski deželi ne obravnavajo političnih zapornikov tako slabo kot v Angliji. Z ironijo je bičal Gladstonov irski reformni program in ga razkrinkal kot spreten maneuver, s pomočjo katerega vladajoči razredi upajo, da bodo odvrnili revolucijo. Rastoča nevarnost osvobodilnega gibanja, agrarna revolucija in okrepitev razrednega boja so bili po Marxovem mnenju tisti vzvodi, ki so Gladstona prisilili, da je na Irskem izvedel skromne reforme.

Glavni misli svojega govora je Marx povzel v resoluciji, ki so jo poslali vsem sekcijam internacionale in delavskim organizacijam v Evropi in Ameriki. V njej je odkrito izjavil, da je Gladston v svojem govoru na irsko zahtevo, da osvobodijo irske patriote, zavestno žalil irski narod. Dejal je, da Gladston povezuje politično amnestijo s pogoji, ki so enako ponižujoči za žrtve slabe uprave kot za ljudstvo, ki mu pripadajo. Očital je Gladstonu, da je dal v protislovju s svojim odgovornim položajem odkrito in navdušeno priznanje uporu ameriških sužnjeposestnikov, sedaj pa irskemu ljudstvu pridiga doktrino pasivne podrejenosti. Poudaril je, da je Gladstonovo zadržanje glede vprašanja irske amnestije resnični in pravi proizvod tiste »osvajalne politike«, ki jo je pred prevzemom oblasti Gladston tako ostro žigosal, da je s tem izrinil s položaja svoje konservativne rivale. Ob zaključku resolucije je poudaril, da generalni svet »Mednarodnega delavskega združenja« izraža svoje navdušenje spričo hrabrosti, odločnosti in velikodušnega načina, s katerimi vodi irsko ljudstvo svoje gibanje za amnestijo.¹⁰²

Marxov govor je večina članov generalnega sveta z izjemo nekaterih tradeunionističnih voditeljev toplo pozdravila.¹⁰³

Ko je »Reynolds's Newspaper« 21. novembra 1869 v izvlečkih objavil Marxov govor in njegov osnutek resolucije, so se nekateri tradeunionistični voditelji prestrašili.¹⁰⁴ Odger in Applegarth, ki sta bila na zadnjem zasedanju generalnega sveta 16. novembra odsotna, sta se podvzela, da bi na naslednjem vplivala na spremembo resolucije.

⁹⁹ Eccarius, Aufzeichnung zweier Reden von Karl Marx über die Politik der britischen Regierung genüber den irischen Gefangenen, Werke Bd. 16, str. 570.

¹⁰⁰ Ibidem, str. 571.

¹⁰¹ Ibidem, str. 572.

¹⁰² Marx K., Resolutionsentwurf des Generalrats über das Verhalten der britischen Regierung in der irischen Frage, Werke Bd. 16, str. 383.

¹⁰³ Primerjaj tudi Marxovo pismo L. Kugelmanu z dne 29. novembra 1869, Marx K., Pisma Kugelmanu, Beograd 1951, str. 102—103.

¹⁰⁴ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 26. novembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 250. Prim. tudi Werke Bd. 16, str. 688.

Na zasedanju 23. novembra je prišlo do živahne diskusije. Gradivo diskusije ilustrira primer principialnega Marxovega boja proti reformističnim pojmovanjem, ki so se zasedrala v angleškem delavskem gibanju.

Odger je skušal formulacijo Marxove resolucije oslabiti s predlogom, da bi se lojalno obrnili na vlado, tekst resolucije pa naj bi ustrezno predelali, da bi dosegla svoj cilj. Jung ga je ostro zavrnil s pripombo, da resolucija nikakor ne sme biti miroljubna prošnja, ampak mora odkrivati slabosti. Applegarth, ki je sedel poleg Marxa, se po izjavi zadnjega ni upal odkrito nastopiti proti resoluciji. Oba tradeunionistična voditelja sta zato nastopila zelo previdno in diplomatsko. Glede resolucije sta pomišljala, da bi njen preoster ton položaj le še poslabšal.

Odkrito je nastopil proti resoluciji le tradeunionistični voditelj, star čar-tist Thomas Mottershead. Njegov govor je bil po Marxovih navedbah resnična apologija za Gladstona.¹⁰⁵ Proti njegovim stališčem so nastopali številni govorniki. Zlasti v živo je zadel Mottersheada član generalnega sveta Irec Milner,¹⁰⁶ ki je poudaril, da je v očeh delavcev prav Gladston ne glede na svoje »vrline« najboljši odgovoren za splošno politiko, ki jo zasleduje britanski parlament na Irskem, Jung pa je Mottersheada obtožil ozkih nacionalističnih stališč. Marx je z močjo argumentov spodnesel trditve »o osebnih vrlinah Gladstona« in poudaril, da Castelreagh ni bil nič slabši kot Gladston. Opozoril je, da so bile peticije glede amnestije Ircev, sprejete na zborovanjih, povsem korektne, toda Gladston se je spotikal nad govori, ki so jih imeli za podporo peticijam. »Ko se je pričela irska kampanja,« je povzel Eccarius iz Marxovega referata, »so vsi irski kandidati zahtevali amnestijo, toda Gladston ni storil ničesar, dokler se niso razgibale irske mestne uprave.«¹⁰⁷

Marx je ponovno poudaril, da političnih zapornikov nikjer ne obravnavajo tako slabo kot v Angliji. Ostro je kritiziral Mottersheadova stališča in mu priporočal, naj prečita mnenja tujih piscev na kontinentu, kaj mislijo o Angležih. O predloženi resoluciji je dejal, da je njen smisel v tem, naj izrazi simpatije z Irco in zavzame svoje stališče do vlade. Upal je, da bo zblížala Irce z Angleži.

Odgerju, ki je svaril, da bi bilo treba osnutek Marxove resolucije zmerneje formulirati, ker bi drugače ne uspeli z osvoboditvijo Ircev, in ki je hkrati tudi opozarjal, da je Gladston izrazil negotovanje nad ostrim tonom nekaterih peticij, je Marx duhovito odgovoril, da je važneje jemati v obzir irsko ljudstvo kot Gladstona.¹⁰⁸

Marx, ki je želel, da bi Odger do irskega vprašanja zavzel jasnejše stališče, je izkoristil njegovo dvoletno izjavo, češ da bi glasoval za resolucijo, če bi se glasovanje vsililo; toda soglasnost bi se po Odgerjevemu mnenju prej dosegla z nekimi majhnimi modifikacijami. Marx mu je nato odgovoril, naj na naslednjem zasedanju predloži svoje spreminjevalne predloge.

Odger je svoje korekture predložil na zasedanju generalnega sveta 30. novembra 1869. Pri tem je težil, da bi dal resoluciji spoštljiv ton in se izognil

¹⁰⁵ Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 23. Nov. 1869.

¹⁰⁶ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 29. novembra 1869. MEGA Bd. 4, str. 250.

¹⁰⁷ Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 23. November 1869; prim. tudi Eccarius, Aufzeichnung zweier Reden von Karl Marx, Werke Bd. 16, str. 573.

¹⁰⁸ Ibidem; prim. tudi: Eccarius, Aufzeichnung zweier Reden von Karl Marx, Werke Bd. 16, str. 574.

očitkom proti Gladstonu. Ko je branil njega, ni mogel zakriti svojega reformističnega stališča. Gladston je bil zanj boljši kot vsi, ki so pred njim vladali.

Kljub Odgerjevimi nenehnimi pripombam k stilu je bila Marxova resolucija soglasno sprejeta. »Popustil sem mu samo v eni točki,« je pisal Marx Engelsu, »da se izpusti v 1. paragrafu izpred »žalil« beseda »zavestno.«¹⁰⁹ — Stavek v resoluciji se torej glasi: »Gladston je žalil irsko ljudstvo.«

Do krize med marksističnim jedrom in tradeunionistično smerjo v internacionalni je tedaj prišlo tudi zaradi liberalne smeri tradeunionističnega časopisa »Bee-Hive«, kar je nazadnje privedlo do tega, da je generalni svet prekinil zveze s časopisom. Marx je že dolgo obsojal reformistično polliberalno smer tega časopisa, generalni svet pa je pod njegovim vplivom reduciral svoje zveze z redakcijo tega časopisa na minimum. Svoje ogorčenje nad pisanjem »Bee-Hiva« je Engels pokazal tudi v pismu Marxu: »Prava sreča je, da sedaj »Bee-Hive« kaže tako nesramno in prav tako noro svojo buržoazno barvo. Takšne nesramne številke kot včerajšnje še nisem videl. To klečeplazenje pred Gladstonom in ves ta meščansko-protekcionski-filantropski ton mora časopisu kmalu zlomiti vrat in ustvariti potrebo po stvarnem delavskem časopisu.«¹¹⁰

Te okoliščine so privedle Marxa do tega, da je na zasedanju generalnega sveta 12. aprila 1870 predlagal, da odkrito prekinejo zveze s časopisom in ga javno obsodijo kot glasilo liberalcev. Ta predlog je nato 26. aprila tudi podrobno utemeljil. Dejal je, da je »Bee-Hive« molčal o resolucijah internacionale, objavljaj okrnjena poročila in zavlačeval njihove objave tako dolgo, da so se prikradli celo ponarejeni datumi. Poročila o diskusiji glede irskih zapornikov pa sploh ni objavil. »Razen tega ton »Bee-Hiva« ne ustreza statutom in programu »združenja.« Časopis pridiga harmonijo s kapitalisti, medtem ko ji je »združenje napovedalo vojno«, je poudaril Marx. Ugotovil je tudi, da se mnoge sekcije internacionale pritožujejo, da z objavljanjem poročil v »Bee-Hivu« internacionala ta časopis moralno podpira in s tem daje ljudem povod, da mislijo, da internacionala podpira politiko časopisa. Poudaril je: »Bolje bi bilo za nas, da smo brez javnega organa, kot da se poslužujemo tega organa.«¹¹¹ Resolucijo proti »Bee-Hivu« je 17. maja 1870 generalni svet sprejel, razni organi internacionale pa so jo objavili.

V težnjah, da bi organiziral kampanjo angleških delavcev za amnestijo in jih povezal z irskimi borci, je Marx naletel na odpor pri irskih nacionalistih. Nedvomno je bilo v tedanjih okoliščinah izredno težko navezati stike z irskim gibanjem, ker je bil velik del njegovih revolucionarnih voditeljev po ječah. Tisk fenijevcev je bil prepovedan, irske sekcije internacionale pa so šele nastajale. Edini časopis, ki se je lahko izognil represalijam, je bil meščansko-nacionalistični list »Irishman«. Marx si je v tej situaciji prizadeval, da bi irski tisk ne glede na njegove pomanjkljivosti izkoristil in sami Irski v interesu zblizanja delovnih slojev obeh otokov in propagande principov internacionale, zlasti njenega zadržanja do irskega vprašanja.¹¹²

¹⁰⁹ Marxovo pismo Engelsu z dne 4. decembra 1869, Soč. XXIV, str. 264.

¹¹⁰ Engelsovo pismo Marxu z dne 1. novembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 233—234.

¹¹¹ Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 26. april 1870; prim. tudi Marx K., Resolutionsentwurf des Generalrats über das Verhalten der britischen Regierung in der irischen Amnestiefrage, Werke Bd. 16, str. 383.

¹¹² Marx je leta 1867 povabil irske dopisnike na zasedanje Generalnega sveta in skušal vzpostaviti stike z redakcijo »Irishmana«. Želel je tudi, da bi v njihovem

Irski nacionalisti so tem Marxovim prizadevanjem nasprotovali. Marx se je tedaj upravičeno pritoževal nad Pigottom, urednikom »Irishmana«. Ta namerno ni ničesar objavil o diskusiji o irskem vprašanju, ki je potekala na zasedanjih generalnega sveta.¹¹³ Ko je Engels ocenjeval stališče irskih nacionalistov, je z vso upravičenostjo zapisal Marxu: »Irska je še vedno sveti otok, katere aspiracije se pač ne sme trpati v isti koš s profanimi razrednimi borbami ostalega grešnega sveta... Tej gospodi pa je vse delavsko gibanje čista herezija, irski kmet pač ne sme vedeti, da so socialistični delavci v Evropi njegovi edini zavezniki.«¹¹⁴

Irške sekcije internacionale, ki so se tedaj pričele razvijati, so bile vsekakor še preslabe, da bi lahko bistveno vplivale na razvoj nacionalnega osvobodilnega gibanja na Irskem.¹¹⁵ Delovanje teh sekcij so angleške oblasti in irski meščansko-nacionalistični krogi brezobzirno preganjali. Anglikanska in katoliška duhovščina sta na posebnih zborovanjih in s prižnic odkrito izrekli prekletstvo nad člani in simpatizerji internacionale, meščanski tisk pa je vodil besno kampanjo proti internacionali. Generalni svet internacionale je energično protestiral proti političnim represalijam, ki jih je britanska vlada razglasila nad irskimi sekcijami.¹¹⁶

O teh represalijah govori tudi poročilo generalnega sveta na Haaškem kongresu.¹¹⁷

Irške sekcije so tedaj prišle tudi v konflikt z reformističnim tradeunionističnim vodstvom britanskega zveznega sveta internacionale, ki je bil pod vodstvom Halesa, Mottersheada in drugih. Ti so zavzeli odkrito šovinstično stališče do irskega delavskega gibanja. Ko so na zasedanju zveznega sveta razpravljali o izjavi generalnega sveta o policijskem terorju na Irskem, se je Hales izrekel proti sprejemu te deklaracije. Na zasedanju generalnega sveta 14. maja 1872 pa se je zavzel, naj generalni svet prepove snovanje irskih sekcij in irske člane internacionale podredi britanskemu federalnemu svetu,

---

časopisu objavili recenzijo »Kapitala«. — Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 28. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 452—453, in Marxovo pismo Engelsu z dne 30. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 455—456.

¹¹³ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 4. decembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 253.

¹¹⁴ Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 9. dec. 1869, MEGA Bd. 4, str. 254—255.

¹¹⁵ Prve sekcije internacionale so na Irskem nastale leta 1869. Leta 1871 pa so ustanovili pri Generalnem svetu urad dopisnega sekretarja za Irsko; za sekretarja so izvolili irskega delavca J. P. Mac Donnella. Na londonski konferenci internacionale 22. septembra 1871 je Marx izrecno opozoril na porast irskih sekcij. Glej Aufzeichnung der Rede von Karl Marx über die Lage der Internationalen Arbeiterassoziation in Deutschland und England, Werke Bd. 18, str. 634.

¹¹⁶ Na zasedanju generalnega sveta internacionale 2. aprila 1872 je poročal dopisni sekretar za Irsko Mac Donnell, kako policija zasleduje irske sekcije. Na Marxov predlog je bila nato izvoljena komisija (Marx, Mac Donnell in Milner) z nalogo, da izdela posebno poročilo o tem vprašanju. Mac Donnell je v imenu komisije predal generalnemu svetu izjavo o političnem terorju na Irskem, katere objavo so po daljši diskusiji sprejeli. Na Engelsov predlog so sklenili, da izjavo razmnožijo kot letak v 1000 primerkih.

Tekst izjave je ponatisnil »Emancipation« z uvodnim člankom redakcije, ki je vseboval tudi Mac Donnellovo poročilo z dne 2. aprila 1872. — Glej Polizeiteror in Irland. Erklärung des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation, Werke Bd. 18, str. 677—678.

¹¹⁷ Marx K., Offizieller Bericht des Londoner Generalrats, verlesen in öffentlicher Sitzung des Internationalen Kongresses zu Haag, Werke Bd. 18, str. 136.

ob čemer je odkrito izjavljaj, naj internacionala z bojem za osvoboditev irskega ljudstva nima ničesar skupnega. Marx je temu stališču ostro nasprotoval in predlagal, naj člani generalnega sveta to stališče ostro obsodijo.¹¹⁸ Engels je tedaj v obrambo irskih stališč dejal: »Državljan Hales govori o odnosih med Anglijo in Irsko, kot da bi bili povsem idilični, polni čiste harmonije. Toda stvar je povsem drugačna. Angleško zavojevanje in zatiranje Irske v teku sedmih stoletij je jasno. Dokler pa to zatiranje obstaja, bi bilo v posmeh irskih delavcev od njih zahtevati, da se podredijo britanskemu federalnemu svetu.¹¹⁹ Engels je poudaril, da bo tako pri irskih kot pri angleških delavcih mogoče doseči upadanje nacionalističnih predstav in krepitev njihovega obojestranskega prijateljstva in mednarodne solidarnosti le v okoliščinah, če se bo internacionala še nadalje borila proti zatiranju Irske. Naloga internacionala pa je, da razgiba tako irske kot angleške sekcije, da se energično zavzamejo za svobodo irskega ljudstva. Hales in drugi voditelji federalnega sveta so s svojimi stališči zavestno otežkočali prebujanje razredne zavesti in združevanje irskega proletariata, ker so ga ovirali, da bi ustanovil lastno razredno organizacijo, sekcijo internacionala in svoj lasten organ.»

Kolikor je mogoče sklepati iz gradiva, so Hales in njegovi politični sovrstniki težili predvsem za tem, da angleške in irske množice odvrnejo od boja za osvoboditev Irske in jih prepuste vplivu tradeunionistične ideologije, ki se je izražala v tem, da je omalovaževala velike politične naloge delavskega razreda. Njihovo politično aktivnost je usmerjala na pot boja za majhne ekonomske koncesije. Marx je povsem upravičeno nastopil proti takšni politični orientaciji, ki je puščala Irsko v kolonialni odvisnosti, odrekala irskim delavcem pravico, da bi si ustvarili svoje lastne razredne organizacije. Kampanji prve internacionala za osvoboditev irskega ljudstva je zato Marx pripisoval velik pomen. V evropskem delavskem in demokratičnem tisku so prav na njegovo pobudo izčrpno obravnavali stališča generalnega sveta do irskega vprašanja,¹²⁰ sam pa je 27. februarja in 6. marca 1870 objavil v belgijskem časopisu »L'Internationale« dva sestavka, v katerih je razkrinkaval postopanje angleške vlade z zaprtimi fenijejci.¹²¹ Njegova starejša hčerka Jenny je pod psevdonomom »J. Williams« o istih vprašanjih pisala v francoski radikalno demokratičen časopis »Le Marseillaise«.¹²² Hkrati ko je izkoriščal ta tisk, je upal, da bo pred demokratično javnostjo razkrinkal postopke angleške vlade, mobiliziral to javnost v evropskih državah, da bi vplivala na angleško vlado. V tem smislu je pisal tudi Engelsu, da bo s članki prek teh dveh časopisov »Angležem strgal masko pred kontinentom« in ga prosil, da pri tem delu po možnosti tudi on sodeluje.¹²³

¹¹⁸ Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 2. April 1872.

¹¹⁹ Glej Protokolle... vom 14. Mai 1872.

¹²⁰ Dupont, član generalnega sveta, je o internacionali in fenijejcih že leta 1867 objavil vrsto člankov v francoskem demokratičnem časopisu »Le Courrier Français«. Resolucijo generalnega sveta o Gladstonovi irski politiki so ponatisnili skoraj vsi lokalni časopisi internacionala. Na dogodke na Irskem so reagirali v Nemčiji »Volksstaat«, v Belgiji »L'Internationale«, v Švici »Der Vorbote« itd.

¹²¹ Marx K., Die englische Regierung und die eingekerkerten Fenier, Werke Bd. 16, str. 401—406; 662.

¹²² Glej Artikel von Jenny Marx zur Irischen Frage, Werke Bd. 16, str. 579—601.

¹²³ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 5. marca 1870, MEGA Bd. 4, str. 288.

Negativno stališče do irskega vprašanja so imeli tedaj tudi pristaši Bakunina. Za njih je pomenilo podpiranje nacionalno-osvobodilnega gibanja in vmešavanje v angleško-irski konflikt izgubo časa in sredstev za stvari, ki z interesi delovnih slojev naj ne bi imele ničesar skupnega. V svojih spisih in govorih so propagirali odpravo države in nacionalnih državnih mej ter zanikali naprednost nacionalnih osvobodilnih gibanj. Zavračali so neposredne politične naloge delavskega razreda, da krepi zvezo z delovnimi množicami za čim bolj demokratično rešitev agrarnega in nacionalnega vprašanja in da si zagotovijo hegemonijo v revolucionarnem gibanju ter končno, da osvoji politično oblast.

Proti stališčem generalnega sveta o irskem vprašanju je tedaj nastopila Bakuninova »Aliansa socialistične demokracije«, ki so jo voditelji sicer uradno razpustili, dejansko pa so jo kot tajno organizacijo ohranili in je v okviru internacionale ilegalno nadaljevala svoje razdiralno delo. Bakuninovi privrženci, ki so sicer na bazelskem kongresu naleteli na odpor marksističnega jedra, so nato poskušali pritegniti švicarske sekcije na svojo stran. Nekaterim je uspelo (Perron, Gambuzzi, E. Reclus, Robin), da so se vrnili v redakcijo uradnega organa romanske federacije »L'Egalité«, ki je izhajal v Ženevi. Takoj nato so začeli podobno kot časopis »Le Progrès«, ki ga je urejal Bakuninov prijatelj Guillaume v Le Loclu, z obrekovalno gonjo proti marksističnemu vodstvu internacionale. Obema časopisoma je bilo irsko vprašanje le pretveza za obdolžitve, da je generalni svet prelomil z mednarodnimi obveznostmi, ki jih je sprejel. »L'Egalité« je objavil 11. decembra 1869 resolucijo generalnega sveta o irski amnestiji, ki jo je eden od urednikov (Robin) anonimno opremil z redakcijskim komentarjem, v katerem je obdolžil londonsko vodstvo internacionale, da zapostavlja v korist povsem krajevnih zadev splošna vprašanja, ki se nanašajo na vse dežele. Komentator si je prizadeval, da bi dogodke na Irskem prikazal za nepomembne in zmanjšal agitacijsko-propagandne napore generalnega sveta glede reševanja irskega vprašanja. V svojem komentarju je delavstvu celo svetoval, naj ne sodeluje v boju za demokratične reforme in nacionalno neodvisnost narodov, ker takšen boj bi le krepil politično avtoritarnost države. Reakcionarnim nacionalno-nihilističnim stališčem anarhistov do irskega vprašanja je generalni svet na izrednem zasedanju 1. januarja 1870 posvetil posebno pozornost. Sprejel je okrožnico, ki jo lahko uvrstimo med osnovne najpomembnejše dokumente prve internacionale o nacionalnem vprašanju. Sestavil jo je Marx kot neke vrste odgovor »L'Egalitéju«, v katerem je pojasnil principe internacionale glede vseh vprašanj vključno irskega.¹²⁴

Marx je v njej zajel izkušnje boja generalnega sveta prve internacionale proti reformistom in anarhistom in dodal pomembne misli glede irskega vprašanja, ki jih dotlej ni tako izčrpno obdelal.¹²⁵ Pojasnil je mednarodni pomen irskega vprašanja. Osvoboditev Irske bi po njegovem mnenju izpodkopala moč

¹²⁴ Marx K., Der Generalrat an den Föederalrat der romanischen Schweiz, Werke Bd. 16, str. 384—391.

¹²⁵ Glavne misli o odnosu angleških delavcev do irskega vprašanja je Marx podal v sledečih pismih: Marxovo pismo Kugelmanu z dne 29. novembra 1869, Marx K., Pisma Kugelmanu, Beograd 1951, str. 101—103; Marxovo pismo Engelsu z dne 10. decembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 257—259; Marxovo pismo Siegfriidu Meyeru in Avgustu Vogtu z dne 9. aprila 1870, Marx-Engels. Soč. Pisma 1869—1877, T. XXVI, str. 46—52.

angleških vladajočih razredov in olajšala zmago proletariata v Angliji, ki bi odločilno vplivala na zgodovinski razvoj tudi v drugih deželah. Neodvisnost Irske bi bilo edino sredstvo, ki bi pospešilo socialno preobrazbo Anglije. Marx je večkrat opozoril angleško delavstvo, da jim nacionalna osvoboditev Irske ne sme biti kot neka abstraktna pravičnost, ampak prvi pogoj za njihovo lastno socialno osvoboditev. Odprava nasilne unije z Irsko jim zato mora biti v lastnem interesu. Revolucionaren razvoj vodi torej prek osvoboditve Irske. »Če je Anglija trdnjava evropskega landlordovstva in kapitalizma, tedaj je Irska edina točka, kjer je mogoče uradni Angliji zadati udarec. Irska je trdnjava angleškega landlordovstva. Če landlordini na Irskem padejo, tedaj padejo tudi v Angliji. Na Irskem je mogoče to stokrat lažje doseči, ker se je tam ekonomski boj osredotočil izključno na zemljiško posest, kjer je ta boj hkrati nacionalen in kjer je ljudstvo revolucionarnejše in še bolj zagrenjeno.«¹²⁶ Marx je s tem poudaril, da je angleška zemljiška aristokracija v Angliji neranljiva, dokler ostane njihova posest na Irskem nedotakljiva in dokler imajo v rokah vsa sredstva političnega in ideološkega vpliva, kar jim omogoča, da brez nadzorstva gospodujejo na Irskem. Z osvoboditvijo Irske bi reakcionarni razredi izgubili socialna in politična oporišča svojega gospostva, socialistična preobrazba Anglije pa bi bila s tem olajšana. Kot je iz Marxovih sodb razvidno, so bila zaradi prepletanja socialnega zatiranja z nacionalnim tla za revolucionaren izbruh znatno ugodnejša na Irskem kot v metropoli.

Že sama dopustitev irske neodvisnosti bi bila lahko že signal za agrarno revolucijo. »V trenutku, ko preneha nasilna unija med obema deželama, bo na Irskem izbruhnila socialna revolucija, četudi v zastarani obliki. Angleško landlordovstvo ne bo izgubilo le pomemben vir svojega bogastva, ampak tudi svojo največjo moralno silo, silo, da reprezentira gospostvo Anglije nad Irsko.«¹²⁷ Upor na Irskem mora biti predigra socialistični revoluciji v Angliji. Angleški delavci imajo po Marxovem mnenju vse materialne pogoje za socialistično revolucijo, manjka jim le pogled na velike politične naloge in revolucionarna strast. Marx se je nadejal, da bodo revolucionarni dogodki na Irskem pri angleškem delavstvu razvili revolucionarno navdušenje, kar bo vplivalo, da se bodo otrsli reformističnih pogledov in tradeunionistične ideologije.

V predvidevanju teh dogodkov je tedaj pisal Engelsu: »Neposredni absolutni interes angleškega delavskega razreda zahteva, da se osvobodi svojih sedanjih zvez z Irsko... To je moje najgloblje prepričanje, ki je zasnovano na razlogih, ki jih delno samim angleškim delavcem ne morem povedati. Dolgo sem bil prepričan, da je mogoče irski režim zrušiti s pomočjo dviganja angleškega delavskega razreda. V časopisu 'New York Tribune' sem stalno zastopal to mišljenje. Globlje proučevanje me je prepričalo o nasprotnem. Angleški delavski razred ne bo nikoli ničesar dosegel, dokler se ne odcepi od Irske. Vzvod se mora položiti na Irskem. Irsko vprašanje je za socialno gibanje zato tako pomembno.«¹²⁸ Svojo revolucionarno perspektivo glede reševanja irskega

¹²⁶ Protokolle des Generalrats der I. Internationale, ausserordentliche Sitzung vom 1. Januar 1870; glej tudi Marx K., Der Generalrat an den Föderalrat der romanischen Schweiz, Werke Bd. 16, str. 387.

¹²⁷ Protokolle... vom 1. Januar 1870; glej tudi Marx K., Der Generalrat an der Föderalrat der romanischen Schweiz, Werke Bd. 16, str. 388.

¹²⁸ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 10. decembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 258.

vprašanja je Marx opiral na revolucionarno krizo, ki je dozorevala tedaj na Irskem. Ta kriza se je izražala v revolucionarnih akcijah irskih kmetov proti angleškemu landlordovskemu sistemu in v obsežnih agrarnih nemirih, ki so zajeli cela okrožja. V takšnih zgodovinskih okoliščinah je bila zasnovana nova Marxova taktika do irskega vprašanja, ki je postala sestavni del programa revolucionarnega marksističnega jedra do tega vprašanja.

Ko je bila kampanja za irsko amnestijo v letih 1869—1870 na višku, je Engels nameraval v posebni knjigi objaviti zgodovinsko utemeljitev zadržanja prve internacionale do teh problemov.¹²⁹

Njegovo delo o zgodovini Irske, čeprav napisano v fragmentu, je postalo pomembna zgodovinsko teoretična dopolnitev k sklepom generalnega sveta o irskem vprašanju. Svoje zaključke je zasnoval na analizi ogromnega fakto-loškega gradiva.¹³⁰ Predelal je obsežno literaturo in proučil številne zgodovinske vire. Engelsovo delo je pomemben prispevek v boju proti zagovornikom

¹²⁹ Engels se je lotil tega dela v času, ko je živel v Manchestru. Čeprav tedaj v vodilnih položajih internacionale ni imel nikakega uradnega položaja in osebno ni nikdar sodeloval v diskusijah, ki jih je imel generalni svet o tem vprašanju, se je Marx, kot je razvidno iz njune korespondence, nenehno posvetoval z njim, preden je sprejel kakšen dokončen sklep o irskem vprašanju. To sodelovanje se je zlasti kazalo v skupnem boju proti desnim tradeunionistom, anarhistom in drugim marksizmu tujim strujam. Engelsova zasluga je tudi bila, da je posređoval generalnemu svetu zvezo z nekaterimi fenijejskimi voditelji. (Glej Engelsovo pismo Nataliji Liebknecht z dne 19. decembra 1870, Karl Marx-Friedrich Engels, Briefe an A. Bebel, W. Liebknecht, K. Kautsky und andere, Teil I, 1870—1886, Moskva-Leningrad 1933, str. 9.)

V prvih letih obstoja internacionale pa je napisal vrsto načelnih člankov, v katerih je razvijal stališča marksističnega vodstva internacionale v celi vrsti vprašanj. Med takšne članke spadajo zlasti: Engels F., Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei, Werke Bd. 16, str. 37—78; Was hat die Arbeiterklasse mit Polen zu tun? Werke Bd. 16, str. 153—163 itd.

¹³⁰ Že poleti 1869 se je Engels ukvarjal z mislijo, da napiše zgodovino Irske. Da bi jo поблиže spoznal, jo je septembra prepotoval. V zadnjih mesecih leta 1869 in v prvi polovici leta 1870 je intenzivno delal na tej problematiki. Z obdelavo zbrane gradiva je pričel maja 1870. Kot je razvidno iz obsežne dispozicije delovnega programa, je Engels nameraval obdelati: 1. naravne pogoje, 2. staro Irsko in 3. angleško gospodarstvo. Na primeru irske zgodovine je skušal razkrinkati sistem in metode angleškega kolonialnega gospodarstva ter prikazati posledice za zgodovinsko usodo zatiranih kot zatirajočih narodov. Hkrati je tudi želel kritično pretresti dela angleških meščanskih zgodovinarjev in ekonomistov, ki so tendenciozno pisali o irski zgodovini.

Marx je Engelsu pri tem delu stal vedno ob strani. Menil je, da bo poznavanje zgodovine Irske delovnim slojem pomagalo, da bodo pravilno razumeli, kakšno usodno nevarnost krije v sebi politika nacionalnega zatiranja za delovne množice zatirajočega naroda. »Na irski zgodovini je mogoče videti, kakšna nesreča je to za neki narod,« je pisal Engels Marxu, »ki podjarmlja drug narod.« (Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 24. oktobra 1869, MEGA Bd. 4, str. 231.)

Čas Engelsu žal ni dopuščal, da bi napisal celotno delo. Napisal je le prvo poglavje, drugo je ostalo nedokončano, za ostala poglavja pa je gradivo v glavnem zbral. Politični dogodki v letu 1870—1871 — nemško-francoska vojna, pariška komuna, boj proti Bakuninu in njegovim privrženecem ter obsežno praktično delo v internacionali — so Engelsa prisilili, da je svoje znanstvene raziskave na irski zgodovini prekinil. Rezultate svojega proučevanja pa je pozneje izkoristil v svojih teoretično-političnih delih. Nekatera poglavja iz knjige »Izvor družine, privatne lastnine in države« je zasnoval na vrsti znanstvenih zaključkov, do katerih je prišel pri proučevanju družbene ureditve Keltov v stari Irski. (Glej Engels F., Die Geschichte Irlands, Werke Bd. 16, str. 421—504; 674—675.)

kolonialne politike in proti nazadnjaškim težnjam meščanskega nacionalizma. S svojimi raziskavami, čeprav so ostale nedokončane, je dal zgoščeno kroniko kolonialne politike in gospostva buržoazije v njenem zgodnjem stadiju kapitalizma kot tudi v obdobju njegove krepitve. V svoji analizi zgodovine Irske iz 17., 18. in 19. stoletja je dokazal, da razvoj trgovine in industrijski vzpon velikih kapitalističnih dežel ni zasnovan le na barbarskem izkoriščanju delovnih slojev, ampak tudi na kolonialnem ropanju zatiranih narodov.

Svojega dela Engels ni pisal z vidikov meščanskega pozitivističnega objektivizma, ampak nasprotno v polemično-znanstvenem duhu in obtožil angleško kolonizacijo Irske.

Že v prvem poglavju, ko govori o naravnih pogojih Irske, je odločno zanimal trditve angleških zagovornikov, češ da je Irška že po naravi določena kot agrarni privesek, »živinorejsko področje za angleško metropolo«. Z znanstveno argumentacijo je odkrito zavrgel lažnive trditve zagovornikov interesov vladajočih razredov, ki so trdili, češ da so geografske okolnosti predmet nacionalnega spora med Anglijo in Irsko, ter dokazovali, da je Irška zaradi svoje klime obsojena, da Irce ne preskrbuje s kruhom, ampak Angleže z mesom in maslom. Usoda irskega ljudstva pa je v tem, da odhaja prek oceana in daje prostor kravam in ovcam.¹³¹

Na osnovi podrobnega klimatskega in pedološkega opisa Irske je opozoril, da Irška po svojih naravnih razmerah ni nič manj primerna za različne panoge kmetijstva kot Anglija. Kljub pomanjkanju premogovnih skladov naravne razmere ne morejo bistveno ovirati razvoja irske industrije. Poudaril je, da gospodarske zaostalosti Irske in njene spremembe v povsem agrarno in živinorejsko deželo niso zakrivile naravne okoliščine, ampak angleška kolonizacija, ki je takoj nasilno zatrla sleherno kal irske industrije.¹³²

Engels je ostro nastopil tudi proti buržoazni historiografiji. Mnoga zgodovinska in ekonomska dela o Irski so bila tedaj prežeta s šovinizmom, rasnimi in nacionalnimi predsodki, ki so prikazovala Irce kot »nižjo raso«, ki ni sposobna samostojne nacionalne eksistence. Engels je zato ostro napadel in razkrinkal enostranost in tendencioznost angleške historiografije glede obravnavanja Irske in brezobzirno kritiziral zagovornike kolonialne ekspanzije. »Buržoazija naredi vse za blago, torej tudi zgodovinopisje. K njenemu bistvu, k njenim eksistenčnim pogojem spada, da ponareja vse blago: buržoazija ponareja tudi zgodovinopisje. In tisto zgodovinopisje bo najbolje plačano, ki je v duhu buržoazije najbolje ponarejeno.«¹³³ Zlasti ostro je kritiziral dela Goldvin Smitha, Gordona in drugih, ki so idealizirali angleško kolonizacijo Irske in jo skušali prikazati kot nositelja civilizacije in napredka, pri tem pa so vneto ponarejali zgodovino osvobodilnega boja na Irskem in povsem obšli izkoriščevalske metode angleške politike, ki je obstajala v ropanju irske zemlje in zaslužnjevanju kmetov.

Engels je prišel do zaključka, da angleška osvojitev Irske ni vodila do nikake civilizatorske misije, kot so trdili nekateri angleški zgodovinarji, ampak je nasprotno povzročila ogromno škodo irskemu družbenemu razvoju. »Kolikor bolj proučujem stvar,« je pisal Engels Marxu, »toliko jasneje mi je, da

¹³¹ Engels F., Die Geschichte Irlands, Werke Bd. 16, str. 476.

¹³² Engels F., Die Geschichte Irlands, Werke Bd. 16, str. 466.

¹³³ Ibidem, str. 499—500.

je angleška invazija na Irskem upropastila ves njen razvoj in jo za stotine let vrgla nazaj. In to že začenši od 12. stoletja.«¹³⁴

Na primeru številnih dogodkov je Engels zlasti opozoril na notranjo povezanost med angleško in irsko zgodovino ter poudaril, da so s tem, da je angleško ljudstvo dopustilo, da vladajoči razredi zatirajo Irsko, ti razredi okrepili svoje gospostvo tudi nad delovnimi sloji Anglije. Posebno pozornost je posvetil zgodovini nacionalno-osvobodilnega gibanja irskega ljudstva in osvetlil njegovo napredno vlogo ter pomen stoletja stare revolucionarne tradicije, katere nosilci so bile irske množice za razliko od raznih zmernih elementov, ki so igrali kompromisno vlogo v irskem nacionalnem gibanju.

Ob tem prikazovanju si je Engels zlasti prizadeval, da bi pri angleškem delavstvu okrepil zavest, da je boj proti nacionalnemu zatiranju v interesu njegove lastne svobode. S svojim delom o zgodovini Irske je Engels prispeval svoj delež k izdelavi platforme internacionale glede irskega vprašanja.

Razvoj angleško-irskih odnosov je žal zavzel povsem drug potek, kot sta upala Marx in Engels. Irsko ljudstvo in angleško delavstvo sta bila preslabotna, da bi dala stvarjem drugo smer. Gibanje fenijevcev v 70 letih se je izrodilo v anarhistično sektaštvo. Liberalni pristaši za avtonomijo Irske v okviru britanskega imperija pa so postali voditelji nacionalnega gibanja in so se iz strahu pred množicami zaradi svojih ozkih razrednih interesov bali, da bi gibanje dobilo širšo osnovo ter so raje iskali zvezo z angleškimi liberalci.

Analiza Marxovih in Engelsovih stališč v irskem vprašanju je dala najlepši primer, kakšno stališče mora zavzemati proletariat zatirajočih narodov. V irskem vprašanju sta Marx in Engels vodila dosledno proletarsko politiko v duhu demokratizma in socializma. Samo takšna politika je mogla rešiti tako Irsko in Anglijo zavlačevanja nujno potrebnih reform in preprečiti, da bi jih liberalci izigrali v prid reakciji.

Ko se je že v začetku 20. stoletja razvnela diskusija v okviru mednarodne socialne demokracije okoli vprašanja o pravicah narodov do samoodločbe, je Lenin opozoril na Marxovo in Engelsovo taktiko v irskem vprašanju in povsem upravičeno zapisal: »Če bi irski in angleški proletariat ne sprejela Marxove politike, če ne bi postavila za svoje geslo odcepitve Irske, bi to pomenilo najslabši oportunistem z njune strani, pozabljanje nalog demokrata in socialista, koncesijo angleški reakciji in buržoaziji.« (Lenin V. I., O pravicah narodov do samoodločbe. Ljubljana 1948—54.)

4. Vojno vprašanje na zasedanjih generalnega sveta in na kongresih prve internacionale

Delavska internacionala je bila osnovana na idejah mednarodne solidarnosti delavstva. Delavci so se bolj kot katerikoli drugi razred protivili, da bi jih kot topovsko hrano pošiljali na bojne poljane, v vojne, ki so jih načrtovali vladajoči razredi in njihovi predstavniki v raznih ministrskih kabinetih. Na kongresih prve internacionale so sicer v glavnem razpravljali o strogo poklicnih vprašanjih — o sindikalnem in združnem vprašanju, o uvajanju zakonite delavske zaščite, o šolstvu itd. Kljub temu pa vojnega vprašanja niso mogli

¹³⁴ Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 19. januarja 1870, MEGA Bd. 4, str. 268.

cbiti. V prvem obdobju aktivnosti prve internacionale tudi ni manjkalo izjav posameznih njenih sekcij, ki so v duhu pacifističnih izjav žigosale bojne priprave in same vojne.

Že na prvem kongresu internacionale v Ženevi je bilo v ospredju tudi vojno vprašanje. Predmet obravnava je bila Marxova resolucija, ki jo je dal v »Navodilih delegatom centralnega sveta«. V tej resoluciji je bilo rečeno: »O smrtonosnem vplivu velike stalne armade na proizvodnjo je bilo danih dovolj dokazov na vseh mogočih buržoaznih kongresih: na mirovnih, ekonomskih, statističnih, filantropskih in socioloških. Zaradi tega menimo, da je povsem odveč, da se še nadalje spuščamo v to vprašanje. Predlagamo splošno oborožitev ljudstva in splošno vojaško vzgojo. Dopuščamo kot potrebno prehodno mero manjšo stalno vojsko v svojstvu šole za vzgojo komandnega kadra milice, vsak državljan pa mora krajši čas služiti v tej vojski.«¹³⁵

Marxova resolucija je bila z dodatnim predlogom ženevskega delegata Heidta, da bi uvedli v vseh sekcijah internacionale obrambne oddelke, soglasno sprejeta. Toda predlagatelji tega predloga, ki je izviral bolj iz lokalnih razmer nemške delavske sekcije, ki je takšen obrambni oddelek že ustanovila, niso upoštevali, da je v vojaških monarhijah neizvedljiv. Zato so svojemu predlogu dodali še amandma, da tam, »kjer policijska država onemogoča ustanavljanje obrambnih oddelkov, naj bi praviloma prirejali vsaj telovadne vaje.«¹³⁶

V resoluciji so se zavzemali za zamenjavo stalne armade s splošno ljudsko oborožitvijo in povezovali to zahtevo s splošno vojaško vzgojo. V resoluciji so sicer odstopili od principa stalne armade, toda jasno jim je bilo, da je bojevanje brez stalne armade kot jedra ljudske armade v tedanjih okoliščinah nemogoče. To misel je tedaj v nasprotju s splošnimi stališči demokratov tedanje dobe branil zlasti Engels.

Leto pred ženevskim kongresom je v posebni brošuri o »Pruskem vojaškem vprašanju« zavrnil sistem milice, zlasti še sistem, ki bi bil zasnovan brez služnja vojaškega roka.¹³⁷ Zaradi možnosti istočasnega francosko-ruskega napada na Prusijo je nasprotoval, da bi v Prusiji skrajšali služenje vojaškega roka. »Potrebne so čete, ki se ne smejo učiti prvih elementov vojaških veščin pred sovražnikom,« je pisal Engels.¹³⁸

Engelsovo stališče je imelo močan vpliv na formulacijo resolucije generalnega sveta, v kateri so obravnavali vprašanje zamenjave stalne armade s splošno ljudsko oborožitvijo: »Dopuščamo kot potrebno prehodno mero manjšo stalno vojsko v svojstvu šole za vzgojo komandnega kadra milice, vsak državljan pa mora krajši čas služiti v tej vojski.«

Sestavljalci resolucije so se torej zavzemali za milico z oficirskim kadrom, ki ne bo dovolj močan, da bi ogrožal svoboščine, ampak bi bil v primeru vojne kos organizirati udarno silo armade. Engels je prav tako zavrnil švicarski sistem milice, še odločneje pa ameriškega.¹³⁹

¹³⁵ Marx K., Instruktionen für die Delegierten des Provisorischen Zentralrats zu den einzelnen Fragen, Werke Bd. 16, str. 199.

¹³⁶ Kautsky K., Sozialisten und Krieg, Prag 1937, str. 179.

¹³⁷ Engels Fr., Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei, Werke Bd. 16, str. 54.

¹³⁸ Ibidem.

¹³⁹ Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 16. januarja 1868, MEGA Bd. 4, str. 13. — Engels je Marxu v tej zvezi pisal: »Cluseret (ki je tudi v Londonu igral fenijeveca)

Koncepcija o odpravi stalne armade in ustanovitvi ljudske armade je dejansko imela korenine v organizaciji francoskih revolucionarnih armad iz leta 1793 in v nemškem osvobodilnem gibanju zoper Napoleona. Zahteva po uvedbi splošne oborožitve je bila tedaj progresivno geslo buržoazne revolucije proti fevdalizmu. Kontinentalne vojaške sile so od Napoleonovih vojn vzdrževale stalno množično vojsko in nenehno tekmovala med seboj, da pomnožijo armade, jih opremijo s sodobnejšim orožjem in izboljšajo prometna sredstva v vojaške namene. Sam obstoj teh armad je pomenil ne le rastočo obremenitev civilnega prebivalstva, ampak tudi nenehno ogrožanje miru in svobode ljudstev. Zgodovinske izkušnje so tedaj namreč pokazale, da so bile večje stalne armade s svojim poklicnim oficirskim korom država v državi. Meščanska demokracija s svojimi parlamentarnimi institucijami zato ni bila v stanju, da bi povsem obvladala takšne velike armade. Takšne stalne armade so bile osnova za antidemokratske tendence. Prehod k demokraciji bi bil po mnenju demokratov tedanje dobe mogoč šele, če bi stalno vojsko nadomestila milica. Evropska demokracija z izjemo Anglije je zato uvrstila v svoj program: razorožitev in nadomestitev stalne armade z ljudsko oborožitvijo in milico. Teh zahtev prva internacionala ni mogla obiti. Soglasen sprejem Marxove resolucije na kongresu je izrazil protest delavstva proti militarizmu in stalnim armadam, katerih vzdrževanje je vedno bolj obremenjevalo delovne sloje. Zamenjava stalne armade s splošno ljudsko oborožitvijo in zahteva po splošni vojaški vzgoji sta dejansko postali bojno mednarodnega delavskega gibanja. S temi zahtevami se srečujemo na vseh kongresih druge internacionale in na socialističnih kongresih nacionalnih partij. Mednarodna socialna demokracija je to geslo, ki je imelo v predimperialističnem obdobju svoje opravičilo, sprejela tudi v programsko točko.

je s svojim načrtom o milici še bolj neumen od Nemcev. Ameriška vojna milica — na obeh straneh — dokazuje samo to, da sistem milice stane neverjetne žrtve v denarju in ljudeh, to pa zato, ker organizacija obstaja samo na papirju. Kako bi yankeejem šlo, če bi imeli namesto južne milice stalno vojsko z nekaj stotisoč ljudi proti sebi. Preden bi se Sever organiziral, bi bili ti v New Yorku in Bostonu ter bi s pomočjo demokratov diktirali mir, tedaj pa bi igral Zahod lahko cesijo. Dober je (op. p. Cluseret), ko pravi, da so glavna stvar dobri oficirji in zaupanje moštva v oficirje, s sistemom milice se ne da niti eno niti drugo doseči. Kar ljudem v sistemu milice povsod imponira, to je velika množica ljudstva, ki se jo naenkrat dobi, in sorazmerna lahkota, da izvežbajo ljudi, zlasti pred sovražnikom. Zadnje torej ni nič novega; stari Napoleon je tudi trimesečne rekrute lahko formiral v polke in jih povedel pred sovražnika; toda za to so potrebni dobri kadri in k temu nekaj povsem drugega kot švicarsko-ameriški sistem milice. Yankeeji so tudi še na koncu vojne imeli zelo slabe kadre. Po uvajanju polnjenja pušk od zadaj je bilo s čisto milico povsem pri kraju. S tem ni rečeno, da ne leži vsaka racionalna vojna organizacija nekje v sredini med prusko in švicarsko organizacijo — toda kje? To je odvisno od danih okoliščin. Šele komunistično urejena in privzgojena družba se lahko zelo približa sistemu milice, toda tudi to le asimptotično (tj. da se mu vedno bolj bliža, ne da bi ga povsem dosegla).

Op. p. Cluseret Gustave Paul (1823—1900) je bil francoski oficir. Izstopil je iz Napoleonove armade. Leta 1860 se je pod Garibaldijem boril v južni Italiji. Za secesijske vojne je šel v ZDA in se boril na strani Severa ter tam dosegel čin generala. Po zmagi Severnih držav (1865) se je vrnil v Evropo. Zaradi udeležbe v fenijejski zaroti proti Angliji ga je angleška policija aretirala, vendar mu je uspelo pobegniti v Francijo, kjer je sodeloval v revolucionarnih časopisih in v njih razvijal svoje ideje o milici. Za časa pariške komune je bil prehodno tudi vojni minister.

Prusko-avstrijska vojna, v kateri je Prusija uveljavila svojo hegemonijo »s krvjo in železom«, ni mogla neopazno mimo internacionale. Še pred izbruhom vojne so nacionalne sekcije opozorile na vojno nevarnost. »Vorbote«, nemški organ internacionale, je objavil v svoji julijski številki leta 1866 poziv obrambnega odbora centralnega komiteja internacionale v Ženevi, v katerem so se zavzemali za ljudsko oborožitev v vseh deželah v obrambo domovine in miru. Deklaracijo so zaključili z geslom: »Mir ljudstvom in vojno njihovim sovražnikom«. Pariški študentje so izdali manifest, napisan v izrazito proudhonističnem duhu, ki je bil naslovljen na študente Nemčije in Italije. Med podpisniki tega manifesta je bil tudi Vaillant.¹⁴⁰ V njem so se pritoževali ne le nad nesmiselom vojne, ampak tudi proti nacionalnosti, rasnim razlikam in evropskemu političnemu ravnotežju. Za sestavljalce manifesta je obstajala le ena domovina tj. človeštvo. Ljudstva potrebujejo mir, vojno morajo voditi samo še proti zaslužnjenju, neznanju in revščini.¹⁴¹ Ta manifest so obravnavali tudi na zasedanju generalnega sveta 5. junija. Lafargue je v imenu internacionale predložil odgovor, ki je izšel brez Marxove vednosti.¹⁴² Podpisala sta ga med drugimi Eccarius in Lessner.

Pacifistično in konfuzno vsebino tega poziva je Marx označil za »neumnost«.¹⁴³ O manifestu pariških študentov je Engelsu pisal tole: »Do vojne bo torej vsekakor prišlo, če se ne zgodi kakšen čudež. Prusi bodo plačali za svoje hvalisanje, v vsakem primeru je idili v Nemčiji konec. Proudhonistična klika med pariškimi študenti (»*Courrier Français*«) pridiga mir, izjavlja, da je vojna zastarela, da so nacionalnosti nesmisel, napada Bismarcka in Garibaldija itd. Kot polemika proti šovinizmu je njihova dejavnost koristna in razumljiva. Toda kot Proudhonovi verniki (moja tukajšnja odlična prijatelja Lafargue in Longuet pripadata prav tako med nje), ki mislijo, da je treba, da vsa Evropa mora in da bo tiho sedela prekrižanih rok, dokler gospoda v Franciji ne bo izkoreninila ‚la misère et l'ignorance‘... je groteskno.«¹⁴⁴

S prusko-avstrijsko vojno se je ukvarjal generalni svet na več svojih sejah. Na zasedanju 12. junija 1866 je predsedujoči opozoril, naj bi obravnavali vprašanje vojne v Nemčiji in njene posledice za evropske narode. Na Eccariusov predlog so nato sklenili, da bodo to vprašanje obravnavali na naslednjem zasedanju.¹⁴⁵

Iz protokola je razvidno, da je diskusija o vojni pritegnila večje število ljudi. Eccarius, ki je pričel debato, je svoj govor ilustriral s posebno izdelano karto Nemčije. Za njim so govorili še Le Lubez, Fox, Lafargue, Carter, Duton, Hales in Marx, »ki je imel zelo zanimiv govor«. Žal se njegov govor ni ohranil.

Iz Marxovega pisma Engelsu je sicer mogoče razbrati nekaj skopih podatkov o zasedanjih:

»Včeraj je bila v generalnem svetu debata o sedanji vojni situaciji. Bila je že vnaprej najavljena in naša dvorana je bila zelo polna. Tudi gospodje

¹⁴⁰ Primerjaj Manifest, ponatisnjen pri Rjazanovu N., op. cit., str. 438—439.

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² Glej Manifest pri Rjazanovu N., op. cit. str. 440—441.

¹⁴³ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 20. junija 1866, MEGA Bd. 3, str. 341... »Razen tega moram zaradi internacionale ostati tu, ker so moji French friends že enkrat izkoristili mojo odsotnost in pod trying circumstances naredili v imenu zveze neumnost...«

¹⁴⁴ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 7. junija 1866, MEGA Bd. 3, str. 336—337.

¹⁴⁵ Generalni svet... 1864—1866, Protokoly, str. 141.

Italijani so poslali svoje predstavnike. Kot se je lahko predvidevalo, se je diskusija gibala na splošno okoli »nacionalnega vprašanja« in okoli stališča, ki ga moramo zavzeti do njega. Ta tema je preložena na prihodnji terek.

Francozi, zastopani zelo številno, so dali duška svoji kordialni nenaklonjenosti do Italijanov.

Razen tega so predstavniki »mlade Francije« (ne delavci) prišli s tezo, da so nacionalnosti in narodi zastareli predsodki. Proudhoniziran sternerianizem. Vse je treba razbiti v majhne »skupine« ali »komune«, ki zopet tvorijo »združenje«, toda nikake države. Ta »individualizacija« človeštva in odgovarjajoča vzajemnost pa se odigravata tako, da bi zgodovina v vseh drugih deželah prenehala in ves svet bi čakal, dokler Francozi ne bodo toliko dozoreli, da izvedejo socialno revolucijo. Tedaj nam bodo prikazali svoj eksperiment, drugi svet pa bo pod vplivom njihovega primera šel po isti poti. Podobno onemu, kar je tudi Fourier pričakoval od svojega phalanstère modèle. V ostalem so vsi »reakcionarji«, ki »socialno« vprašanje obremenjujejo s »prazno-verjem« starega sveta.

Angleži so se sladko smejali, ko sem svoj govor pričel s tem, da se nam naš prijatelj Lafargue itd., ki je ukinil nacionalnosti, obrača v »francoščini«, tj. v jeziku, ki ga $\frac{9}{10}$ avditorija ni razumelo. Nadalje sem rekel, da se zdi, da povsem podzavestno razume pod negacijo nacionalnosti absorbcijo teh nacionalnosti od francoske vzorne — nacije.

Razen tega je naš položaj sedaj prilično delikaten, ker je potrebno enako nastopiti tako proti neumnemu angleškemu italijanizmu kot tudi proti napačni francoski polemiki z njim, posebno pa se je treba izogibati vsaki demonstraciji, ki bi naši organizaciji dala enostranski pravec.¹⁴⁶

Zadnje stališče je bilo za Marxa najodločilnejše. Diskusijo o vojnem vprašanju so nadaljevali na naslednjih štirih zasedanjih.¹⁴⁷ Slišati je bilo najrazličnejša stališča. Poljak Bobczynski je menil, da Mazzini, Garibaldi in Bismarck, čeprav delujejo skupno, delajo to prav tako iz raznih pobud. Opozoril je, da »če omeji organizacija svojo dejavnost le na socialna vprašanja, ne bo nikdar postala velika. Njena prva naloga je, da na kontinentu strmoglavi tirane«. Jung pa je izjavil, da »čeprav je Garibaldijevo srce v pravem, njegova glava in meč pa so na nasprotni strani«. Obžaloval je, da sta bila Garibaldi in Mazzini v zavezništvu z Bismarckom, upal pa je, da bo rezultat vojne — revolucija.¹⁴⁸ To svoje stališče je pozneje podrobneje obrazložil tudi v pismu z dne 4. julija 1866 Beckerju. Menil je, da je generalni svet v tej zapleteni mednarodni situaciji dolžan, da aktivizira svojo dejavnost zlasti v Londonu in da si sredi delavskih organizacij poišče pristašev. Po njegovem mnenju bi to svetu omogočilo, da bi v primeru revolucije v Nemčiji ali v katerikoli drugi deželi izvajal s pomočjo množičnih zborovanj pritisk na angleško vlado in preprečil vmešavanje Anglije v vojno na strani kontrarevolucionarnih vlad, kar bi bilo v pomoč revoluciji na kontinentu. Pisal je, da je njegova stališča podpiral Marx, toda podrobneje o Marxovem nastopu ni poročal.

¹⁴⁶ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 20. junija 1865, MEGA Bd. 3, str. 341—342.

¹⁴⁷ Glej Protokoly... z dne 26. junija 1866, str. 144—145; z dne 3. julija 1866, str. 146—147; z dne 10. julija 1866, str. 147—148; z dne 17. julija 1866, str. 151.

¹⁴⁸ Protokoly... str. 144.

Jungova izvajanja na zasedanju generalnega sveta so naletela na ugovore s strani angleških članov sveta, ki so trdili, da se vprašanje revolucije ne nanaša na obravnavano temo.¹⁴⁹

Po daljših diskusijah so generalnemu svetu predložili tri resolucije. Cremerjeva in Duttonova resolucija je sicer pravilno obsodila zavojevalen značaj vojne, povsem pa je obšla vprašanje, naj se delavstvo organizira za boj za svojo politično in socialno osvoboditev.¹⁵⁰ Tudi Foxova resolucija je bila enostranska in pomanjkljiva in ni precizirala stališča proletariata do vojne.¹⁵¹

Slednjič so soglasno sprejeli resolucijo Bobczynskega in Carterja, ki ji je Marxova spretna roka dala zadnjo redakcijo. V resoluciji je bilo rečeno: »Centralni svet Mednarodne delavske zveze gleda na sedanjo vojno na kontinentu kot na vojno med vladami in svetuje delavcem, da ostanejo nevtralni in da se povezujejo med seboj z namenom, da si s svojo združitvijo pridobijo moči in da to tako pridobljeno moč izkoristijo za to, da dosežejo svojo socialno in politično osvoboditev.«¹⁵² Čeprav je bila resolucija objavljena šele tik po vojni, je bila njena vrednost po Marxovih besedah predvsem v tem, da se je distancirala »od slehernega dozdevnega kompromisa z obstoječo oblastjo«.¹⁵³

Mirovna prizadevanja v 60 letih 19. stoletja niso zavzela povsod enakih oblik. V anglosaškem svetu je bila v ospredju zahteva, naj o vseh mednarodnih konfliktech odločajo mednarodna razsodišča. Ta zahteva tedaj ni ostala le akademska, ampak je naletela na svojo praktično izvedbo v sporu, ki je nastal med Anglijo in Ameriko med secesijsko vojno.¹⁵⁴

V času, ko je Anglija predstavljala najmočnejšo pomorsko silo, oboroževanje na morju ni prišlo v poštev. Splošna vojna obveznost je bila Angležem

¹⁴⁹ Protokoly... str. 310.

¹⁵⁰ Cremerjeva in Duttonova resolucija se glasi:

1. Vojna, ki je sedaj izbruhnila v Evropi med prusko in avstrijsko vlado, je vojna za gospodstvo in kot takšna nima namena, da koristi ljudstvom; ne glede na to, kdo je zmagovalec, bo rezultat le zamenjava enega despota z drugim.

2. Generalni svet obžaluje, da prusko ljudstvo dopušča, da njegovo energijo vojna politika Bismarcka odvrča od boja za širjenje in krepitev ljudskih svoboščin, pri čemer je Bismarcku uspelo, da je še okrepil politične spono.

3. Generalni svet hkrati izraža upanje, da se italijansko ljudstvo v svojih težnjah po osvoboditvi Benečije ne bo pustilo zapeljati v sramotno zvezo s prusko vlado in ne bo storilo moralnega in političnega samomora s tem, da bi, ko bi se borilo za svobodo Benečanov, hkrati pomagalo pruski vladi pri zasužnjevanju nemškega ljudstva.

4. Ker so vse vojne, ki jih ne vodijo zaradi svobode in pravičnosti, krute in vredne prekletstva, priporočamo evropskim ljudstvom, da se vzdržijo sleherne aktivne udeležbe v sedanjem nepravičnem boju. (Glej Protokoly... str. 145.)

¹⁵¹ V Foxovi resoluciji je bilo rečeno: »Pruska vlada je odgovorna za revščino, ki jo je dosedanja vojna izzvala na kontinentu.« (Glej Protokoly... str. 145.)

¹⁵² Glej Protokoly... str. 145, 151, 312. Resolucija je bila tiskana v časopisu »Rive Gauche«, 22. julija 1866, št. 29.

¹⁵³ Glej Rjazanov N., op. cit., str. 443.

¹⁵⁴ Angleška vlada, ki je simpatizirala s sužnjeposestniki Južnih držav, jim je dovolila, da so si v Angliji gradili gusarske ladje, ki so zelo škodovale trgovini Severnih držav. Ena teh ladij se je imenovala »Alabama«. Po njej je ves konflikt dobil tudi ime. Severne države so protestirale in od Angležev zahtevale odškodnino zaradi kršitve nevtralnosti. Če ne bi angleški delavci posegli vmes, bi prišlo do vojne.

Leta 1869 sta se obe vladi sporazumeli, da spor predložita razsodišču, ki je izreklo svojo razsodbo šele leta 1872. Po tej razsodbi je Anglija morala ZDA plačati 15 in pol milijona dolarjev odškodnine. (Prim. Kautsky K., op. cit., str. 176–177.)

zasovražena in so jo uporabili le v skrajnem primeru. Njihovo stalno armado je sestavljala tipično kolonialna najemniška vojska. Imeli so sicer tudi razne formacije milice, ki so bile zasnovane na prostovoljni osnovi.

Drugače se je problem zastavljal pri vojaških silah na evropskem kontinentu. Sam obstoj stalnih armad je pomenil nenehno ogrožanje miru. Evropska demokracija je upravičeno uvrstila med svoj program razorožitev in nadomestitev stalne armade z ljudsko oborožitvijo. Teh zahtev internacionala ni mogla obiti in so postale predmet živih diskusij na njenih kongresih. O zahtevi uvedbe mednarodnih razsodišč internacionala ni razpravljala, ker bi to imelo glede na absolutistični značaj mnogih evropskih držav le malo pomena.

Vojna med Avstrijo in Prusijo leta 1866 ter zaostritev mednarodnega položaja zaradi Luxemburga sta pri delavstvu poživila zanimanje za mednarodna politična vprašanja.

Kongres v Lausannu, ki je bil od 2. do 8. septembra 1867, je moral ponovno zavzeti stališče do vojne, in sicer v zvezi z odnosom do Mirovne lige — do združenja meščanskih pacifistov, ki je bilo ustanovljeno leta 1867. Tega leta so namreč osnovali dve mirovni ligi. Okoli ene so se zbirali pristaši veleburžoazije, okoli druge pa maloburžoazni radikalni demokrati, ki so svojo organizacijo imenovali tudi »Ligo miru in svobode«.

V osnovi je bilo to gibanje buržoazno in maloburžoazno pacifistično, ki se je razen mirovnih idealov borilo tudi za ideje maloburžoazne demokracije in je imelo svoje pristaše med reformističnim delavstvom. Tako je npr. »Vorbote«, centralni organ nemške sekcije internacionale v Ženevi, hkrati objavil vabila za drugi mednarodni kongres delavske zveze v Lausannu in za mednarodni kongres Mirovne lige, na katerem naj bi osnovali to organizacijo. Becker, urednik tega časopisa, je v optimističnem duhu pozdravil kongres Mirovne lige in ga označil »za preizkusni kamen za buržoazijo, morda zadnji, ki ji ga nalaga zgodovina«. ¹⁵⁵

Ko je bila liga osnovana, so se tej organizaciji prištevali številni zastopniki tedanje maloburžoazne napredne demokratične misli: Viktor Hugo, svetovno znani geograf Elis Recluse in drugi. K njej je pristopil tudi Bakunin. ¹⁵⁶

Delovanje lige je bilo usmerjeno predvsem v izdajanje besedno bogatih deklaracij, v katerih so zahtevali odpravo vojn. ¹⁵⁷ Organizatorji Mirovne lige so celo upali, da se jim bo internacionala priključila, pa so njenim predstavnikom predlagali, naj pošljejo delegate na njihov kongres, katerega začetek so zaradi lausanskega kongresa preložili od 5. na 9. september, ker so čakali odgovor na svoj predlog.

Kongres prve internacionale v Lausannu je zato postavil na dnevni red vprašanje ženevskega mirovnega kongresa. Zaradi divergentnih taktičnih sta-

¹⁵⁵ Prim. Kautsky K., *Sozialisten und Krieg*, Prag 1937, str. 175.

¹⁵⁶ Bakunin je tedaj internacionali predložil skrajno konfuzen načrt zveze z Mirovno ligo pod pogojem, da bi se delavci obvezali, da bi podpirali buržoazijo pri izvojevanju političnih svoboščin, buržoazija pa naj pomaga delavcem pri ekonomski osvoboditvi proletariata. (Glej Kautsky K., op. cit., str. 175.) Marx je pozneje opozoril, da se je Bakunin zelo kmalu prepričal, da je liga ostala nepomembna družba in da so liberalci, ki so tvorili večino članstva, v njenih kongresih videli le sredstvo, da povezujejo prijetna potovanja z bahavim govoričenjem, medtem ko je internacionala iz dneva v dan rasla.

¹⁵⁷ Kriwogus-Stezkewitsch. *Abriss der Geschichte der I. in II. Internationale*, Moskva 1958, str. 54.

lišč med Marxom in lausanskim kongresom do mirovnega kongresa je nujno posvetiti temu vprašanju večjo pozornost.

Nekateri člani internacionale, predvsem ženevska sekcija z Beckerjem na čelu, so se zavzemali za udeležbo na kongresu.¹⁵⁸ Povsem drugo stališče pa je zavzel Marx. Svoje poglede je izrazil v govoru na seji generalnega sveta 13. avgusta 1867.¹⁵⁹ V tem govoru je opozoril generalni svet na mirovni kongres v Ženevi ter poudaril, da je priporočljivo, da se posamezniki čim številneje udeležijo kongresa kot privatne osebe, ne pa kot predstavniki prve internacionale.

»Kongres Mednarodne delavske zveze,« je poudaril Marx, »predstavlja že sam po sebi mirovni kongres. Združitev delavskih razredov različnih dežel mora končno onemogočiti mednarodne vojne. Če bi organizatorji ženevskega mirovnega kongresa pravilno zajeli glavno vprašanje, tedaj bi se morali priključiti Mednarodni delavski zvezi. Sedanji porast velikih evropskih armad je izzvala revolucija 1848, velike stalne armade pa so nujna posledica prevladujočega družbenega stanja. Te armade se ne vzdržujejo zaradi mednarodne blaginje, ampak da držijo delavske razrede na vajetih. Ker pa ni vedno barikad, da jih bombardirajo, in delavcev, da jih streljajo, obstaja med drugim tudi možnost, da se spopadi omogočijo, da se s tem soldateska drži v redu.« Po njegovem mnenju bo na kongresu mirovna stranka na vsak način številno zastopana. V zvezi z razorožitvijo je ponovno izrazil upravičeno zaskrbljenost zaradi nevarnosti pred ruskim carizmom, ko je dejal, da »bo ta stranka (op. pisca — Mirovna liga) radevolje pustila Rusiji sami v posestvi sredstva, da zavojuje ostalo Evropo, medtem ko je že samo dejstvo obstoja takšne sile kot Rusija za vse druge dežele zadosten razlog, da imajo svoje armade intaktne. Več kot verjetno je, da bodo nekateri francoski radikali izkoristili priložnost za deklamatorične govore proti svoji vladi, čeprav bi imeli večji učinek, če bi jih imeli v Parizu. Ljudje, ki ne želijo pomagati, da se spremenijo odnosi med delom in kapitalom, ignorirajo resnične pogoje splošnega miru.« Svoj govor je zaključil s predlogom, da se delegati generalnega sveta ne smejo uradno udeležiti mirovnega kongresa in da se morajo na kongresu internacionale upreti vsakemu predlogu, ki bi zagovarjal uradno udeležbo.¹⁶⁰

Marx je, kot vidimo, nasprotoval priključitvi internacionale Mirovni ligi. To njegovo stališče je delno izviralo iz nezaupanja do maloburžoazne demokracije, deloma pa iz prepričanja, da evropska demokracija ne sme dovoliti razorožitve glede na osvajalne težnje ruskega carizma. V tej zvezi je pisal Engelsu: »Veš, da sem se v generalnem svetu izrekel proti priključitvi mirovtorcem. Moj govor je trajal okrog pol ure. Eccarius kot poročevalec je poročal v Bee-Hivu, v katerem je navedel samo nekaj mojih stavkov. Pri ponatisu Courriera ponovno izpušča nekoliko stavkov o nujnosti armad proti Rusiji in o strahopetnosti te gospode. Kljub temu je ta stvar dvignila mnogo prahu.«¹⁶¹

¹⁵⁸ Rjazanov N., op. cit., str. 464.

¹⁵⁹ Protokoly ... str. 99—100; glej tudi Rjazanov N., op. cit., str. 465.

¹⁶⁰ Protokoly ... str. 100. Prim. tudi Rjazanov, op. cit., str. 460.

¹⁶¹ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 3. septembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 417: »Osli okrog kongresa miru, katerih agent je v Londonu M. de Colleville, so povsem spremenili svoj prvotni program in pritihotapili v novega, ki je znatno bolj demokratskičen, celo besede 'the harmonizing of economic interests whit liberty', široka

Marx je pri tem zasledoval ne le cilj, da obvaruje samostojnost mladih delavskih organizacij nasproti meščanskemu pacifističnemu gibanju, ampak je tudi jasno izpovedal svoje stališče do razorožitve, ki jo je povezal s konkretno politično situacijo. Tudi za Marxa je bil boj za mednarodni mir praktično geslo, le da je dal temu geslu vselej globoko vsebino. Upravičen strah pred zavojevalnimi težnjami ruskega carizma in njegovo nenehno opozarjanje na to nevarnost kažeta le njegovo daljnovidnost. Skepticizem do razorožitve je bil povsem upravičen, dokler je obstajala nevarnost z Vzhoda in dokler niso bili odstranjeni glavni vzroki vojne. Marx se je namreč bal, da bi razorožitev vodila do oslabitve demokratičnih držav nasproti caristični Rusiji.¹⁶²

Mnogi člani internacionale tega Marxovega stališča niso razumeli. Ko so delegati generalnega sveta tolmačili ta stališča na lausanskem kongresu, so naleteli na odpor ženevske sekcije. Komisijo, ki je sestavila odgovor mirovnemu kongresu, so sestavljali pretežno proudhonisti (Dupont, Ribaut, Hafner itd.). Za osnovo jim je služila Beckerjeva resolucija.¹⁶³ Po daljši diskusiji na plenarni seji (De Paeppe, Eccarius, Perrou, Coullery, Büchner, Dupleix) je bila sprejeta z 32 : 14 glasovom kompromisna resolucija. Pogoje, v katerih naj internacionala sodeluje na mirovnem kongresu, je točneje opredelil v svojem dodatnem predlogu Proudhonov privrženec Tolain. V njem je rečeno: »Glede na to, da ima vojna svoj prvi in glavni vzrok v pavperizmu in pomanjkanju ekonomskega ravnotežja, in glede na to, da ne zadostuje za odpravo vojne razpustiti armade, temveč je tudi potrebno spremeniti socialno organizacijo v smislu vedno pravičnejše produkcije.« Tolainov predlog je bil v celoti vključen v lausansko resolucijo.¹⁶⁴ Tolain je s tem predlogom dejansko le izrazil proudhonistične koncepte do vojne. Izrazi kot npr. »motnje ekonomskega ravnotežja«, »pavperizem kot glavni vzrok vojne«, »ustvaritev pravičnosti v trgovini kot prvi pogoj miru«, vse to so bila gesla iz Proudhonove knjige »La guerre et la paix«.

Kongres je sprejel pod določenimi pogoji uradno udeležbo na mirovnem kongresu. »Kongres Mednarodne delavske zveze,« je rečeno v resoluciji, »v vsem in v celoti pristaja na mirovni kongres, ki bo 9. septembra v Ženevi, pod pogojem, če sprejme zgoraj omenjeno deklaracijo. Energično ga bo podprl in sodeloval pri vsem, česar se bo lotil za uresničenje ukinitve stalne vojske in ohranitve miru s ciljem, da se čimprej dosežeta emancipacija delavskega raz-

---

fraza, ki lahko pomeni tudi le freetrade... Osnovno je bilo to, da so ta velika gospoda Victor Hugo, Garibaldi, L. Blanc itd. od kongresa miru z veliko imenitnostjo ignorirali naše Mednarodno združenje. Sedaj sem jih prisilil, da nas priznajo kot silo...«

Marx je leta 1873 v članku »L'Alliance de la Democratie Socialiste et l'Association internationale des Travailleurs« označil Mirovno ligo »za mrtvorajeno družbo buržoaznih republikancev«.

¹⁶² Wiljem Liebknecht je na V. zborovanju nemških delavskih društev, ki je bilo septembra 1868 v Nürnbergu, imel glede ruskega carizma isto stališče z Marxom. Glej Kautsky K., op. cit., str. 178.

¹⁶³ Primerjaj resoluciji Beckerja in komisije, ki sta ponatisnjeni pri Rjazanovu N., op. cit., str. 465—467.

¹⁶⁴ Rjazanov N., op. cit., str. 468; glej tudi ponatis resolucije v Bulletin, periodique du Bureau Socialiste International. Ier Supplément au Nr. 9 in njen ponatis v Grünberg C., Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung, 6. Jhr, Leipzig 1916, str. 377. — Rjazanov povsem na mestu opozarja, da je nemški tekst resolucije dan v popačeni obliki in je večkrat v protislovju s francosko resolucijo. Glej Rjazanov N., op. cit., str. 468.

reda in njegova osvoboditev izpod oblasti kapitala (enako kot vzpostavitev konfederacije svobodnih držav v vsej Evropi).«

Razen že omenjenih proudhonističnih formulacij je resolucija vsebovala še vrsto pravilnih postavk. Misel, da je mir prvi pogoj splošnega blagostanja in da mora biti mir konsolidiran z novo družbeno ureditvijo, ki ne pozna nikake delitve v dva razreda, v katerem eden izkorišča drugega, je bila nedvomno globoko pravilna.

Že sama ustanovitev internacionale je izražala težnjo, da vojne med narodi kolikor mogoče izključijo, da bi lahko toliko bolj neovirano vodili razredni boj. »Mir med narodi« je bilo tudi za marksiste praktično geslo. Razlika med njimi in proudhonisti ni bila v tem, da so marksisti pridigali »zavojevalno vojno za demokracijo«, ampak v tem, da so se bali zavojevalne vojne s strani carske Rusije in so imeli za svojo dolžnost, da to nevarnost pojasnijo mednarodnemu proletariatu. Odtod je izviral tudi skepticizem glede možnosti razorožitve. Proti pacifistični Mirovni ligi se je borila prva internacionala predvsem zato, ker je liga pričela z bojem za ohranitev miru na dvomljivih in varljivih razrednih pozicijah.

Bruseljski kongres in vojno vprašanje

Zaostrenost mednarodne situacije v pričakovanju vojnega spopada med Prusijo in Francijo je naletela na živahen odmev pri udeležencih bruseljskega kongresa, ki je bil od 6. do 13. septembra 1868. Do kongresa Mirovne lige v Bernu je kongres zavzel marksistično stališče. Skoraj soglasno sprejeta resolucija je dobesedno izražala tisto misel, ki jo je Marx predložil na seji generalnega sveta 13. avgusta 1867 delegatom za lausanski kongres. V bruseljski resoluciji je bilo med drugim rečeno: »Predstavniki internacionale so mnenja, da Mirovna liga glede na delovanje internacionale nima svoje eksistenčne upravičenosti, zato vabijo ligo, da se priključi in da da pobudo za pristop svojih članov k tej ali drugi sekciji internacionale.«¹⁶⁵

Na pobudo nemških sekcij internacionale v Švici je bruseljski kongres uvrstil v prvo točko dnevnega reda vprašanje, kako naj se delavski razred vede v primeru vojne, ki bi izbruhnila med dvema ali tremi velesilami, in kako naj se vede nasproti povzročiteljem? Beckerjeva resolucija, ki jo je predložil »v imenu osrednjega komiteja sekcijske grupe nemškega jezika v Švici«, je prvič izražala misel, s katero se bomo srečavali na številnih kongresih druge internacionale: v primeru vojne je treba odpovedati pokorščino glede izvajanja vojne službe in ustaviti delo v vojni industriji. Resolucija je postavila naslednje zahteve: »1. prek vseh konstitucionalnih organov Mednarodne delavske zveze je treba vplivati na to, da se delavci vsake dežele ne le glasno in odločno izrekajo proti vsem vojnem ljudstev, ampak nastopijo skupno z vsemi, njim na razpolago danimi sredstvi proti vojnem, odpovedo službo za pobijanje ljudi in uničevanje premoženja ter hkrati odpovedo vse delo za preskrbo operativnim armadam; 2. pripravijo naj izdajanje letakov, ki naj zlasti pojasnijo slehernemu delavcu, ki mora vstopiti v stalno armado, njegove človeške dolžnosti in naj mu na javen način predpišejo pravila vedenja.«¹⁶⁶

¹⁶⁵ Rjazanov N., op. cit., str. 469.

¹⁶⁶ Rjazanov N., op. cit., str. 510.

V tej resoluciji so torej zahtevali ne le civilno, ampak tudi vojaško stavko. Pobudniki resolucije se niso niti zavedali, kakšne posledice lahko ima takšna propaganda še v mirnem času za delavske organizacije v absolutističnih monarhijah, kot so bile Francija, Prusija in Avstrija.

Resolucija je dejansko usmerjala celotno, zelo živahno diskusijo o tem vprašanju. Razpravljali so zelo na splošno, brez konkretnega in globljega teoretičnega razglabljanja, ki bi proniknila stvari do dna. Vrsta govornikov je s splošnih vidikov razčlenjevala to vprašanje. Catalan iz Ženeve je na primer menil, da je mogoče le z »vojno proti vojni« v lastni deželi preprečiti vojno, to se pravi, da je treba napovedati »boj povzročiteljem vojne«, proti institucijam, ki jim podeljujejo pravico, da objavljajo vojno.¹⁶⁷

Pariški delegat Henri je opozoril na ogromne izdatke, ki jih povzročajo vojne, ter zahteval »preosnovo institucij«. Francozi naj po njegovem mnenju z volitvami, manifestacijami in s socialistično propagando skušajo doseči spremembo osebnega režima, ki odloča o življenju in sreči štiridesetih milijonov ljudi.¹⁶⁸

Belgijski delegat De Paeppe je spoznal, da stalni protivojni protesti nič ne zaležejo, in je predlagal dve metodi za preprečitev vojne: 1. odpoved vojne službe in ustavitev dela, ali 2. rešitev socialnega vprašanja.

Internacionalni je priporočal drugo metodo, ki bo privedla do zmage in pri koreninah zatrla vojno zlo. Svoja izvajanja je De Paeppe povzel v naslednjih besedah: »Delavci lahko v vojnem vprašanju praktično posredujejo le tako, da nadaljujejo svoje socialno delo in z organizacijo dela dosežejo odpravo pavperizma, ki je edini vzrok moderne anarhije.« Anglež Lucraft, član generalnega sveta, je vzroke vojn videl v pohlepnosti in samovoljnosti buržoazije ter poudaril, da bo le zmaga principov internacionale odpravila vojne.¹⁶⁹ Tolain je v imenu pariških delavcev predlagal resolucijo, katere uvodni del je bil skoraj v celoti vključen v bruseljsko. Dejansko je bila sestavljena iz Tolainove, po smislu je sprejela tudi določene misli iz Beckerjeve resolucije.¹⁷⁰ V končni tekst, ki ga je kongresu predložil Longuet, na primer ni bila sprejeta izredno pomembna misel iz Tolainove resolucije »o pritisku javnega mnenja« kot sredstvu za preprečenje vojne; prav tako je bila izpuščena Beckerjeva postavka, da je treba v primeru vojne odpovedati vojno službo in ustaviti vse delo za preskrbo operativnih armad. V resoluciji je ostala Proudhonova teza »o pomanjkanju ekonomskega ravnovesja kot glavnem vzroku vojne«. Videti je, da so sestavljavci resolucije mislili, da je treba opustiti vojaško stavko, priporočati pa civilno, ki je bila z zakonom dovoljena. V tem duhu je 19. septembra 1868 komentiral kongresno diskusijo o vojnem vprašanju poročevalec časopisa »Der demokratische Wochenblatt«, ki ga je v Leipzigu izdajal Wiljem Liebknecht.

Priporočilo za stavko, ki ga je vsebovala resolucija, v strogem pomenu besede ni bilo v skladu s Proudhonovimi predstavami, ki o stavki ni hotel ničesar slišati. Po njegovi smrti so njegovi privrženci nekoliko spremenili to stališče. V Proudhonovem duhu je sicer ostala formulacija, da vojne imajo

¹⁶⁷ Rjazanov N., op. cit., str. 511.

¹⁶⁸ Ibidem, str. 511.

¹⁶⁹ Ibidem, str. 513.

¹⁷⁰ Primerjaj obe resoluciji, ponatisnjeni pri Rjazanovu N., op. cit., str. 509—510, 514—515.

svoj izvor v pomanjkanju ravnotežja in da jih je mogoče odpraviti le s spremembo družbe. Misel, da delavci razpolagajo s sredstvom, katerega uporaba zadošča, da se vse akcije osebnih in despotskih režimov onemogočijo, je bila tuja miselnemu svetu Proudhona. Toda mnogi proudhonisti so bili s svojo udeležbo v delavskem gibanju v zadnjih letih pred bruseljskim kongresom praktično prisiljeni, da so spremenili svoje podporniške blagajne v odporiške. Vse pogostejši mezdni konflikti s podjetniki, iz katerih so na veliko preseenečenje kapitalistov izšli kot zmagovalci, je optimistično vplivalo na njihovo razpoloženje. Pričeli so se zavzemati za sindikate in stavke, čeprav je takšne akcije njihov nekdanji učitelj obsojal.¹⁷¹ Nedvomno je bil to napredek, ki pa je v sebi kril določene nevarnosti. Proudhonisti do svojih stališč niso prišli na osnovi nekega globokega preučevanja ekonomskih zakonitosti, ampak so izvajali svoje zaključke iz trenutnih izkušenj, ki so jih preveč generalizirali in precenjevali. Z izjavo bruseljske resolucije, da je mogoče početje osebnih in despotskih vlad onemogočiti, če delovni sloji ustavijo delo, so do neke mere položili temelj za anarhosindikalističen način mišljenja — direktne akcije.

Bruseljska resolucija je napovedala boj vsaki vojni, ne glede na progresiven ali reakcionarn značaj vojne. Ta klasifikacija splošnega principa proti vojnām je bila v nasprotju z Marxovimi in Engelsovimi pogledi do teh vprašanj. Kot vemo, sta se Marx in Engels borila proti reakcionarnim zavojalnim vojnām, medtem ko sta podpirala napredne osvobodilne vojne. Marx s sklepom bruseljske resolucije zato ni bil zadovoljen in je še med zasedanjem kongresa 22. septembra 1868 pisal Engelsu: »Še vedno se bojim blamaže, ker Belgijci predstavljajo ogromno večino.«¹⁷² V njih je Marx videl pobudnike resolucije. Z nevoljo se je tedaj pritoževal nad Eccariusom zaradi njegovega popačenja kongresnih poročil v »Timesu«. Sklep kongresa, da odgovorijo »na vojno s stavko«, pa je označil z »neumnostjo«.¹⁷³ Za takšno oceno je Marx imel trdno osnovo, kajti izhajal je iz konkretnega razvoja delavskega gibanja, ki mu je narekovalo, da je izrekel takšno sodbo. Zavedal se je, da stavka v predlagani obliki ne bi mogla preprečiti vojne.

Kljub pomanjkljivostim, ki jih bruseljska resolucija vsebuje, je te napeke mogoče opravičiti z okoliščinami, da so prvi internacionalni manjkale bogate izkušnje množične organizacije. Poziv delavstvu, naj se aktivno bori proti vojni, je bil vsekakor v skladu z osnovnim principom inavguralne poslanice, »naj delavstvo nadzoruje ukrepe svojih vlad in se jim upira z vsemi sredstvi, ki z njimi razpolaga, če je treba«.¹⁷⁴

¹⁷¹ Marx je tedaj z zadovoljstvom ugotavljal v pismu Engelsu: »...Velik je napredek, ker so proudhonistični 'pridni Belgijci' in Francozi, ki so v Ženevi (1866) in v Lausannu (1867) dogmatično deklamirali proti sindikatom itd., sedaj najbolj fanatično za to.« (Primerjaj Marxovo pismo Engelsu z dne 12. septembra 1868, MEGA Bd. 4, str. 89.)

¹⁷² Od 96 delegatov na kongresu je bilo 55 Belgijcev, 18 Francozov in le 5 Nemcev. Iz Anglije jih je prišlo 11, od tega je bilo 6 članov generalnega sveta. Belgijci in Francozi pa so bili Proudhonovi pristaši.

¹⁷³ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 16. septembra 1868, MEGA Bd. 4, str. 89: »Razen tega je Nemcem in Angležem podtaknil belgijsko neumnost, da stavkajo proti vojni.« — Zaradi netočnega Eccariusovega poročanja Marx tedaj ni vedel, da so bili nemški emigranti iz Švice tisti, ki so postavili vojno vprašanje na dnevni red in predložili resolucijo, ki jo je sestavil Jean Becker.

¹⁷⁴ Marx K., Inavguralna poslanica, Marx-Engels, Izbrana dela, I. zv. 1950, str. 487—488.

Stališče prve internacionale in nemške socialne demokracije do vojne 1870—1871

Nevarnost vojne med Prusijo in Francijo je postala vse očitnejša. Zato je generalni svet 12. julija 1870 objavil povabilo za V. kongres internacionale, ki naj bi bil 5. septembra v Mainz. Na dnevnem redu je bilo vprašanje, kaj lahko delavski razred naredi za preprečenje vojne. Toda teden pred tem je izbruhnila vojna med Prusijo in Francijo.

Vprašanja, ki še je dotlej bilo zastavljalo internacionali, kako je mogoče vojno preprečiti, sedaj ni bilo več: vojni stroj je bil v polnem teku. Francoski in nemški socialisti pa tedaj niso imeli moči, da zaustavijo vojno. Bruseljski kongres, ki je pozval delavske razrede v primeru vojne h generalni stavki, je komaj upošteval realno razmerje sil. Internacionali je ostala le naloga, da ugotovi odgovornost za vojno, da ohrani idejo solidarnosti delavskih razredov obeh vojskujočih se držav, ki jih je zajel val šovinizma, in da jim da nove naloge glede na zgodovinsko spremenjen položaj.

V ospredju našega zanimanja je predvsem preučevanje taktičnega stališča Marxa in Engelsa ter nemških socialistov do prusko-francoske vojne leta 1870—1871. To je bila zadnja velika nacionalna vojna, ki je Nemčiji omogočila nacionalno združitev.

Marx in Engels sta vojno leta 1870—1871 ocenjevala z mednarodnega stališča evropskega delavskega gibanja. S stališča koristi evropskega proletariata sta želela bonapartistični Franciji poraz. Povsem upravičeno sta menila, da bi zmaga Napoleona III. okrepila bonapartizem v Franciji ter v kali zatrla vsako demokratično pobudo v Evropi. Združitev Nemčije bi se v tem primeru le zavlekla, njena razdrobljenost pa še povečala. Tedaj bi se osredotočile vse sile nemškega ljudstva k reševanju nacionalnega vprašanja, pri čemer bi trpel razvoj delavskega gibanja in socializma. Poraz bonapartistične Francije bi pomenil zmago francoske demokracije, zmago delavskega razreda. Zmaga Prusije bi bila tudi neposredna zmaga nemškega proletariata, ker bi bili z združitvijo Nemčije ustvarjeni ugodni pogoji za njegov uspešen razvoj. Nemško delavstvo naj bi prusko zmago izkoristilo za svojo organizacijsko in politično okrepitev, ki naj bi mu omogočila, da bi vodilo osredotočen boj za strmoglavljenje pruskih junckerjev in vzpostavitev demokracije. Nemška demokracija in nemško delavstvo tedaj nista bila dovolj močna, da bi na revolucionaren način »od spodaj navzgor« rešila vprašanje nemške združitve, kot je pokazal zgodovinski tok dogodkov. To nalogo je izvedel Bismarck »od zgoraj navzdol«. Marx in Engels sta poudarjala, da to ne pomeni, da morejo nemški socialisti Bismarcku odobriti vojne kredite, ampak sta pred nemške socialiste postavila nalogo, naj si prizadevajo, da spremene razmerje sil v Nemčiji in uberejo revolucionarno demokratično pot, ne pa Bismarckovo. Nemški socialisti ne smejo zavračati rezultatov vojne samo zato, ker jih je ustvaril »Bismarckov meč« (Liebknecht W.). Še manj pa lahko postanejo Bismarckovi privrženci, z njim slavijo njegovo zmago (Schweitzer J.) in pozabljajo na svoje lastne revolucionarno-demokratične naloge. Od nemških socialistov sta zahtevala, da se z vso doslednostjo borijo proti priključitvi Alzacije in Lotaringije Nemčiji.

Osnovna naloga socialistov je, da se borijo za mednarodno delavsko vzajemnost ter da si nemški in francoski delavci prek glav generalnih štabov in

kljub šovinizmu, ki na splošno prevladuje, bratsko podajo roke. V tem se je v osnovi kazalo Marxovo in Engelsovo stališče do vojne leta 1870-71.

Engels je pred vojno in med njo z vojaškega vidika z vso podrobnostjo razčlenil izid bodoče francosko-nemške vojne. Ti članki so izhajali v angleškem časopisu »Pall Mall Gazette«. Delo je Engels opravil tako dobro, da so ga med seboj v ožjem krogu upravičeno imenovali »generala«. ¹⁷⁵

Na splošno lahko trdimo, da sta Marx in Engels ocenjevala vojno Nemčije proti Ludviku Bonaparteju kot obrambno vojno. V zgodovinskem smislu je bilo to popolnoma točno. Za Nemčijo, ki se je tedaj borila za nacionalno združitev, je bila to v tedanjih okoliščinah progresivna težnja. Napoleon III. in Rusija sta tako združitev preprečevala. Združitev Nemčije brez vojne proti Napoleonu III. absolutno ne bi bila mogoča, kot so pokazale zgodovinske okoliščine. Četudi bi šla Nemčija po revolucionarni poti združitve, bi se vojne proti bonapartistični Franciji ne mogla izogniti. Kajti za Francijo je pomenila razdrobljenost Nemčije eksistenčno vprašanje. Zato je bila vojna Nemčije v širokem historičnem smislu besede obrambna vojna.

V odgovorih na vprašanje, katera stran je v danem trenutku vojno neposredno izzvala, z drugimi besedami, katera stran je bila z diplomatskega stališča napadalec, kdo je v tem času hotel vojno, kdo jo je v tem trenutku izzval, sta se Marx in Engels kot vsi nemški in francoski socialisti tiste dobe motila. To je jasno razvidno iz Marxove in Engelsove korespondence, iz Marxovih pisem Kugelmanu, iz pisem Sorgeju, iz Beblovih in Liebknechtovih izjav, iz izjav članov braunschweiskega komiteja itd. Za splošno oceno njune taktike to ni bistvenega pomena. Mnogo prej kot katerikoli njun sodobnik sta odkrila vso laž in mrežo spletk, ki jo je predel Bismarck, da bi predstavil stvar tako, kot da vojne ni hotel, ampak da ga je k temu prisilil Napoleon III. Že v začetku vojne je Marx v prvem pozivu internacionale poudaril Bismarckovo krivdo. Vse do bitke pri Sedanu, padca Ludvika Napoleona in oklicanja francoske republike sta Marx in Engels ocenjevala vojno 1870-71 s strani Nemčije kot obrambno vojno. Po Sedanu, ko se Bismarck ni več boril za nemško združitev, ampak za Alzacijo in Lotaringijo, se je vojna po njuni oceni spremenila v napadalno vojno.

Ta stališča so prišla najjasneje do izraza v njunih izjavah in obeh poslanicah generalnega sveta prve internacionale.

Prvi poziv generalnega sveta nosi datum 23. julij 1870. Sestavili so ga tik pred izbruhom vojne. ¹⁷⁶ Uvodoma poziv na kratko omenja stališče mednarodne delavske organizacije o vprašanju zunanje politike. Rečeno je: »Če osvoboditev delavskega razreda terja bratsko združitev in sodelovanje delavskega razreda, kako more izpolniti delavski razred to veliko nalogo, dokler zunanja politika, ki se ravna po zločinskih načrtih, podžiga nacionalne predsodke in zapravlja v roparskih vojnah življenje ljudi in imetje ljudstva?« Zunanjo politiko, za katero teži internacionala, so označili z naslednjimi besedami: »Preprosti zakoni morale in pravičnosti, ki morajo uravnati odnose med zasebnimi ljudmi, se morajo uveljaviti tudi kot najvišji zakoni odnosov med narodi.« ¹⁷⁷

¹⁷⁵ Prim. Engels F., Opombe k vojni, Marx-Engels. Soč. XIII/II., Moskva 1940, str. 15—90.

¹⁷⁶ 19. julija 1870 je izbruhnila vojna med Francijo in Nemčijo.

Marx je nato v pozivu obravnaval položaj v Franciji na eni in v Nemčiji na drugi strani. Poudaril je stališče pariške in ostalih francoskih sekcij internacionale do te vojne. Z ostrimi besedami je ožigosal reakcionarno vlogo bonapartizma in mu prerokoval gotov propad. »Naj se konča vojna Ludvika Bonaparteja s Prusijo kakorkoli, drugemu cesarstvu je zapel mrtvaški zvon že v Parizu. Kakor se je začelo, tako se bo tudi končalo: s parodijo.« Glede Nemčije najdemo v pozivu tele ugotovitve: »Za Nemce je ta vojna obrambna vojna. Toda kdo je prisilil Nemčijo, da se mora braniti? Kdo je omogočil Ludviku Bonaparteju, da se vojskuje z Nemčijo? Prusija! Bismarck je bil tisti, ki je konspiriral z istim Ludvikom Bonapartejem, da bi doma potolkel ljudsko opozicijo in da bi Nemčijo priključil k dinastiji Hohenzollernov. Ko bi bila bitka pri Sedanu izgubljena, namesto dobljena, bi francoski bataljoni preplavili Nemčijo kot zavezniki Prusije. Je mar Prusija po svoji zmagi samo za trenutek pomislila na to, da bi postavila nasproti zaslužjeni Franciji svobodno Nemčijo? Ravno nasprotno! Ljubosumno je varovala prirojene lepote svojega starega sistema in jim dodala povrh še vse zvižaje drugega cesarstva, njegov dejanski despotizem in njegovo navidezno demokracijo, njegova politična slepila in njegova finančna sleparstva, njegove nabuhle fraze in njegove prostaške sleparske umetnije. Bonapartistični režim, ki je cvetel doslej samo na eni strani Rena, je dobil s tem na drugi strani svojega dvojnika. In če je bilo tako, kaj je moglo drugega nastati iz tega, kakor vojna?«

Marx in ves generalni svet, kakor je razvidno iz podpisov, so bili mnenja, da je Ludvik Napoleon neposredni napadalec.¹⁷⁸ Čeprav je generalni svet prve internacionale Prusiji priznal obrambni značaj vojne, je Marx z enako doslednostjo šibal junkersko Prusijo pod Bismarckovim vodstvom. Odkrito je izjavil, da je postala »Bonapartejev dvojnik« na drugi strani Rena z vsemi njegovimi najslabšimi lastnostmi in da zadene ista odgovornost za vojno tudi Prusijo.

»Če nemški delavski razred dovoli,« nadaljuje Marx, »da izgubi sedanja vojna svoj strogo obrambni značaj, in se sprevrže v vojno proti francoskemu narodu, bosta zmaga ali poraz enako usodna. Vsa nesreča, ki je doletela Nemčijo po tako imenovanih osvobodilnih vojnah, bo z večjo silo znova oživila.«

Že v prvih dneh po izbruhu vojne je Marx imel za svojo dolžnost pozvati nemške delavce, naj preprečijo, da se ne bo ta obrambna vojna spremenila v napadalno vojno proti francoskemu narodu. Z navdušenjem je navedel prve odgovore nemških delavcev, ki so bili prežeti z duhom mednarodne delavske solidarnosti. Iz resolucije braunschweiskega komiteja in iz Beblove ter Liebknechtove resolucije, sprejete v Chemnitzu na zboru zaupnikov, ki so zastopali 50.000 saških delavcev, je poudaril predvsem tista mesta, ki so najbolj izražala mednarodno vzajemnost delavstva.¹⁷⁹

Prav tako je bil Marx zadovoljen z »berlinsko sekcijo internacionale«, ki je sredi nacionalnega šovinizma izdala pogumen manifest: »Z vsem srcem

¹⁷⁷ Marx K., Prvi proglas generalnega sveta o nemško-francoski vojni, Marx-Engels, Izbrana dela I., 1950, str. 638. Prim. tudi Marx K., Inavguralna poslanica I. internacionale, op. cit., str. 487.

¹⁷⁸ Prim. Prvi proglas generalnega sveta o nemško-francoski vojni, Marx-Engels, Soč. XIII/II, Moskva 1940, str. 9—10.

¹⁷⁹ Prim. tudi poziv braunschweiskega komiteja z dne 24. julija 1870, ki je izšel v 21. številki »Volksstaata«, priobčen v knjigi »Der Hochverrats-Process wider Liebknecht, Bebel, Hepner«, Berlin 1894, str. 393, 859—861.

se pridružujemo vašemu protestu... Slovesno obljublamo, da nas niti glas trobent, niti grmenje topov, niti zmaga, niti poraz ne bodo odvrnili od našega skupnega dela, od združitve delavcev v vseh deželah.«

V svojem pozivu je Marx objavil tudi najpomembnejša mesta iz francoskega manifesta, ki so ga izdali člani pariške sekcije internacionale, ter obču- doval revolucionarno odločnost pariških delavcev.¹⁸⁰

Največjo nevarnost za evropsko demokracijo in mednarodni socializem je tudi tokrat videl v absolutistični Rusiji. Osnova za mednarodno socialistično politiko mu je bil že od leta 1848 boj proti carizmu. Zato je povsem razum- ljivo, da je opozoril nemške delavce na nevarnost, ki bo nastopila, če pruska vlada v boju proti Franciji pokliče na pomoč ruske kozake.

»Najsi se Nemci v obrambni vojni proti bonapartističnemu napadu tudi po pravici zanašajo na simpatije, bi te simpatije pri priči izgubili, ako bi dovolili nemški vladi, da pokliče na pomoč, ali da tudi samo misli na pomoč kozakov,« je pisal Marx v pozivu. Potem ko je bil vojni položaj za Nemčijo ugodnejši, je z neverjetno točnostjo nakazal, da Prusija s svojo nasilno politiko do Francije, z aneksijo Alzacije in Lotaringije, s kontribucijami itd. poriva Francijo v objem reakcionarne Rusije.

Boj proti šovinizmu, boj za mednarodno delavsko vzajemnost sta bili osnovni misli prvega poziva internacionale. »Angleški delavski razred bratsko podaja roko tako francoskim kakor nemškim delavcem. Trdno je prepričan, da bo — naj se končna bližnja ogabna vojna kakorkoli že — zveza delavcev vseh dežel naposled iztrebila vojne. Medtem ko se uradna Francija in uradna Nemčija spuščata v bratomorni boj, pošiljajo delavci drug drugemu besede miru in prijateljstva. Že samo to veliko dejstvo, ki je v zgodovini brez pri- mere, kaže svetlejšo prihodnost. To dejstvo dokazuje, da v nasprotju s staro družbo, z njeno ekonomsko bedo in njeno politično brezumnostjo nastaja nova družba, katere mednarodno načelo bo mir...« Tako je pisal Marx, ko je pozval delavce k mednarodni vzajemnosti, v času, ko je šovinizem v Nemčiji slavil svoje orgije.

Mnogo pomembnejši in bogatejši s politično vsebino je bil drugi poziv generalnega sveta, ki ga je skoraj v celoti napisal Marx. Vojno-strateško obraz- ložitev glede priključitve Alzacije in Lotaringije k Nemčiji pa je napisal Engels.¹⁸¹ Manifest je izšel 9. septembra 1870, to se pravi po sedanski bitki in razglasitvi republike v Franciji.¹⁸² Razdeljen je na dva dela.

Prvi je posvečen Nemčiji, drugi Franciji. V uvodu Marx ugotavlja, da je drugo cesarstvo, kot je predvideval, propadlo. Z naslednjimi besedami je opozoril na prehod iz obrambne v napadalno vojno: »Prav smo imeli tudi, ko smo se bali, da bo nemška vojna svoj strogo defenzivni značaj izgubila in se sprevrgla v vojno proti francoskemu ljudstvu.« Obrambna vojna se je v resnici končala s predajo Ludvika Napoleona, s kapitulacijo pri Sedanu in z razglasitvijo republike v Parizu. Toda že zdavnaj pred temi dogodki, že v tistem trenutku, ko je postala popolna gniloba bonapartistične vojske očitna, se je pruska vojaška kamarila odločila, da spremeni vojno v zavojevalno. Marx je

¹⁸⁰ Primerjaj tudi Marxovo pismo Engelsu z dne 7. septembra 1870, MEGA Bd. 4, str. 379—380.

¹⁸¹ Prim. Engelsovo pismo Marxu z dne 7. septembra 1870, MEGA Bd. 4, str. 379.

¹⁸² Dne 2. septembra 1870 je bila francoska armada premagana pri Sedanu, dne 4. septembra 1870 pa so oklicali v Franciji republiko.

z vso ostrino ožigosal to početje. Sarkastično je obsodil kršitev obljube kralja Viljema, da bo vodil obrambno vojno. Dejal je: »Režiserji vse te komedije (op. pisca: Bismarck-Viljem) so ga morali prikazati tako, kakor da je zopet svojo voljo uklonil pred neudržljivo zahtevo nemškega naroda. Takoj so dali geslo liberalnemu nemškemu srednjemu razredu z njegovimi profesorji in kapitalisti, z njegovimi mestnimi odborniki in časniki. Ta buržoazija, ki je v svojih bojih za meščansko svobodo od 1846 do 1871 pokazala doslej še nevideno omahljivost, nezmožnost in strahopetnost, je bila seveda silno navdušena, da je stopila na evropsko prizorišče v vlogi rjovečega leva nemškega patriotizma.«

Da bi aneksijo opravičili pred manj šovinistično razpoloženim prebivalstvom, so »režiserji komedije« razširili verzijo, da je posest Alzacije in Lotaringije s strateških vidikov neobhodno potrebna. Brez obeh pokrajin naj bi bila dozdevna obramba Nemčije nemogoča, ker bi bilo Franciji po teh navedbah vedno možno vpasti v Nemčijo.

Tudi s to trditvijo se je Marx ukvarjal v »Manifestu«. »Ti zviti 'patrioti',« je poudaril, »zahtevajo Alzacijo in nemški del Lotaringije kot 'materialno garancijo' proti francoskim napadom. Ker je ta nesramna pretveza zmedla mnoge ljudi s šibko pametjo, sodimo, da je naša dolžnost, da si podrobneje pogledamo to zadevo.«

Tu pa je priskočil Engels ter s tehtnimi vojnimi dokazi ovrgel takšne trditve. V zaključku njegove vojno-strateške analize je rečeno: »Če je sedanja vojna sploh kaj dokazala, je dokazala to, kako lahko je napasti Francijo iz Nemčije.« Marx nadalje pravi: »Zgodovina ne bo odmerjala povračila po številu kvadratnih milj, ki so bile odtrgane Franciji, marveč po velikosti zločina, ki obstaja v tem, da so v drugi polovici 19. stoletja nanovo oživelj politiko osvajanj.«

Marx se nato posmehuje zagovornikom liberalnega patriotizma, ki so trdili, da želi Nemčija priključiti Alzacijo in Lotaringijo le zato, da bi imela mir in preprečila nove vojne. Z nasmeškom je obšel Marx prazno govoričenje o miroljubnosti Nemcev ter opozoril liberalne zagovornike prav na nasprotna historična dejstva. »Ni bila Nemčija tista,« je pisal Marx, »ki je leta 1792 vdrla v Francijo z vzvišenim ciljem, da z bajoneti zatre revolucijo 18. stoletja! Mar ni bila Nemčija tista, ki si je umazala roke pri podjarmljenju Italije, zatiranju Ogrske, razkosanju Poljske?«

Posebno pozornost je Marx posvetil v »Manifestu« ruski nevarnosti, ki se je z zmago nad Francijo pojavila v povsem novih okoliščinah. To politično situacijo je ocenil na tale način: »Docela tako kakor sta si leta 1865 dajala obljube Ludvik Bonaparte in Bismarck, docela tako sta leta 1870 storila Gorčakov in Bismarck. Docela tako kakor je Ludvik Bonaparte gojil upanje, da bo vojna 1868 izčrpala tako Avstrijo kakor Prusijo in postavila njega za najvišjega razsodnika nad Nemčijo, si je domišljjal tudi car Aleksander, da ga bo vojna leta 1870, ko bosta Nemčija in Francija izčrpali druga drugo, povzdignila do vrhovnega razsodnika nad evropskim zahodom.« Marx je stalno ponavljal, da mora aneksija Alzacije in Lotaringije brezpogojno gnati Francijo v objem ruskega carizma. Njegova predvidevanja so se povsem uresničila, kot je pokazal nadaljnji zgodovinski razvoj. Marx je pisal o teh stvareh takole: »Ali nemški socialisti res mislijo, da bosta svoboda in mir Nemčije zavarovana, če prisilijo Francijo, da se vrže v objem Rusije? Če vojna sreča, objestnost spričo

uspehov in dinastične spletke Nemčijo zapeljejo, da oropa Francozom del ozemlja, ji ostaneta odprti samo dve poti. Ali mora postati, pa naj velja kar koli, očitni hlapec ruske osvajalske politike, ali pa se mora po kratkem oddihu pripraviti za novo, 'defenzivno', ne za eno izmed tistih tako imenovanih 'lokaliziranih vojn', marveč za rasno vojno proti združenima rasama Slovanov in Romanov.«

Z neomajno simpatijo je govoril Marx o protestih nemških delavcev proti aneksiji Alzacije in Lotaringije. Protestom Bebela in Liebknechta proti zavojevalni politiki uradne Prusije se je priključil tudi braunschweiški komite. »Nemški delavci,« je pisal Marx, »zahtevajo jamstva, jamstva, da njihove ogromne žrtve niso bile zaman, da so izbojevali svobodo, da bi se zmage, ki so jih dosegli nad bonapartističnimi vojskami, ne spremenile v poraz nemškega ljudstva kakor leta 1815. In kot prvo teh garancij zahtevajo časten mir za Francijo in priznanje francoske republike.«

Kot je razvidno iz »Manifesta« ter Marxove in Engelsove korespondence, sta posvetila veliko pozornost razmeram v Franciji po razglasitvi republike. Marxa so notranje razmere v Franciji tedaj zlasti vznemirjale. Zastavljal si je vprašanje, ali je demokracija v Franciji dovolj trdna. Ali bo republika, do katere ni prišlo z naletom »od spodaj«, ampak je nastala predvsem kot rezultat zunanjih okoliščin, trajna. »Ta republika ni prevrnila prestola,« piše Marx, »marveč je samo sedla na izpraznjeni prostor. Ni bila oklicana kot socialna pridobitev, marveč kot ukrep za narodno obrambo. Ta republika je v rokah začasne vlade, ki je sestavljena delno iz notoričnih orleanistov, delno iz buržoaznih republikancev; in med temi so nekateri, ki jim je julijska vstaja leta 1848 vžgala neizbrisljiv pečat. Delitev dela med člani te vlade obeta, kakor kaže, malo dobrega. Orleanisti so zasedli mesta, ki pomenijo moč — armado in policijo — medtem ko so dozdevnim republikancem prepustili mesta, kjer lahko samo blebetajo.«

Marx je bil povsem na jasnem, pred kako velikimi težavami stoji francoska demokracija. Na eni strani je stal pred vrati zunanji sovražnik. Bismarckova in Viljemova trditev, da se borita le proti Bonaparteju, ne pa proti francoskemu ljudstvu, se je pokazala kot gola laž. Ko je bil Bonaparte skoraj njun ujetnik, sta vojno kljub temu nadaljevala, in njune čete so se približevale Parizu. Na drugi strani pa francoski delavci »novi republikanski vladi« niso zaupali. V času, ko je Marx sestavil drugi »Manifest«, je med francoskim delavstvom prevladovalo veliko nezadovoljstvo. 31. oktobra 1870 je v Parizu prišlo do prvega poskusa upora in razglasitve nove začasne vlade. Med člani te vlade so bili: Blanqui, Pyat, Victor Hugo. Upor ni uspel. Blanquija, Flourensa, Pyata in dr. so zaprli. O tem vrenju med pariškim delavstvom in o pripravah na upor sta Marx in celotni generalni svet nedvomno morala nekaj vedeti. Tedaj se je zastavljalo vprašanje: kakšno stališče je treba zavzeti do upora francoskih delavcev v trenutku, ko Prusi stojijo pred vrati Pariza? Čeprav je na nezadovoljstvo francoskih delavcev z novo republikansko vlado Marx gledal s simpatijami, se je hkrati bal, da bi uporniško gibanje prav v tem trenutku koristilo le Prusiji, ki jo je po porazu drugega cesarstva uvrstil skupno z Rusijo med najhujše sovražnike demokratičnega gibanja. Marx je prav tako tedaj izrazil bojazen, da ponovitev nacionalnih tradicij iz leta 1792 lahko vladajoči kliki v Franciji omogoči, da prevari delavce. Zato je delavce svaril pred prenačnimi koraki. Marxovo opozorilo francoskemu delavstvu de-

jansko kaže, da ni presojal vprašanja s specifično nemškega, ampak s stališča evropskega razvoja.¹⁸³ Aneksijo Alzacije in Lotaringije je Marx neizprosno zavračal. Zvezo Francije z ruskim carizmom pa je imel za veliko nesrečo, ker bi zavrla razvoj mednarodnega delavskega gibanja. Marx je zato po Sedanu priporočal francoskim delavcem, da podprejo novo republikansko vlado v njenih obrambnih naporih proti nemški invaziji, nemški delavci pa naj istočasno vodijo propagando za zmeren mir in proti aneksiji Alzacije in Lotaringije. Tudi angleški delavci so manifestirali svoje simpatije za francosko republiko, Garibaldi pa je prišel na čelu italijanskih prostovoljcev Francozom na pomoč. Vse to pa je bilo brez praktičnega pomena. Garibaldi ni mogel zadržati zmagoslavnega pohoda nemške vojske. Propagando nemške socialne demokracije je Bismarckova policija zatrla, angleška vlada pa ni videla nikakega povoda, da bi se aktivno vmešala v likvidacijo Napoleonovega režima. Bismarckova zunanja politika v teku vojne je bila tako spretna, da niti Anglija niti Rusija nista imeli povoda za intervencijo. Marxova prizadevanja v interesu francoske republike so bila tedaj občudovanja vredna. Praktično tedaj ni bilo mogoče ničesar drugega storiti kot da si nemški in francoski delavci med sabo izjavijo, da ne priznajo aneksije Alzacije in Lotaringije. Glavna naloga je bila, da se vojna čim prej konča in da se nemško in francosko delavstvo v novih razmerah čim bolj okrepi in organizira.

Marx in Engels sta od Sedana sem povsem točno vedela, da je vojaški odpor Francije brezupen in sta obžalovala iluzije, ki so jih gojili francoski delavci glede na možnosti revolucionarne osvobodilne vojne. Marx in Engels sta se tedaj bała, da se pariški proletarijat ne bo pustil zlorabiti za pustolovščine, ki bi zanj imele težke posledice. V pismu z dne 12. septembra 1870 je Engels opozoril Marxa na nevarnosti in posledice upora. Marx se je glede tega z Engelsom povsem strinjal. Oba sta že dolgo let osredotočila svojo politiko na padeč Bonaparta in s tem povezamo revolucijo v Franciji kot uvod k novemu revolucionarnemu vzponu v Evropi. Sedaj je bil Bonaparte pregnan, republika v Parizu je zmagala, obstoječa družbena ureditev Francije je bila izpodkopana, izgledi za francosko demokracijo so bili znatno boljši kot prej. Toda zato je bilo treba, da se pariški delavci ne pustijo zapeljati v nepreračunljive akcije prehitrim korakom.

Če gledamo na tedanje Marxovo oceno s tega stališča, nam bo jasneje, zakaj je v drugem delu »Manifesta« pisal: »Tako se je znašel francoski delavski razred v skrajno težavnem položaju. Sleherni poskus strmoglavit novo vlado sedaj, ko trka sovražnik že skoraj na vrata Pariza, bi bila obupna blaznost. Francoski delavci morajo storiti svojo državljansko dolžnost, toda ne smejo dovoliti, da bi obveljale nacionalne tradicije iz leta 1792, kakor so se dali francoski kmetje preslepiti nacionalnim spominom na prvo cesarstvo. Ne smejo ponavljati preteklosti, temveč graditi v bodočnost. Naj mirno in odločno izkoristijo sredstva, ki jim jih nudi republikanska svoboda, da temeljito izvedejo organizacijo svojega lastnega razreda. To jim bo dalo novih herkulskih moči za prepored Francije in za nato skupno nalogo — osvoboditev proletariata. Od njihove moči in modrosti je odvisna usoda republike.« Takšne so bile tedaj osnovne Marxove misli v odnosih do Francije.

¹⁸³ Primerjaj Marxovi pismi Engelsu z dne 6. septembra 1870, MEGA Bd. 4, str. 378.

Razglas pa se zaključuje z zahtevo: »Sekcije internacionalne delavske zveze naj pozovejo delavski razred v vseh deželah k aktivnemu nastopu. Ako delavci pozabijo svojo dolžnost, ako ostanejo pasivni, tedaj bo sedanja strašna vojna samo predhodnica še strašnejših mednarodnih bojev in bo v vseh deželah privedla do novih porazov delavcev in do novih zmag gospodarjev meča, zemljiške posesti in kapitala.«

Ko je bila pol leta pozneje v Parizu ustanovljena Komuna, ji je Marx posvetil svoje nesmrtno delo »Državljska vojna v Franciji«.

Stališče nemške socialne demokracije do vojnega vprašanja in združitve Nemčije

Leta 1848 so propadli poskusi, da se Nemčija združi na revolucionaren način. V porevolucijskem obdobju je bilo mogoče doseči združitev na tri načine: »Prva pot je bila resnična združitev z odstranitvijo vseh posameznih držav, torej revolucionarna pot,« je pisal Engels. »Ta pot je prav v Italiji vodila k cilju. Savojska dinastija se je priključila revoluciji in s tem zasidrala italijansko krono. Za takšno pogumno dejanje pa so bili naši Savojski, Hohenzollerni in njihovi ošabni Cavourji à la Bismarck povsem nesposobni... Druga pot je bila združitev pod hegemonijo Avstrije... Na kratko. Nemška enotnost pod avstrijskim okriljem je bila romantičen sen in se je za takšnega tudi pokazala, ko so se nemški majhni in srednji knezi sestali leta 1863 v Frankfurtu, da okličejo cesarja Franca Jožefa za nemškega cesarja. Pruski car je enostavno izostal in cesarska komedija je padla v vodo. Ostala je tretja pot: združitev na čelu s Prusijo.«¹⁸⁴

Leta 1863 je prišel »železni kancler« Bismarck na vlado ter pričel uresničevati nacionalno združitev z »revolucijo od zgoraj«, s politiko »Blut und Eisen«. Neposredno po vojni med Dansko in Schleswig-Holsteinom leta 1864 se je zaostriло vprašanje, pod katero hegemonijo se bo Nemčija združila: pod Prusijo ali Avstrijo. Postalo je povsem jasno, da je vojna med Prusijo in Avstrijo le še vprašanje časa. Gasteinska pogodba z dne 11. avgusta 1865 glede uprave Schleswig-Holsteina je izbruh vojne trenutno le odložila. Pripravljajoč vojno proti Avstriji si je Bismarck (s podporo proti Poljski) zagotovil nevtralnost Rusije, nasproti Franciji pa si je s privolitvijo kompenzacij zavaroval položaj. Z obljubo izročitve Benečije si je pridobil zavezništvo Italije. Njegov cilj je bil, da z izključitvijo Avstrije iz Nemške zveze ustvari veliko Prusijo oziroma Prusiji podrejeno »Malo Nemčijo.«¹⁸⁵

Nas pa predvsem zanima, kakšno je bilo taktično stališče nemškega delavskega gibanja do avstrijsko-pruske vojne leta 1866.

Že pred vojno in med njo sta se v nemškem delavskem gibanju izoblikovali dve različni smeri. Eno smer sta zastopala Liebknecht in Bebel ter njuni privrženci, drugo smer pa je zastopala grupa s Schweitzerjem na čelu. Razlika med obema strujama je bila v bistvu ta, da sta bila Liebknecht in Bebel mne-

¹⁸⁴ Prim. Engels F., Gewalt und Oeconomie bei der Herstellung des neuen Deutschen Reiches, Neue Zeit 1895/96, XIV. Jhr. Bd 1, str. 685—711.

¹⁸⁵ Glej Mehring Fr., Historija njemačke socialne demokracije, zv. III, Zagreb 1953, str. 199—200; prim. tudi Bebel A., Aus meinem Leben, zv. I., Stuttgart 1919, str. 139—145.

nja, da obstajajo pogoji za neposredno revolucionarno gibanje. Skladno s tem sta se v govorih in člankih borila za revolucionarno-demokratsko združitev Nemčije »od spodaj navzgor«, medtem ko je Schweitzer povsem priznaval zgodovinsko misijo Bismarcka in je že v prvih razvojnih stopnjah »revolucije od zgoraj« opustil vsako upanje na organiziranje množičnega revolucionarnega gibanja in agitacijo zanj, to je na revolucijo »od spodaj«.

Proti Bismarckovim načrtom popruseja Nemčije in njegovi malonemški politiki izključitve Avstrije iz Nemške zveze je nastopilo tudi nacionalno ljudsko gibanje, ki se je zlasti močno okrepilo leta 1866. Na čelu tega gibanja je bila pretežno mala buržoazija z izjemo Saške, kjer se je po zaslugi Liebknehta in Bebla že poznal močan vpliv delavstva, čeprav še ne povsem osvečenega. To nacionalno-demokratsko ljudsko gibanje je bilo tudi usmerjeno proti prusko misleči buržoaziji in njeni zastopnici »napredni stranki, ki se je iz strahu pred revolucijo postavila na stran Bismarcka ter s tem izdala svojo demokratsko nalogo«. Bebel je v svojih spominih opozoril na zelo posrečeno in točno Bismarckovo oceno te liberalne buržoazije, ko je zapisal njegove besede: »... da je njen strah pred revolucijo večji kot sovraštvo do njega.«¹⁸⁶ V Nemčiji so tedaj mnogi verjeli v možnost revolucije z izjemo pokrajin vzhodno od Labe, je zapisal Bebel v svojih »Spominih«.¹⁸⁷

Celotno Liebknechtovo in Beblovo politično delovanje je bilo tedaj usmerjeno v to, da vključita enoten delavski razred v ljudsko gibanje in ga postavi na čelo tega gibanja. Liebknecht in njegovi privrženci so tudi želeli, da bi prišel Marx leta 1865—66 v Nemčijo in se postavil na čelo nemškega delavskega gibanja ter mu dal smer in cilj.¹⁸⁸ Liebknecht in Bebel sta se zavzemala za enotno nemško republiko, ki naj bi vključila tudi nemško Avstrijo. Bilo jima je jasno, da niti pruska niti avstrijska vlada ne zastopata resničnih koristi nemškega ljudstva. Glede na bližnjo dinastično vojno med Prusijo in Avstrijo sta računala, da bo zmaga na strani Avstrije in da bo Prusija kot glavni sovražnik nemške revolucije in republikanske enotnosti premagana. Iz istih razlogov je tudi Engels 2. aprila 1866 pisal Marxu: »Vsak, ki je sokriv (Bismarck in Bonaparte — op. pisca) te vojne, — če do nje pride, zasluži, da ga obesijo. Z enako nepristranostjo želim to Avstrijcem, vendar je moja glavna želja, da Prusi dobijo uničujoče udarce.«¹⁸⁹

Liebknecht in Bebel sta tedaj na številnih delavskih zborovanjih širom Nemčije jasno izpričala svoje revolucionarne cilje združitve Nemčije.¹⁹⁰

Zlasti jasno se je Beblovo stališče pokazalo v resoluciji, ki jo je predlagal 8. maja 1866 v Leipzigu na protestnem zborovanju pred 5000 prebivalci. Ti so protestirali proti sklepom mestnih oblasti, ker so pod pritiskom liberalne buržoazije sklenile, da se Saška priključi Prusiji.

V tej resoluciji je Bebel označil prusko politiko kot »nenemško«, podpiranje takšne politike pa kot »škodljivo interesom nemškega ljudstva«. Zahteval je »sklicanje parlamenta, ki bi izšel iz splošnih, enakih in neposrednih volitev

¹⁸⁶ Primerjaj Bebel A., op. cit., str. 59.

¹⁸⁷ Primerjaj Bebel A., op. cit., str. 118—119.

¹⁸⁸ Glej Leidigkeit H., Wilhelm Liebknecht in August Bebel in der deutschen Arbeiterbewegung 1863—1869, Berlin 1957, str. 93.

¹⁸⁹ Engelsovo pismo Marxu z dne 2. aprila 1866, Marx-Engels, Briefwechsel Bd. 3, Berlin 1949, str. 384.

¹⁹⁰ Glej Bebel A., op. cit., str. 132—134; prim. tudi Leidigkeit H., op. cit., str. 96.

s tajnim glasovanjem in bi bil oprt na splošno ljudsko oborožitev«. Resolucija prav tako izraža upanje, »da bo nemško ljudstvo za svoje zastopnike izvolilo takšne ljudi, ki bodo zavrgli sleherno centralno oblast«. Nemško ljudstvo poziva, »naj se dvigne kot en mož in z orožjem v rokah brani svojo lastnino in čast«, v primeru da bi nemška bratomorna vojna zaigrala nemško ozemlje tujcu.¹⁹¹

Ko je eden izmed predstavnikov mestne hiše skušal opravičiti sklep mestne oblasti, ga je Liebknecht ostro zavrnil in spomnil pruske brutalnosti iz leta 1848—49. »... Prusi so na Badenskem postrelili na tisoče borcev za svobodo, na stotine s prekimi sodišči. Prusija je bila tista, ki je zatrla dresdendsko vstajo in ta Prusija se hoče sedaj postaviti na čelo Nemčije, narediti za nemškega cesarja človeka, ki je pustil postreliti narodne borce za svobodo.«¹⁹² Liebknechtove besede izražajo ogorčenje in srd nad kontrarevolucionarnim divjanstvom, ki ga je na lastni koži občutil tudi sam kot borec iz leta 1848.

Podobno je izjavil tudi Bebel v govoru pred frankurtskimi demokrati. V njem je ostro zavrnil hegemonistične težnje Prusije ter jo obsodil, da je izzvala sedanjo krizo. Sedanjo krizo je po Beblovem mnenju »mogoče preprečiti le tako, da se vsa Nemčija kot en mož dvigne in pokaže, da ne želi biti miren opazovalec državljanske vojne... Če pa kljub temu izbruhne vojna, tedaj naj se dvigne vse ljudstvo in nastopi proti Prusiji kot kršiteljici miru.«¹⁹³ Soglasno sprejeta resolucija je zahtevala oborožen odpor proti pruski politiki, če bi kršila mir, liberalno rešitev nevtralnosti je zavrгла kot »bojazljivost ali izdajo«. Schleswig-Holsteinu je priznala pravico do samostojnosti. Prav tako je zavrnila pruski parlamentarni predlog, namesto njega pa je predlagala, »naj o ustavi celotne Nemčije odloča konstituirano ljudsko zastopstvo, ki uživa potrebna pooblastila«. V resoluciji je bila izražena tudi zahteva po splošni ljudski oborožitvi. V zaključku je resolucija pozvala nemško ljudstvo, naj se povsod v mestu in na deželi vključuje v politična društva.¹⁹⁴

To je bil prvi poskus, da se lotita organiziranja množičnega ljudskega gibanja. Za takšno gibanje so bili tedaj revolucionarni pogoji. »Nemčija je videti iz dneva v dan bolj revolucionarna. V Berlinu in Bremenu hodijo delavci tiho, grozeče po ulicah,« je Engels pisal Marxu.¹⁹⁵

Objektivni obeti na uspeh tega demokratičnega gibanja so bili tedaj še dokaj megleni. Liebknechtova in Beblova želja, da spremenita dinastično vojno v ljudsko revolucionarno vojno, je bila zaradi pomanjkanja sleherne potrebne vodilne organizacije brez večjih perspektiv. Liebknecht in Bebel sta v tem kratkem času prešla od agitacijskega in propagandnega dela v obliki govorov na zborovanjih k organiziranju političnih organizacij in še to le nekaj tednov, ponekod le nekaj dni pred izbruhom vojne. Zaradi premajhnega idejnega prebujenja množic to gibanje še ni moglo biti akcijsko mogoče. Velik uspeh pa je bil, da sta vključila saške delavce v to gibanje. Vstopenje delavcev v demokratične organizacije je pomenilo le prehodno stopnjo v razvoju k samostojni delavski stranki. Maloburžoazna demokracija, ki je bila hegemon gibanja,

¹⁹¹ Bebel A., op. cit., str. 147.

¹⁹² Leidigkeit H., op. cit., str. 208.

¹⁹³ Bebel A., op. cit., str. 153.

¹⁹⁴ Bebel A., op. cit., str. 153—154.

¹⁹⁵ Engelsovo pismo Marxu z dne 11. junija 1866, Marx-Engels, Briefwechsel Bd. 3, Berlin 1949, str. 406.

delavstvu ni mogla dati nekih perspektiv. Saško so v nekaj dneh zasedle pruske čete, ko je izbruhnila vojna. Kljub temu je Liebknecht še vedno upal v možnost revolucionarne rešitve. V časopisu »Deutsche Wochenblatt« je 24. junija 1866 pisal: »Trenutno v Saški ne moremo ničesar storiti. Naše upanje počiva v južni Nemčiji. Če tam stori Ljudska stranka svojo dolžnost, vladam izsili koncesije, razvije ljudsko gibanje, tedaj je zmaga nacionalne stvari zagotovljena. Ob primernem trenutku smo na straži.«¹⁹⁶

Njegov optimizem se ni izpolnil. Ljudsko gibanje tudi na jugu ni doseglo večjih uspehov. V boju proti združitvi Nemčije »od zgoraj« sta Liebknecht in Bebel vztrajala celo po vojni, po pruski zmagi. Osnutek chemniškega programa demokratične stranke Saške, ki so ga zasnovali in soglasno sprejeli neposredno po prusko-avstrijski vojni 19. avgusta 1866, je poudaril: »Demokratična stranka bo obdržala kljub spremenjenim razmeram svoj star program neokrnjen in se bo zanj zavzemala.« Nadalje je poudarjal osnutek, ki sta ga formulirala Liebknecht in Bebel, da je demokratična stranka dolžna boriti se proti sovražniku nemške svobode in enotnosti v vseh okoliščinah in na vseh področjih.¹⁹⁷ S temi besedami sta Liebknecht in Bebel ponovno izpričala svojo doslednost in demokratično taktiko do združitve Nemčije. V program sta vključila tudi vrsto demokratičnih zahtev kot »neomejeno pravico narodov do samoodločbe, ljudsko oborožitev namesto stalne vojske, ustanovitev parlamenta s popolnimi pooblastili glede odločanja o vojni in miru«, »odpravo vseh stanovskih privilegijev glede rojstva in veroizpovedi.«¹⁹⁸ Prav tako jasno sta v programu opredelila svoja stališča do velikonemških partikularističnih tendenc južnonemških maloburžoaznih demokratov. (Eckardt L., Mayer K., Pfau L., Lange Fr. itd.)¹⁹⁹ Zahtevala sta »združitve Nemčije v demokratično državno obliko«. »Nobene dedne centralne oblasti — nobene male Nemčije pod pruskim vodstvom... nobene velike Nemčije pod avstrijskim vodstvom... Te in podobne dinastično partikularistične težnje, ki lahko vodijo k nesvobodi, razdrobljenosti in tujemu gospostvu, mora demokratična stranka najodločneje pobijati.«²⁰⁰ Glede rešitve socialnega vprašanja sta šla v sporazum z maloburžoazno demokracijo ter med drugim zahtevala organiziranje produktivnih zadrug, da se tako »izravnajo protislovja med kapitalom in delom.«²⁰¹

Toda Prusija je zmagala, Bismarck je Avstriji pobral Holstein in priključil Hannover, Kassel, Nassau in svobodno mesto Frankfurt. Bismarck je bil iz določenih političnih namenov do Avstrije prizanesljiv. Avstrija je izstopila iz Nemške zveze. Leto 1866 je tako prineslo zmago »malonemški politiki«. V letu 1866—67 so izvedli organizacijo Severnonemške državne zveze. Bismarck je v korist Prusije odstranil tri legitimne nemške kneze. Objektivno je odprava teh državic pomenila korak naprej k združitvi Nemčije. »To je bila popolna revolucija,« je pisal Engels. »Mi smo naravnost zadnji, ki bi mu to očitali. Kar mu mi očitamo, je nasprotno, da je bil pruski revolucionar 'od zgoraj'.«²⁰² Rezul-

¹⁹⁶ Leidigkeit H., op. cit., str. 102.

¹⁹⁷ Prim. chemniški program, ponatisnjen v knjigi »Der Hochverrats-Prozess wider Liebknecht, Bebel, Hepner, Berlin 1894, str. 909—911. Glej tudi Leidigkeit H., op. cit., str. 104.

¹⁹⁸ Hochverrats Prozess... op. cit., str. 910—911.

¹⁹⁹ Glej stališča južnonemških demokratov: Leidigkeit H., op. cit., str. 70—84.

²⁰⁰ Hochverrats Prozess... op. cit., str. 911.

²⁰¹ Hochverrats Prozess... op. cit., str. 911.

²⁰² Engels F., Gewalt und Oekonomie... op. cit., str. 717.

tatov vojne leta 1866 ni bilo mogoče zavreti, kot je poskušal Liebknecht.²⁰³ Engels je tedaj poudaril, da mora nemško delavsko gibanje dejstvo pruske zmage enostavno sprejeti, ne da bi jo odobrilo, in nastajajočo državno in gospodarsko centralizacijo izkoristiti za nacionalno organizacijo in združitev nemškega proletariata, kolikor more.²⁰⁴

Liebknecht v sovraštvu do pruske reakcije ni odobral pruske zmage. Njegov cilj je bila enotna nemška republika. Po Leidigkeitovem mnenju Liebknechtovega »avstrofilstva« ne smemo tolmačiti tako, kot da bi hotel na mesto Prusije postaviti Avstrijo. Liebknecht se je tedaj nadejal, da Avstrija stoji pred revolucijo, to je na predvečer svojega leta 1789, ki bo dala povod za nemško revolucijo.²⁰⁵ Engels je Liebknechtovo enostransko presojo dogodkov, kot je razvidno iz Marxove in Engelsove korespondence, kritiziral in poudaril, da se do dogodkov in rezultatov vojne leta 1866 ne sme vesti preprosto, negativno, to je reakcionarno, ampak kritično, to se pravi, da mora rezultate vojne leta 1866 izkoristiti v korist delavskega razreda.²⁰⁶ Ustanovitev Severnonemške državne zveze je politično pomenila odločilen korak k združitvi Nemčije. Liebknechtove težnje, da bi državno zvezo namenoma prezrli, da bi severnonemški državni zbor bojkotirali, so bile napačne. Splošna volilna pravica Bismarckove politike »od zgoraj« je pomenila za delavstvo napredek, ker mu je omogočila zastopstvo v zakonodajni skupščini.²⁰⁷ Centralizacija države, ki je bila izvedena s severnonemško zvezo, je hkrati ustvarila prve pogoje za razvoj samostojne nacionalne organizacije nemškega delavstva.

Celotna Liebknechtova in Beblova taktika je bila med vojno leta 1866 vseskozi revolucionarna. Zavzemala sta se za revolucionaren način združitve Nemčije ter pozivala demokratične množice, da stvar združitve Nemčije vzamejo v svoje roke. »Poraz vojne stranke bi bil za Prusijo najlepša zmaga. Narod želi prav tako malo služiti Prusiji kot Avstriji. Biti želi svoboden gospod v svoji lastni hiši,« je bilo rečeno 15 dni pred izbruhom vojne v razglasu malo-buržoaznega komiteja, katerega član je bil tudi Bebel.²⁰⁸

Revolucionarnega stališča v letu 1866 Bebel ni nikdar obžaloval. Še v letu 1911, ko je že pripadal »marksističnemu centru«, je v »Spominih« zapisal naslednje: »Liebknechta in mene so pogostokrat spraševali, kaj bi bilo, če bi namesto Prusije zmagala Avstrija. Vendar bistvo stvari ni bilo v tem; moje mnenje je, da vojni poraz ljudstvu, ki ni svobodno, njegovemu notranjemu razvoju prej koristi, kot pa ga zavira. Zmage povzročijo, da je vlada, ki nasprotuje ljudstvu, ošabna in prevzetna. Porazi jo silijo, da se približa ljudstvu in da si pridobi njegove simpatije. To nas uči leto 1806—1807 za Prusijo, leto

²⁰³ Osnovanje Severnonemške državne zveze je pomenilo dejansko kompromis med prizadevanjem med popolno nacionalno združitvijo in partikularistično tradicijo pod vodstvom Prusije. Severnonemški državni zbor je bil izvoljen na osnovi enake volilne pravice. Njemu nasproti je bil zvezni svet. Bismarcku je uspevalo, da je spretno držal ravnotežje med obema institucijama.

²⁰⁴ Engelsovo pismo Marxu z dne 25. 7. 1866, Marx-Engels, Briefwechsel, Bd. 3, Berlin 1949, str. 411.

²⁰⁵ Leidigkeit H., op. cit., str. 107. Prim. tudi Engelsovo pismo Marxu z dne 16. 12. 1867, Marx-Engels, Briefwechsel, Bd. 3, Berlin 1949, str. 551.

²⁰⁶ Engelsovo pismo Marxu z dne 15. avgusta 1870, MEGA Bd. 4, str. 365—367.

²⁰⁷ Prim. Mehring Fr., Historija njemačke socialne demokracije, III. zv., str. 163.

²⁰⁸ Bebel A., op. cit., str. 156.

1866 za Avsrijo, leto 1870 za Francijo, porazi Rusije v vojni z Japonsko leta 1904...²⁰⁹

Povsem drugo taktično stališče do vojne leta 1866 je zavzel Schweitzer, ki je nadaljeval Lassalovo taktiko in jo s svojimi nacionalističnimi koncepti le še poglobil. Bebel je v svojih »Spominih« posvetil posebno pozornost Schweitzerjevi politični evoluciji stališč do združitve Nemčije.²¹⁰ Mnogo podrobneje je Schweitzerjevo politično dejavnost obravnaval znani Engelsov biograf Gustav Mayer v delu »Johan Baptist v. Schweitzer und die Sozialdemocratie« (Jena 1909). Novejši avtorji (Leidigkeit, Schleifstein) so ob upoštevanju novih arhivskih virov zlasti natančno rekonstruirali Marxovo in Engelsovo stališče do Schweitzerjeve »socialnopatriotične« taktike.²¹¹ Za vse te avtorje je skupno to, da se njihove ocene Lassalove in Schweitzerjeve politične dejavnosti močno razlikujejo od Mehringovega prikazovanja v njegovi zgodovini nemške socialne demokracije.²¹²

V ospredju našega zanimanja je prizadevanje, da v splošnih obrisih prikazemo taktično stališče Schweitzerja v avstrijsko-pruski vojni leta 1866.

Takoj po Lassalovi smrti (1864) si je Schweitzer zelo prizadeval, da pridobi Marxa za vodstvo Lassalovega »vsenemškega delavskega združenja«.²¹³ Zaradi razmer v Nemčiji in idejne problematičnosti gibanja Marx tega vabila ni mogel sprejeti.²¹⁴ V začetku, ko Schweitzerjeva taktika še ni bila dovolj jasna, je Schweitzerju uspelo pridobiti za sodelavce v lassalovskem časopisu »Socialdemokrat« med drugimi tudi Marxa, Engelsa in Liebknechta.²¹⁵ Toda to ni trajalo dolgo. Schweitzer je pričel s svojimi članki v »Socialdemokratu« vedno očitneje izražati probismarckovsko stališče, od začetka previdno, pozneje pa vedno očitneje. V članku »Das Ministerium Bismarck und die Regierungen der Mittel- und Kleinstaaten«, ki je izšel v 6. številki »Socialdemokrata«, se je pričel previdno spogledovati s Bismarckovo politiko.²¹⁶

V vrsti člankov, ki jih je pričel objavljati 27. januarja 1865 pod naslovom »Das Ministerium Bismarck«, se je odkrito zavzemal za Bismarckovo politiko, jo hvalil in oboževal.²¹⁷ Vse to je dalo povod, da so Marx Engels in Liebknecht izstopili iz redakcijskega odbora.²¹⁸ Časopis je odtlej vedno bolj jadral v probismarckovske vode. »Vsenemško delavsko združenje« je Schweitzer pričel voditi proti volji velikega dela članstva na stran Bismarckove velikopruske politike, tj. v korist dinastije Hohenzollernov. V vrsti člankov pod naslovom

²⁰⁹ Bebel A., op. cit., str. 164.

²¹⁰ Primerjaj Bebel A., op. cit., Bd. II. Die Periode des Herren Schweitzer in der proletarischen Arbeiterbewegung, Stuttgart 1919, str. 1—137.

²¹¹ Prim. Leidigkeit H., op. cit., glej tudi poglavje »Mehring's Stellung zu Lassalle und zum Lassalleanischen Arbeiterverein« v knjigi: Schleifstein J., Franz Mehring, sein marxistisches Schaffen 1891—1919, Berlin 1959, str. 226—250.

²¹² Prim. Mehring, Historija njemačke socialne demokracije, zv. III, str. 145—217.

²¹³ Marx K., Chronik seines Leben in Einzeldaten, Marx-Engels-Lenin Institut, Moskau 1934, str. 230.

²¹⁴ Prim. tudi Mehring, op. cit., zv. III, str. 164.

²¹⁵ Prim. Bebel A., op. cit., zv. II, str. 14; Leidigkeit, op. cit., str. 43—44; Mehring Fr., zv. III, str. 164.

²¹⁶ Bebel A., op. cit. zv. II, str. 15.

²¹⁷ Prim. Bebel A., op. cit., zv. II, str. 15—19; Leidigkeit, op. cit., str. 51—52; glej tudi Mehringovo oceno teh člankov: Mehring Fr., zv. III, str. 169—170.

²¹⁸ Prim. Marxovo in Engelsovo izjavo, ponatisnjeno pri Beblu v II. zv., str. 21 do 23; Leidigkeit H., op. cit., str. 51—52.

»Habsburg-Hohenzollern und die Deutsche Demokratie«, ki so pričeli izhajati aprila, tj. nekaj mesecev pred izbruhom vojne, se je Schweitzer odkrito opredelil za uničenje Avstrije ter se zavzel za malonemško združitev Nemčije.²¹⁹ V svojem govoru »O sedanjih nalogah socialnodemokratske stranke Nemčije«, ki ga je imel 16. julija 1866 v Leipzigu, je v zaključku dejal: »Če nam uspe, da prusko vlado privedemo do nadaljnjih koncesij... tedaj bomo, kolikor moremo, storili svoje, da bo zmaga ne pri zastavah Avstrije, ampak pri zastavah Prusije, ne pri zastavah Benedeka, ampak pri zastavah Bismarcka in Garibaldija.«²²⁰ S tem, da je ob Bismarcku imenoval tudi Garibaldija, je Schweitzer skušal zelo spretno in demagoško prikazati, da Bismarck zastopa tudi nacionalno ljudsko gibanje. Po pruskih zmagal je »Socialdemokrat« pisal: »Dogodili so se pomembni dogodki, toda mi ne moremo zgodovine vrniti nazaj. Obe veliki sili Nemčije sta se borili za to, katera od njih bo zavladovala v naši domovini — odslej obstaja samo ena velika nemška sila. To ni rešitev, ki smo jo mi hoteli — vendar je neka rešitev — in ta rešitev je dejansko tu.«²²¹ Schweitzerjevi bližnji privrženci, npr. Hassenclever in Tölcke, so tedaj pisali slavošpeve v čast Bismarcku. Še bolj odkrito je Schweitzer izpovedal socialnopatriotično stališče v programatični izjavi, ko je postavil svojo kandidaturo za severnonemški parlament z namenom, da bi se priklopili konservativcem. V njej je dobesedno dejal: »Če bi ogrožale resne nevarnosti iz inozemstva nemško domovino, tedaj si bom prizadeval z vso silo, ki je lahko posamezniku na razpolago, v parlamentu in izven njega, da podprem pruskega kralja, v katerem se zrcali nemška moč, in njegovo vlado.«²²² Marx je takšno Schweitzerjevo stališče z vso upravičenostjo označil kot stališče »kraljevskega pruskega socialnega demokrata«.

Če kratko povzamemo Liebkechtova in Beblova taktična stališča med prusko-avstrijsko vojno na eni ter Schweitzerjeva na drugi strani, je razlika zelo jasno razvidna: Liebkecht in Bebel ter njuni pristaši so se že od samega pričetka borili za revolucionarno pot združitve Nemčije. Težili so, kot smo videli, da bi preusmerili gibanje ljudskega odpora na stran revolucije. Do zdajnjega trenutka sta Liebkecht in Bebel nastopala kot revolucionarja. Schweitzer in njegovi privrženci pa so takoj priznali Bismarckove uspehe in v svoji taktiki zavzeli liberalno nacionalistično stališče.

Stališče nemške socialne demokracije do vojne leta 1870—71

Prusko-francoska vojna se je pričela v povsem drugih razmerah. Nemški delavski razred in socialna demokracija sta se v tem obdobju že znatneje okrepila.²²³ Pred stranko je bilo vprašanje, kakšno taktično stališče naj socialisti zavzamejo v tej vojni. Ali naj nastopajo kot revolucionarji v času, ko Bismarck skuša izvesti zgodovinsko napredno delo, kot je nacionalna združitev »od zgoraj«? Ali naj nastopijo kot »socialni patrioti« ter podprejo vlado? To so bila

²¹⁹ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 37.

²²⁰ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 38. Prim. tudi Leidigkeit H., op. cit., str. 106—107.

²²¹ Mehring Fr., op. cit., zv. III, str. 222.

²²² Bebel A., op. cit., zv. II, str. 148.

²²³ Pri volitvah v skupščino 3. marca 1871 je dobila nemška socialna demokracija 3 % (101.927) od celotnega števila glasov. Glej Mehring Fr., op. cit., zv. IV, str. 18.

osnovna taktična vprašanja, ki jih je nemška socialna demokracija morala v vojni 1870—71 rešiti. V tej zvezi je izoblikovala tri, več ali manj jasne tendence: 1. stališče Liebknechta in Bebla, 2. stališče Schweitzerja in njegove skupine ter 3. stališče braunschweiskega komiteja, ki je bil še pod vplivom lassallovcev, čeprav so se njegovi člani formalno priključili eisenachovcem.

a) Liebknechtovo in Beblovo stališče

Liebknecht in Bebel sta tudi v nemško-francoski vojni nadaljevala revolucionarno taktiko združitve Nemčije. »Razredno zavedni proletariat na obeh straneh Rena,« je pisal Mehring, »si je bil povsem na jasnem glede pravega značaja vojne, medtem ko je bila njihova buržoazija opijanjena s svojimi Bonaparteji.«²²⁴

Nekaj dni pred izbruhom vojne (12. junija) so objavili francoski člani internacionale, katerih število je v Franciji znašalo okoli 1/4 milijona, v časopisu »Réveil« poziv »delavcem vseh narodov«. V njem so poudarili, da »vojna zaradi nekakšnega vprašanja o premoči ali zaradi neke dinastije ne more biti v ožeh delavcev nič drugega kot zločinska norost.«²²⁵ Številni drugi pozivi so bili sestavljeni v istem pomenu in so ostro obsojali vojno ter jo označevali kot izključno dinastično.

Že v prvih dneh vojne je Liebknecht kljub neizmernemu sovraštvu do Bismarcka pravilno in nepristransko ocenil nevarnost, ki jo predstavlja bonapartizem za razvoj demokratičnega gibanja. V članku, ki je izšel 20. julija v »Volksstaatu«, je pisal: »Bonaparte želi s ponižanjem Prusije okrepiti svoj trnel prestol in socialnorepublikanskemu gibanju pripraviti notranjo Sadovo. Decembrski prestol je vogelni kamen reakcionarne Evrope. Če pade Bonaparte, je padel glavni nosilec modernega razrednega gospodarstva in sablje. Ako zmaga Napoleon, tedaj je s francosko demokracijo premagana tudi evropska demokracija. Naš interes zahteva uničenje Bonaparteja.«²²⁶

Svoje taktično stališče do francosko-nemške vojne sta Liebknecht in Bebel jasno in odkrito izpovedala dva dni pred vojno v resoluciji, ki sta jo 17. julija predložila konferenci saških socialnih demokratov. V njej sta obsodila bližajočo se vojno kot dinastično ter pozvala nemško demokracijo in delavce, da se pridružijo protestom francoskih tovarišev. Resolucijo je konferenca soglasno sprejela.²²⁷

Podobno resolucijo so tedaj sprejemali tudi na množičnih zborovanjih širom Nemčije (v Leipzigu, Nürnbergu, Münchnu, Barmenu, Königsbergu itd.).²²⁸

Takoj po chemniški konferenci sta Liebknecht in Bebel odpotovala naravnost na zasedanje državnega zbora, ki je bil 19. julija 1870. Med potom sta se dokončno dogovorila in sprejela znano stališče, ki sta ga nato pred parlamentom pogumno zagovarjala. Liebknecht je prvotno menil, kot je razvidno iz

²²⁴ Mehring Fr., op. cit., zv. IV, str. 8.

²²⁵ Marx K., Prvi razglas generalnega sveta o nemško-francoski vojni, op. cit., str. 640.

²²⁶ Liebknecht W., Die Emser Depesche oder wie Kriege gemacht werden, Berlin (brez datuma), str. 12. Prim. tudi Bebel A., op. cit., zv. II, str. 168 in Mehring Fr., op. cit., zv. IV, str. 9—10.

²²⁷ Glej Bebel A., op. cit., zv. II, str. 177.

²²⁸ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 177.

Beblovih »Spominov«, naj glasujeta proti vojnim kreditom, ker sta oba partnerja enako sokriva za vojno. Bebel je bil mnenja, da se je glasovanja treba vzdržati. In o tem mu je uspelo prepričati Liebcknehta. Njegov glavni dokaz je bil, da na eni strani ne gre posredno niti neposredno soglašati z Bismarckom, na drugi strani pa ne neposredno podpreti Bonaparteja, kar bi se zgodilo v primeru, če bi glasovala za kredite.²²⁹ Bebel je v imenu obeh pred parlamentom dal naslednjo programsko izjavo:

»Sedanja vojna je dinastična vojna, ki poteka za koristi dinastije Bonaparteja, kot je vojna leta 1866 potekala v interesu dinastije Hohenzollernov.²³⁰ Mi ne moremo dovoliti denarnih sredstev, ki jih zahteva državni zbor za vojno, ker bi to pomenilo izglasovanje zaupnice pruski vladi, ki je s svojim postopkom v letu 1866 pripravila sedanjo vojno. Ravno tako ne moremo odobriti zahtevanih denarnih sredstev, kajti to bi lahko jemali kot odobravanje zločinske in podle politike Bonaparteja.

Kot načelni nasprotniki vsake dinastične vojne, kot socialni republikanci in člani Mednarodne delavske zveze, ki se bori proti vsem zatiralcem ne glede na narodnost in si prizadeva združiti vse zatirane v veliko bratovsko zvezo, se ne moremo neposredno niti posredno izreči za sedanjo vojno in se zato vzdržujemo glasovanja, izražajoč s tem trdno upanje, da bodo evropski narodi, ki so jih poučili sedanji nesrečni dogodki, storili vse, da si pridobijo pravico do samoodločbe in da odpravijo današnje razredno gospostvo in (gospostvo) sablje kot vsega državnega in družbenega zla.«²³¹

b) Stališče Schweitzerja in njegove skupine

Schweitzer je tudi med nemško-francosko vojno nadaljeval s svojo nacionalno-liberalno oziroma »socialno patriotično« taktiko. Tik pred izbruhom vojne je 16. julija 1870 na javnem zborovanju v Berlinu predlagal resolucijo, ki je ožigosala Napoleona kot kršitelja miru, Nemčijo pa prikazala, kot da mora »v obrambo svoje neodvisnosti in časti prijeti za meč«. To pomeni, da je treba vzeti obrambno vojno kot nujno zlo, razen če francoski narod pravočasno ne odstrani napadalca.²³² Za Schweitzerja je bila vojna z Napoleonom ne le boj nemškega ljudstva proti napadalcu, ampak boj za socializem. »In sleherni Nemec, ki se bori proti kršilcu miru, se bori ne le za domovino, ampak tudi proti glavnemu sovražniku idej bodočnosti, za svobodo, enakost in bratstvo.«²³³ Na zasedanju državnega zbora 19. julija 1870 je Schweitzer skupno s Hasencleverjem in Mendejem glasoval za vojne kredite.²³⁴ Liebcknechtovo izjavo pa je ostro kritiziral ter ga dolžil »avstrijskega agentstva«.

Po bitki pri Sedanu in Metzu je Schweitzer svoje stališče spremenil. Njegovi upi, da se bo pruska vlada odpovedala aneksiji, so padli v vodo. Zato je v parlamentu, ko je 24. novembra 1870 prišlo do glasovanja za vojne kredite

²²⁹ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 178.

²³⁰ Liebcknecht in Bebel sta tedaj menila, da je napadalec Francija in ne Bismarck, kot je razvidno iz tega stavka v izjavi.

²³¹ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 179.

²³² Mayer G., Johann Baptist von Schweitzer und die Sozialdemokratie, Jena 1909, str. 389. Prim. tudi Mehring, zv. IV, str. 8.

²³³ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 121–122.

²³⁴ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 139.

zaradi nadaljevanja vojne, glasoval s svojimi privrženci proti vojnim kreditom.²³⁵ Priključil se je Bebllovemu in Liebknichtovemu dopolnilnemu predlogu, v katerem sta odločno zahtevala, naj vojne kredite za nadaljevanje vojne zavrnejo, od državnega kanclerja pa zahtevajo, da takoj sklene pravičen mir s francosko republiko in da se vlada odpove vsaki aneksiji. Liebknicht je v tem predlogu tudi poudaril, da je vojna proti Franciji po 4. septembru izgubila za Nemčijo obrambni značaj in da se je spremenila v zavojevalno vojno proti francoskemu ljudstvu.²³⁶

Mehring ni zavzel dovolj kritičnega stališča do Schweitzerjevega »socialno-patriotičnega« stališča med francosko-prusko vojno. Nasprotno, ocenil ga je, da je bilo vseskozi pravilno, toda slabotnejše od zadržanja Liebknichta in Bebla.²³⁷ S spretnim peresom mu je uspelo zabrisati bistvene taktične razlike, ki so bile med Liebknichtom in Beblom na eni ter Schweitzerjem na drugi strani v času do bitke pri Sedanu. Če so v Schweitzerjevem taktičnem stališču bili »elementi slabotnosti«, kako jih je potem mogoče označiti za povsem pravilne, se nehote sprašuje pozoren bralec. S temi besedami je Mehring dejansko zelo spretno obšel skrite elemente tako imenovanega »patriotičnega socializma«, ki jih je bilo mogoče v Schweitzerjevi taktiki opaziti v obliki zametka.

c) Stališče braunschweiskega komiteja

Braunschweiški komite je v času francosko-pruske vojne prav tako evoluiral v svojih stališčih od nacionalno-liberalne oziroma »socialno-patriotične« k Liebknichtovi smeri. V pričetku vojne se je braunschweiški komite le malo razlikoval od Schweitzerjevih stališč. Njegovo stališče se je spremenilo šele po Sedanu in padcu Napoleona. Čeprav je imel člane tega komiteja (Bracke, Bonhorst, Spier, Kühn, Ehlers, Grelle) »za Liebknichtove slamnate lutke«, so v prvem obdobju vojne bili res »slamnate lutke v Schweitzerjevih rokah«.

Tik pred objavo vojne je braunschweiški komite 16. junija sklical javno zborovanje, na katerem je bila sprejeta resolucija. V njej so obsodili Napoleona in večino francoskih parlamentarnih zastopnikov kot nesramne kršilce miru ter zahtevali, da se za Nemčijo prizna obrambna vojna kot neizogibno zlo. To resolucijo je podprlo znatno število organizacij v severni Nemčiji. Poslanec Fritsche, tedaj še lassalovec, ki ga lahko imamo z neko določeno upravičenostjo za zastopnika braunschweiskega komiteja, je v državnem zboru 19. julija skupno s Schweitzerjem glasoval za prve vojne kredite. Mehring je to stališče ocenil za pravilno;²³⁸ pri tem pa ni omenil, da sta Marx in Engels odobraval Beblovo in Liebknichtovo stališče glede vzdržanja pri glasovanju.²³⁹

Konflikt med Liebknichtom in Beblom na eni ter braunschweiškim komitejem zaradi njegovega »socialno-patriotičnega« stališča na drugi strani se je vedno bolj zaostroval.²⁴⁰ V zvezi z nemško-francosko vojno je namreč braun-

²³⁵ Prim. Bebel A., op. cit., zv. II, str. 196.

²³⁶ Glej Bebel A., op. cit., zv. II, str. 194. Prim. tudi Mehring Fr., op. cit., zv. IV, str. 16.

²³⁷ Mehring F., op. cit., zv. IV, str. 19.

²³⁸ Mehring Fr., op. cit., zv. IV, str. 9.

²³⁹ Prim. Rjazanov N., Zur Stellungnahme von Marx und Engels während des Deutsch-französischen Krieges, Neue Zeit 33 Jhr, Stuttgart 1915, str. 161—163.

²⁴⁰ Prim. Bebel A., op. cit., zv. II, str. 180—181; Mehring Fr., op. cit., zv. VI, str. 9—10.

schweiški komite objavil 30. junija 1870 v »Volksstaatu« poziv članstvu, v katerem je bilo polno »socialno-patriotičnih fraz«.²⁴¹ To je dalo Liebknechtu in Beblu povod, da sta se še bolj distancirala od braunschweiškega komiteja. Takoj po bitki pri Sedan, padcu Napoleona in razglasitvi republike v Franciji se je stališče braunschweiškega komiteja nenadoma spremenilo. Med Liebknechtom in Beblom ter braunschweiškim komitejem so tedaj odpadle vse bistvene taktične razlike glede vojne.

»Takojšnja sklenitev miru s Francosko republiko, povračilo vseh vojnih stroškov in opustitev vsake aneksije so bile zahteve, ki smo jih skupno postavili. Iz obrambne vojne je v tem času nastala napadalna,« je Bebel²⁴² pisal v svojih »Spominih«. V manifestu z dne 5. septembra 1870, ki ga je naslovil braunschweiški komite na vse nemške delavce, je pozdravil francosko republiko, zahteval takojšnjo sklenitev častnega miru ter pozval nemške delavce, da množično protestirajo proti aneksiji.²⁴³ V ta manifest je Bracke v Marxovo veliko nezadovoljstvo vnesel tudi nekaj njegovih internih navodil, ki jih je poslal braunschweiškem komiteju, ko je ta zahteval pojasnila glede spora z Liebknechtom.²⁴⁴

Zaradi manifesta so člani braunschweiškega komiteja protizakonito aretirali in odvedli v zapor.²⁴⁵

Od vseh treh obravnavanih taktičnih stališč, ki so se med vojno izoblikovala v nemški socialni demokraciji, je bilo Liebknechtovo in Beblovo stališče nedvomno vzor nasledne revolucionarnosti. Engelsove kritične pripombe na Liebknechtov račun so bile dejansko prehodnejšega značaja. Beblova junška obramba Komune pred buržoazno-junkerskim parlamentom²⁴⁶ ter Liebknechtovo in Beblovo vedenje pred porotnim sodiščem v Leipzigu je nemški socialni demokraciji služilo za vzor, kako je treba braniti socialistična načela.²⁴⁷

²⁴¹ Glej Proglas, ponatisnjen v knjigi *Der Hochverraths Prozess...* op. cit., str. 393—394, 359—361, ter Liebknechtovo in Beblovo politično oceno proglasa, ibidem, str. 394—396; glej tudi Beblovo pismo z dne 13. 8. 1870, ki je bilo prečitano na leipziškem procesu, str. 312—313; glej tudi Bebel A., op. cit., zv. II, str. 183—184.

²⁴² Bebel A., op. cit., zv. II, str. 185.

²⁴³ Glej ponatis manifesta v knjigi »Hochverraths Prozess...« op. cit., str. 414 do 418.

²⁴⁴ Prim. Marxovo pismo Engelsu z dne 10. septembra 1870, MEGA Bd. 4, str. 381—392.

²⁴⁵ Prim. Engelsovo pismo Marxu z dne 17. septembra 1870, MEGA Bd. 4, str. 386; Bebel A., op. cit., zv. II, str. 186—187; glej tudi Mehring Fr., op. cit., zv. IV, str. 12—14.

²⁴⁶ Primerjaj Bebel A., op. cit., zv. II, str. 220—223.

²⁴⁷ Leta 1872 je bil v Leipzigu (od 11. do 26. marca 1872) znan proces proti W. Liebknechtu, Beblu in Hepnerju. Obdolžili so jih veleizdaje. V resnici je šlo za maščevalen akt Bismarckove Nemčije, ki ni mogla pozabiti, da sta med vojno leta 1870—71 nastopila kot resnična revolucionarna demokrata ter sredi nacionalistične zanesenosti nemške buržoazije pozivala nemški in francoski proletariat k mednarodni vzajemnosti. Državno pravdnštvo je zbralo za ta proces ogromno »obremenilno« gradivo, ki je dejansko obravnavalo skoraj celotno politično-agitacijsko delo Liebknechta in Bebla ter zajelo njuno publicistično delo (članke, brošure, korespondenco).

Na procesu sta Liebknecht in Bebel pogumno in odkrito branila socialistična načela in to tako spretno, da se je proces spremenil v propagiranje socialističnih idej. Ob zaključku procesa sta lahko z veseljem dejala, da je proces zelo mnogo koristil razširjanju socialističnih načel in da sta zato rade volje vzela nase dve leti trdnjav-

Bebel je pozneje v »Spominih« pisal o svojih stališčih med francosko-prusko vojno: »Moje in Liebknechtovo stališče, ki sva ga imela ob izbruhu vojne in med vojno ter izven parlamenta, je bilo desetletja predmet razpravljanj in ostrih napadov, v začetku tudi v stranki; toda le kratek čas, nato so prav dali nama. Priznavam, da najinega takratnega stališča na noben način ne obžalujem in da bi bilo najino stališče od prvega trenutka še ostrejšo, če bi ob izbruhu vojne vedela, kar smo med letom na osnovi uradnih in neuradnih izjav izvedela.²⁴⁸

Kratek povzetek glavnih misli dokazuje, da je bila socialna demokracija zaradi objektivnih zgodovinskih okoliščin preslaba, da bi ustvarila nemško republiko »od spodaj«. Bismarcku je uspelo, da je v treh krvavih vojnah na protirevolucionaren, junkerski pruski način izvedel to združitev.²⁴⁹

Vojne za nacionalno združitev Nemčije so bile tipično nacionalne vojne, v katerih se je reševalo vprašanje nacionalne razdrobljenosti in ustvaritev nemške enotnosti.²⁵⁰

V prav takem smislu je Lenin pozneje označil progresiven značaj nemško-francoske vojne, ko je zapisal: »V nemško-francoski vojni je Nemčija oropala Francijo, toda to ničesar ne spremeni na osnovnem zgodovinskem pomenu te vojne, da je osvobodila na desetine milijonov Nemcev fevdalne razdrobljenosti in zatiranja dveh despotov — ruskega carja in Napoleona.«²⁵¹

S to vojno se je dejansko zaključila v zahodni in osrednji Evropi vrsta nacionalnih vojn.

Začetek nacionalnih vojn je imel svoje korenine v veliki francoski revoluciji, ki je odprla novo zgodovinsko obdobje. V njem so se najbolj izražale težnje zmagovite buržoazije, da osnuje, ščiti in brani nacionalno državo. Kapitalistična blagovna proizvodnja je nujno zahtevala odpravo majhnih fevdalnih držav, enoten carinski sistem, enotno zakonodajo itd. Težnje po ustanovitvi samostojnih nacionalnih držav in odpravi fevdalne razdrobljenosti so koreninile v gospodarskem razvoju industrijskega kapitalizma, ki je zahteval velike državno-konsolidirane teritorije. Za te cilje je bilo treba začeti vrsto nacionalnih vojn. Lenin je označil to obdobje kot obdobje »vzpona evropske buržoazije«, obdobje buržoazno-demokratskih gibanj nasploh, posebno buržoazno-nacionalnih, obdobje hitrega rušenja preživelih fevdalno-absolutističnih ustanov.²⁵²

Boj za buržoazno nacionalno državo je vodil k vrsti vojn in buržoazno-demokratskih gibanj ter dal pobudo za vrsto buržoaznih revolucij. To je bil dolgotrajen proces, ki je zajel mnoga desetletja evropske zgodovine 19. stoletja. Boj za združitev Italije in Nemčije, za osvoboditev Srbije in Bolgarije izpod turškega jarma, boj Poljakov za vzpostavitev poljske države vključno z uporom leta 1863 itd. — vse to so bili členi ene in iste verige dogodkov.

ske ječe. — »Obremenilno« gradivo je izredno dragocen vir za proučevanje nemškega delavskega gibanja, ker daje lep vpogled v notranje življenje socialne demokracije, v njen odnos do prve internacionale ter zelo podrobno osvetljuje Liebknechtovo in Beblovo delovanje v stranki. Nemška socialnodemokratska stranka je celotno razpravo pred leipziškim porotnim sodiščem celo dvakrat ponatisnila.

²⁴⁸ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 167.

²⁴⁹ Prim. Lenin, Soč. IV. izd., zv. XII, str. 266.

²⁵⁰ Vojna z Dansko za vojvodino Schleswig-Holstein 1864; avstrijsko-pruska vojna leta 1866; nemško-francoska vojna 1870—71.

²⁵¹ Lenin, Soč. IV. izd., zv. XXI, str. 272.

²⁵² Lenin, Soč. IV. izd., zv. XXI, str. 126.

»Osnovna objektivna vsebina zgodovinskih pojavov v času vojn ne le leta 1855, 1859, 1864, 1866, 1870, ampak tudi leta 1877 (rusko-turška) in v letu 1896—97 (vojna Turčije z Grčijo in armenski nemiri),« je pisal Lenin, »so bila buržoazno-nacionalna gibanja ali »krči« buržoazne družbe, ki se je osvobajala različnih fevdalnih pogledov... Glavni razred, ki je med temi vojnami tedaj tudi sodeloval v teh vojnah, ki je šel po vzpenjajoči se liniji in ki je edini z ogromno silo nastopil proti fevdalno-absolutističnim ustanovam, je bila buržoazija...«²⁵³

Zato je Lenin te vojne označil kot poseben tip buržoazno naprednih osvobodilnih vojn. »Z drugimi besedami: glavna vsebina in zgodovinski pomen teh vojn,« je poudaril Lenin, »so bili zrušenje absolutizma in fevdalizma, njegovo spodkopavanje, strmoglavljenje tujega nacionalnega jarma. Zato so bile to napredne vojne in vsi iskreni revolucionarni demokrati prav tako kot vsi socialisti so želeli pri takšnih vojnah uspeh tisti deželi (tj. tisti buržoaziji), ki je zahtevala zrušenje ali spodkopavanje nevarnih opor fevdalizma, absolutizma in odpravo podjarmljenja tujih ljudstev,« je pisal Lenin.²⁵⁴ Vojne francoske revolucije so bile klasičen primer buržoaznih nacionalnih vojn, ki so branile meščansko revolucijo pred fevdalno reakcijo. Napoleonsko obdobje je te vojne privedlo v direktno nasprotje.²⁵⁵ Principom demokratične nacionalne svobode so se večkrat postavili po robu dinastični interesi (npr. dunajski kongres leta 1815).

V tem klasičnem obdobju nacionalno-buržoaznodemokratičnih gibanj se je uveljavil tudi kriterij razdelitve vojn na obrambne in napadalne. Obramba domovine pred fevdalno absolutistično reakcijo je bil tedaj bojni klic demokracije, ki si je pridobil veliko popularnost med širokimi demokratičnimi sloji. To geslo je imelo takrat zgodovinsko progresiven pomen, ker je bilo naperjeno proti absolutizmu in fevdalizmu. Napadalna vojna je tedaj stremela za tem, da zavaruje in zaščiti izročila absolutizma in fevdalizma ter nadaljuje z nacionalnim zatiranjem in prepreči snovanje buržoaznih nacionalnih držav. Obrambna vojna pa je nasprotno težila po odpravi fevdalizma in vzpostavitvi nacionalnih držav. Ta razdelitev vojn v obrambne in napadalne vojne iz obdobja buržoazno-demokratičnih gibanj je zapustila v zavesti demokratičnih slojev globoke sledi. Skoraj na vseh kongresih druge internacionale in na nacionalnih kongresih socialističnih strank so vprašanje vojne obravnavali s tega stališča. V imperialističnem obdobju pa je ta kriterij za imperialistične države izgubil svoj pravi pomen. Imperialistična buržoazija in njene vlade so vzporedno z vojnimi pripravami pričele ustvarjati »nacionalistično množično psihozo«, ki je zajela tudi delavski razred. Pod pretvezo nacionalnih vidikov so se »desni socialisti«, ki so jih imenovali »socialšovinisti«, raznih imperialističnih deželah pričeli uklanjati idejno-političnim pogledom imperialistične buržoazije.

* * *

Stališča prve internacionale do poljskega, irskega in vojnega vprašanja v obdobju buržoazno demokratičnih gibanj so Marxu in Engelsu služila za

²⁵³ Lenin, Soč. IV. izd., zv. XXI, str. 127.

²⁵⁴ Lenin, Soč. IV. izd., zv. XXI, str. 272.

²⁵⁵ Primerjaj oceno v delu Kuczynski J., Die Geschichte der Lage der Arbeiter in Frankreich von 1789 bis in die Gegenwart, Bd. VI/1 (1789—1830), Berlin 1855, str. 119—123.

izhodiščne postavke pri formulaciji taktičnih stališč do kolonialnega, nacionalnega in vojnega vprašanja. Podpora boju za neodvisnost Poljske je bila po Marxovem mnenju brezpogojna dolžnost evropskih demokratov in je ostala zahteva zunanje politike mednarodnega proletariata vse do začetkov 20. stoletja, ko so se razvila samostojna demokratična in proletarska gibanja v večini slovanskih dežel. Šele spricho teh na novo nastalih pogojev je Poljska izgubila svoj izredni revolucionarni pomen, ki ga je imela kot važen člen v strategiji evropske demokracije in proletarske revolucije v obdobju prve internacionale.

Irsko vprašanje je imelo v času prve internacionale velik pomen za mednarodno delavsko gibanje. Boj irskega ljudstva za neodvisnost je nudil Marxu in Engelsu gradivo, na osnovi katerega sta izoblikovala splošna izhodiščna gledišča za politiko prve internacionale glede nacionalnega vprašanja. Irsko vprašanje sta ocenjevala z revolucionarnih vidikov, s stališča interesov delavskega gibanja in njegovih izgledov za revolucionarni boj. Nacionalno vprašanje je bilo tedaj sestavni del buržoazno-demokratične revolucije, katere dosledna izvedba bi delovnim množicam odprla perspektive za socialistično preobrazbo. Prav ob irskem vprašanju sta Marx in Engels poudarila, da je dolžnost proletariata zatirajočega naroda, da dosledno pomaga osvobodilnim gibanjem zatiranih narodov.

Pozneje ko je Lenin v polemiki z Rozo Luxemburg osvetljeval bistvo Marxovih revolucionarnih stališč do irskega in poljskega vprašanja, je zelo duhovito podčrtal naslednje Marxove misli: »Marx je imel navado, da je svojim znancem-socialistom 'potipal zob', kakor je sam dejal, ko je preizkušal njihovo zavednost in prepričanost. Ko se je seznanil z Lopatinom, je Marx 15. julija 1870 pisal Engelsu najbolj laskavo mnenje o mladem ruskem socialistu, pri tem pa je pripomnil: 'Slabotna točka je: Poljska. O tej govori Lopatin natanko tako, kakor govori Anglež, recimo angleški črtist stare šole o Irski.'«

Socialista, ki pripada zatirajočemu narodu, sprašuje Marx, kakšno stališče zavzema do zatiranega naroda, in takoj odkrije skupno hibo, ki jo imajo socialisti gospodujočih narodov (angleškega in ruskega): nerazumevanje socialističnih dolžnosti, ki jih imajo nasproti zatiranim narodom: prežvekovanje predsodkov, ki so jih prevzeli od »velikodržavne« buržoazije. (Lenin V. I., O pravici narodov do samoodločbe. Ljubljana 1948, 47.)

Marx in Engels nista ocenjevala irskega vprašanja s stališča nekih abstraktnih pravic, ampak konkretno in sta se zavzemala za odločno podporo v korist svobode in neodvisnosti irskega ljudstva. Boj za odpravo nacionalnega zatiranja jim je bilo sestavni del boja za emancipacijo delavskega razreda.

Z nacionalnim vprašanjem je bilo tedaj neposredno povezano tudi vojno vprašanje. V Inavguralni adresi je Marx jasno formuliral principe tike zunanje politike, ki jih je Internacionala v praktičnem boju uveljavljala. Taktična stališča, ki jih je izoblikoval Marx v konkretnih situacijah do vojnega vprašanja, so bila zasnovana s stališča koristi revolucionarnega razvoja mednarodnega delavskega gibanja. Marxova stališča do teh vprašanj so vselej historično globoko utemeljena in prežeta z revolucionarno perspektivo. Na prusko-francosko vojno je gledal ne z nekih »ozkih« nacionalističnih motivov, ampak s stališča evropskega razvoja revolucionarnega delavskega gibanja. Ko se je defenziven značaj pruske vojne spremenil v napadalno, osvajalno vojno, sta Marx in En-

gels pričela ostro napadati pruske zavojevalne težnje do priključitve Alzacije in Lotaringije.

Prvi internacionali pod Marxovim vodstvom je uspelo na osnovi bogatih izkušenj boja z nemarksističnimi smermi formulirati vrsto zaključkov, taktičnih napotil in teoretičnih posplošitev, ki so v nadaljnjem historičnem razvoju delavskega gibanja doživele svoje dopolnitve in postale trajna last mednarodnega delavskega gibanja. Mnogi Marxovi upi, marsikaka njegova plemenita težnja je ostala registrirana kot taktično napotilo brez odmeva v tedanjem historičnem razvoju. Lenin je pozneje, izhajajoč iz teh principov, zasnoval sistematičen nauk o nacionalnem in kolonialnem vprašanju.

Prva internacionala s svojim marksističnim jedrom je predstavljala v tedanjem obdobju delavskega gibanja veličasten projekt osvoboditve delavskega razreda izpod kapitalističnega jarma, ki je vcepil delavskim gibanjem nepopisen entuziazem in jim odprl svetle perspektive boja za nove socialistične družbene odnose. To napotilo iz Marxove dediščine tega obdobja je ostalo v zavesti revolucionarnih množic kot vizija bodočnosti. V današnjih pogojih sodobnega delavskega gibanja ima proučevanje dediščine prve internacionale ogromno ideološko vrednost, ker nas seznanja z idejnim bogastvom markistične misli v njeni tedanji praktični aplikaciji in odkriva historično genezo vrsti teoretičnih postavk, ki so izredno pomembne tudi v sodobnem delavskem gibanju.

Summary

On the basis of the protocol of the General Council, the minutes of the congresses, Marx's and Engels's correspondence, and the literature, the author in detail discusses the development of the standpoints of the 1st International considering the national, colonial and war questions, thus with particular care illuminating Marx's and Engels's tactical conception of those problems. The paper consists of four extensive chapters.

In the introductory chapter, »Marx's Conception of the 1st International, and the Internal and External Situation«, the author expounds, in what domestic and international political circumstances Marx laid down the revolutionary tactics of the 1st International. By livening up the 1st International, as an instrument to consolidate the international labour movement, Marx was aiming at a wholly clear object: basically, he had in view, through the political victory of proletarian democracy in all leading countries, to change the economic situation of the working-class. He deemed the relations between the French and the British labour movements highly instrumental to the fate of the revolution foreseen by him.

After discussing the revolutionary prospects, in the 2nd chapter — »The Foundation of the 1st International and the Polish Question« — the writer elucidates the mutual relations between the British and the French labour movements, which had shown the necessity of closer ties among the workers. Eventually, these contacts lead to the meeting in St Martin's Hall, 28th September 1864, where the historic 1st International was called into existence.

Still the St Martin's Hall meeting failed to give the 1st International its content or programme or style. This task fell to the provisional central committee, viz to Marx, who was performing this function. In detailed historical reconstruction, the writer develops the genesis of the Message to the Working-Class and of the Statutes (penned by Marx). He points out the elements of both documents. In the inaugural address, Marx substantiated the principles and set forth the orientation of labour's foreign polity, and urged the workers to master the secrets of foreign policy.

Marx devoted particular attention to the feudal autocracy of czarist Russia, which he considered the key position of European reaction. To Marx, the catchword of an »Independent Poland« was a momentous link in the strategy of European

democracy and proletarian revolution, as it was sapping the Russian absolutist system. In those days, Marx and Engels were of opinion that the whole Western-European democracy had the duty to actively assist this demand. But in his foreign-policy plans Marx met with Proudhon's and the Proudhonists' incomprehension, since they were opposing the restitution of Poland. Then, the author in detail analyses Marx's and Engels's and the Proudhonists' views of the Polish question in the light of foreign policy, particularly at the pre-congress conference in London and the Geneva conference of the 1st International.

As long as beyond the Geneva congress the parole of a restituted Poland remained a demand within the foreign policy of the international proletariat: yet, after the congress, it was superseded by the Irish question, which was gaining great importance not only to the British but also to the international labour movement.

Ireland was then one of the weighty revolutionary foci in Europe, and therefore the Irish question was being paid special attention by the 1st International under Marx. Just in connexion with the events in Ireland, Marx and Engels were working out a general starting-position of the 1st International for its policy towards the national question. They were judging the Irish question from revolutionary stand-points, and linking it to the chance of a revolutionary development in Great Britain. They believed the revolutionary-democratic solution of the Irish question to be closely connected with the prospects of the struggle against capitalism. Such a liberation of Ireland could create the prerequisites for a Socialist transformation in Great Britain. This is why Marx was keenly watching the evolution of the national movement in Ireland.

Hence, in the third chapter, »Comprehensive Historical Reconstruction of the First International and the Irish Question«, the writer analyses the tactical views of the Irish question, formed and taken at the sittings of the General Council, and both reflected in the correspondence between Marx and Engels and embodied in the speeches and papers by the other leaders of the 1st International.

Special attention is focused by the author on the opinions of the 1st International about the Sinn Fein movement; he illuminates the fight of the International for an amnesty to the Irish prisoners, and expatiates on the struggle of the Marxist core within the International against the reformist views of the trade-union leadership. Marx's tactical demand for Ireland's secession from Great Britain, with the view of an agrarian revolution, was actually a revolutionary way to the democratic solution of the Irish question.

From the protocols of the General Council and from the Marx-Engels correspondence both leaders appear to have (in the Irish question) consistently advocated the principle of proletarian internationalism, taking sharp issue with all chauvinistic and nationalist tendencies and with the »sober« reformist plans of »normalizing the Anglo-Irish relations in the frame of the existing state«; Marx and Engels were emphasizing the duty any oppressing nation to help the oppressed nations' struggle for liberation.

In those days, with the national question the question of war was closely connected, dealt with by the author in his next chapter »The War Question at the Session of the General Council and the Congresses of the First International«. On the basis of the General Council's and the Congress protocols and in the light of the literature, the writer discusses the tactical opinions formed with reference to the war question. As the analysis of the congress material of Geneva shows, a resolution was passed, protesting on the workers' behalf against militarism and standing armies, whose maintenance was more and more burdening the working-class. The change of the standing army into a general popular army (with general military training) became actually a battle-cry of the international labour movement. Subsequently, the author analyses the views formed within the International with reference to the Prussian-Austrian war, where Prussia had carried out her hegemony »with blood and iron«.

With special care the writer treats the First International's tactical view of the Peace League, a petty-bourgeois pacifist movement, championing — besides its peace ideal — also the ideas of petty-bourgeois democracy, and having some adherents among reformist workers.

Unlike the Proudhonists, Marx opposed the affiliation of the International with the Peace League. This standpoint was partly founded in Marx's mistrust of petty-

bourgeois democracy, and partly rooted in his conviction that the European democracy must not allow disarmament because of czarist Russia's designs of conquest. In the following the author in details explains the heated discussions of the war question at the congress of Brussels. The resolution of Brussels denounced every war regardless of its progressive or reactionary character, and insisted on the workers responding to any war with strikes, while Marx — under the then conditions of the labour movement — judged this idea to be immature.

The writer focuses his attention on the First International's tactical views of the 1870—71 war, reconstructing them on the ground of the correspondence between Marx and Engels, the messages of the General Council, and the literature. In this connexion he dwells at some length on the tactical views held by Bebel and W. Liebknecht, Schweitzer and his group, and the Braunschweig committee.

The author's arguments clearly demonstrate the then German Social Democracy to have been, owing to objective historical circumstances, too weak to create a German Republic «from the bottom», whereas Bismarck, by his means of a true Prussian junker, managed to bring about the union.

The author then canvasses how, in the period of bourgeois-democratic movements, defensive and aggressive wars were being argued.

Let us keep in mind that in those days of national bourgeois-democratic movements the criterion arose by which wars were divided into defensive wars and wars of aggression. The defence of the native country against the reaction of feudal absolutism was then the battle-cry of democracy and won unbelievable popularity with the democratic masses. The struggle for a bourgeois national country led to a series of wars and bourgeois-democratic movements and initiated a series of bourgeois revolutions, which was a lengthy process to last many decades in the European history of the 19th century. The struggle for the union of Italy, Germany, for the liberation of Serbia and Bulgaria from the Ottoman yoke, the struggle of the Polish for the restitution of their state — all of these were links of one and the same chain of occurrences. Lenin designated those wars as a particular type of bourgeois progressive wars, whose main content and historical significance were the undermining and destruction of absolutism and feudalism, and the overthrow of foreign antinational sway.

In conclusion, the author of this paper emphasizes that the events in the then range of foreign policy served Marx and Engels as starting-positions for wording their tactical views of the colonial, national and war questions. Later on, Lenin — proceeding from these principles — laid down his systematic doctrine on the national and colonial questions.